

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽEMĖS ŪKIO MINISTERIJA

VYTAUTO
DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
ŽEMĖS ŪKIO AKADEMIJA

TVIRTINU: .....

ŽŪA kanclerė
Astrida Miceikienė
2021 m. lapkričio 10 d.

**ŽEMĖS, MAISTO ŪKIO, ŽUVININKYSTĖS IR KAIMO PLĖTROS MOKSLINIŲ
TYRIMŲ IR EKSPERIMENTINĖS PLĖTROS 2015–2022 METŲ PROGRAMA**

**TYRIMAS DĖL SUMANIJŲ KAIMŲ KONCEPCIJOS ĮGYVENDINIMO
LIETUVOJE**

2021 M. GALUTINĖ ATASKAITA

**Tyrimo vadovė
Vilma Atkočiūnienė**

RENGĖJAI

Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijos Bioekonomikos plėtros fakulteto

Verslo ir kaimo plėtros katedra

Darbo vadovė prof. dr. Vilma Atkočiūnienė

AUTORIAI:

prof. dr. Vilma Atkočiūnienė

prof. dr. Sigitas Vaitkevičius

prof. dr. Rimantas Dapkus

doc. dr. Gintarė Vazonienė

lekt. Alvydas Aleksandravičius

Palmira Papšienė

Ingrida Kazlauskienė

Autorinis mokslinis darbas pagal Žemės, maisto ūkio, žuvininkystės ir kaimo plėtros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros 2015–2022 metų programos mokslinių tyrimų ir taikomosios veiklos projekto vykdymo sutartį, VDU-LŽUM sutartis Nr. MT-21-3.

Už pagalbą ir vertingus patarimus rengėjai dėkoja kaimo vietovių vietos veiklos grupėms, kaimo bendruomenėms, vietos savivaldos institucijų, Kaimo verslo ir rinkų plėtros agentūros darbuotojams ir kitų institucijų atstovams, anketas užpildžiusiems respondentams.

TURINYS

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ SĄVADAS	4
AKRONIMAI	7
Įvadas	8
1. SU TVARIU KAIMO VIETŲ VYSTYMU SUSIJUSIŲ TEISINIŲ IR STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ BEI EUROPOS KAIMO VIETŲ INICIATYVŲ ANALIZĖ	10
1.1. Kaimo vietovių iššūkiai, politinės, socialinės ir ekonominės prielaidos, sumanių kaimų koncepcijos raida	10
1.2. Sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo sąlygos.....	16
1.3. Su sumaniu kaimo vietovių vystymu susijusių strateginių EK iniciatyvų, Lietuvos teisės aktų ir mokslinių straipsnių kokybinė turinio analizė metodika.....	19
1.4. Sumanaus kaimo priemonės intervencijų kryptių Lietuvoje poreikis.....	23
2. KAIMO VIETŲ VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ IR RAJONŲ VIETOS SAVIVALDOS APKLAUSOS „SUMANUS KAIMAS LIETUVOJE“ REZULTATAI	30
2.1. Tyrimo metodika	30
2.2. Tyrimo radiniai	32
3. SUMANAUS KAIMO PARAMOS PRIEMONĖS MODELIS	43
4. SUMANAUS KAIMO PROJEKTŲ PAVYZDŽIŲ ANALIZĖ	62
5. SUMANIŲJŲ KAIMŲ PROJEKTŲ POVEIKIO (POKYČIŲ) KAIMO VIETŲ VERTINIMO MECHANIZMAS	70
5.1. Teorinės prielaidos	70
5.2. Hipotetinio sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietŲ vertinimo mechanizmo aprašymas	77
IŠVADOS	80
LITERATŲRA	85
PRIEDAI	90

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ SĄVADAS

Kaimo bendruomenė – kaimo teritorijoje gyvenantys žmonės, susieti bendrais viešaisiais poreikiais ir interesais¹; kaimo vietovės gyventojai, siejami bendrų gyvenimo kaimynystėje poreikių ir interesų. Kaimo bendruomenė, siekianti gauti finansinę paramą, turi Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo arba Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo nustatyta tvarka įsteigti bendruomeninę organizaciją, kurios paskirtis – per iniciatyvas įgyvendinti viešuosius interesus, susijusius su gyvenimu kaimynystėje².

Bendruomeninė organizacija - asociacija, kurios steigėjai ir nariai yra gyvenamosios vietovės bendruomenės (jos dalies arba kelių gyvenamųjų vietovių) gyventojai (jų atstovai) ir kurios paskirtis – per iniciatyvas įgyvendinti viešuosius interesus, susijusius su gyvenimu kaimynystėje³; tai kaimiškose vietovėse, miesteliuose ir miestuose veikiančios vietos bendruomeninės organizacijos, taip pat religinės bendruomenės ir bendrijos⁴.

Darnus (tvarus) vystymas – visuma metodų, kuriais siekiama užtikrinti vystymąsi, tenkinanti žmonių gerovę dabartyje, nesumažinant žmonių gerovės galimybių ateityje (pagal G. H. Bruntland ataskaitą). Sąvoka „darnus vystymasis“ vartojama siekiant pabrėžti, kad vystymasis yra suderintas, „tvarus vystymasis“ – kalbant apie patvarų, nenutrūkstamą vyksmą (Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos teritorijos ...2020).

Ekosisteminės paslaugos – tiesioginiai ir netiesioginiai ekosistemų teikiniai žmonių gerovei⁵; gamtos teikiama nauda žmogui ir ekonomikai; ekosistemų funkcijos tiesiogiai naudingos žmogui; aprūpinimo paslaugos, reguliavimo paslaugos, palaikymo paslaugos, kultūrinės paslaugos⁶

Integrali koncepcija – turinti tarpusavyje susijusias teorines koncepcijas.

Įtrauki infrastruktūra – infrastruktūra skatinanti vietovės funkcinių ryšių kūrimą; funkcinių ryšių (zonų įtraukiant skirtingas savivaldybes ir skirtingas suinteresuotąsias šalis) kūrimas ugdo suinteresuotųjų šalių kompetencijas, kurios reikalingos įvairaus pobūdžio bendradarbiavimui, kuriasi ir stiprėja horizontaliosios ir vertikaliosios partnerystės⁷; siekiama pagerinti gyvenamųjų vietovių atsparumą nelaimėms ir klimato kaitai, sumažinti potvynių, sausrų ir karščio bangų riziką, pagerinti aprūpinimą maistu ir mitybą, fizinę ir psichikos sveikatą, namų ūkių ir aplinkos oro kokybę, sumažinti triukšmą ir formuoti patrauklias bei tinkamas gyventi gyvenamąsias vietas, pritaikyti kraštovaizdžius, kai pirmenybė suteikiama endeminių rūšių išsaugojimui⁸.

Kaimo vietovės vystymosi potencialas - tinkamai valdomi materialūs ir nematerialūs kaimo ištekliai yra vietovės plėtros potencialo dalis, kuri padeda vietos plėtros veikėjams susikurti (*kompetencija*) geresnes gyvenimo sąlygas ir įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, sukuria galimybes (*pajėgumai*) darniai kaimo vietovių plėtrai, vietovės pridėtinei vertei augti ir stiprina jos konkurencingumą kitų vietovių atžvilgiu (Atkočiūnienė, 2009).

Kaimo vietovių atsparumas – kaimo vietovių veikimo struktūra, formuojanti tvarų augimą, gebėjimą kokybiškai reaguoti į neigiamus (ekonominius, socialinius, kultūrinius, ekologinius) išorinius pokyčius ilgalaikėje perspektyvoje.

¹ Verslo žodynas: <http://zodynas.vz.lt/kaimo-bendruomene>

² LR Žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas, 2002 m. birželio 25 d., Nr. IX-987, Žin., 2002, Nr. 72-3009

³ LR vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, Žin., 1994, Nr. 55-1049

⁴ Bendruomenių socialinės plėtros 2011-2013 m. programa, patvirtinta LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. sausio 21 d. įsakymu Nr. A1-31

⁵ Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo Nr. VIII-498 nauja redakcija

⁶ Ecosystems and human well-being. Synthesis. A Report of the Millennium Ecosystem Assessment, 2005 World Resources Institute: <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>

⁷ Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymo Nr. VIII-1889 pakeitimo įstatymas (2020 m); Klaipėdos regiono galimybių plėtoti funkcines zonas (regionus) su Telšių, Tauragės ir Latvijos Kuržemės regionais analizė 2021 m. balandis: https://klaipedaregion.lt/wp-content/uploads/2021/04/ANALIZ%C4%96_Klaip%C4%97dos-regiono-galimyb%C4%97s-pl%C4%97toti-funkcines-zonas.pdf

⁸ Naujoji Miestų Darbotvarkė, 2016. Jungtinės Tautos:

https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/STPD/architektura/JT%20naujoji%20miestu%20darbotvarkė_WEB.pdf

Klimato kaitos pokyčių švelninimo priemonės – aplinkosaugos ir aplinkos tvarkymo įstatymai, kurie efektyviai veikia vietovėje ir atspindi kiekvienos aplinkos ir šalies vystymosi būklę (Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija, 1992), tarptautiniai susitarimai (konvencijos); prisitaikymo prie klimato kaitos priemonės: paviršinių vandens telkinių būklės gerinimas, įgyvendinti potvynių rizikos valdymas (Kilpys et al., 2017).

Koncepcija (angl. *Conception*) – teoriniu ir empiriniu lygmeniu sudaryta bei pagrįsta mokslinių pažiūrų į tam tikrus socialinius ar kitus reiškinius sistema (Walliman, 2006).

Organizaciniai refleksai – savalaikio reagavimo į vykstančius pokyčius mechanizmas.

Partnerystės organizacinis mechanizmas (angl. *organizational partnership mechanism*) – informavimo, konsultavimo, įtraukimo ir dalyvavimo sprendimų visuma, dar kitaip vadinamų mazgais ir juos į grandis jungiančių partnerystės veiklų, viena kitos atžvilgiu veikiančių sinchroniškai, visuma (Štareikė, 2017).

Pokytis (angl. *Change*) – bet koks kontroliuojamas ar nekontroliuojamas pasikeitimas, kurio metu viena būseną pakeičia / pakeičiama į kitą (Videikienė, Šimanskienė, 2013).

Proaktyvios organizacijos – organizacijos gebančios identifikuoti veiklą lemiančius veiksnius, numatyti veiksmų pasekmes ir pasiruošti pasekmėms priimant sprendimus iš anksto (Kreiser ir kt., 2010)

Proaktyvumas – organizacijos gebėjimas veikti, numatant ateities galimybes ir perspektyvas bei tikslingai suplanuojant veiksmus joms pasiekti (Mojtahedi ir kt., 2017).

Sistema (angl. *System*) – darniai tarpusavio ryšiais susijusių elementų visuma, iš aplinkos išsiskirianti kaip savarankiškas vientisas darinys (Kurian, 2013).

Socialinė inovacija (angl. *social innovation*) – naujų socialinių idėjų vystymas, veikiančių novatoriškų metodų ir praktikų iš kitų sektorių perkėlimas ir įgyvendinimas (produktai, paslaugos, mechanizmai), siekiant patenkinti socialinius poreikius, spręsti įsisenėjusias socialines bei aplinkosaugines problemas bei kurti naujus socialinius ryšius ir skatinti bendradarbiavimą⁹.

Socialinis poveikis – socialinės problemos sprendimas organizacijoje ir už jos ribų sukeliantis teigiamus rezultatus (Atkočiūnienė ir kt., 2014)

Socialinių inovacijų vystymas – tai procesas socialinėms inovacijoms kurti, kuris įgalina veikti suinteresuotuosius per iš anksto sudarytus etapus. Etapai apima tokias veiklas kaip problemų/galimybių identifikavimas, tikrinimas įgyvendinimas, plėtojimas, palaikymas, sisteminiai pokyčiai (Moulert, 2005; Caulier – Grice ir kt., 2012; Neumier, 2016).

Sumani organizacija (angl. *Smart organization*) – tai aukštųjų technologijų panaudojimas ir sąsajos su individualiais intelektualiais gebėjimais organizacijose. Šie gebėjimai – mokymosi ir kvalifikacijos tobulinimo procesų rezultatas. Egzistuoja daugybė požiūrių, iš kurių du grindžiami tuo, kad sumani organizacija yra asmeninių intelektualinių gebėjimų ir šiuolaikinių technologijų panaudojimo dėmė (Al-Faraj and Al-Zubayr, 2011; Al Shobaki et al., 2018).

Sumani vietos bendruomenė – vietos bendruomenė, kuri savo kasdieniame gyvenime naudoja skaitmenines technologijas ir inovacijas, gerindama savo gyvenimo kokybę per viešųjų paslaugų didesnę prieinamumą ir geresnę išteklių naudojimą (EU Action for...2017).

Sumanus (SMART) kaimas – tai socialinė ekonominė sistema, kurios vystymuisi suinteresuotos bendruomenės, siekdamos padidinti savo atsparumą ir gyvenimo kokybę (pažanga turi būti išmatuojama), remiasi vietos stipriosiomis pusėmis ir galimybėmis, priima ir įgyvendina inovatyvius, į sisteminių pokyčių orientuotus, sprendimus, užtikrina kuo platesnį dalyvavimą (nieko nepalikant nuošalyje) ir bendradarbiavimą, kasdieninėje savo veikloje naudojamos skaitmenines ir kitas technologijas; pažodžiui išvertus žodį „*smart*“ galima įvardinti šio žodžio sudedamąsias dalis: S – sumanus, M – modernus, A – aktualus, R – reikšmingas, T – technologiškas¹⁰.

Sumanioji socialinė sistema (angl. *Smart Social System*) (šalis, miestas, regionas, organizacija) – suinteresuotieji gebantys išvelgti kritinius požymius ar jų sistemą, greitai ir išradingai reaguoti į savo vystymuisi aktualius iššūkius ir galimybes, adekvačiais sprendimais prisitaikyti prie

⁹ LR Žemės ūkio ministro įsakymas. Dėl socialinio verslo vykdymo pagal Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemones gairių patvirtinimo, 2017 m. lapkričio 9 d. Nr. 3D-720, Vilnius.

¹⁰ Pilot Project: Smart eco-social villages Final Report, April 2019, European Commission: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9ff90911-a0c9-11ea-9d2d-01aa75ed71a1/language-en>

išorinės aplinkos ir ją panaudoti savo tikslams siekti, turi inteligentiškos, žinių, besimokančios, novatoriškos, tinklinės, tvarios ir socialiai atsakingos sistemos kokybių (Jucevičienė, Jucevičius, 2014).

Sumanaus kaimo vystymo planas (angl. *Smart village development plan*) – dokumentas rengiamas ir įgyvendinamas siekiant nukreipti turimus kaimo išteklius pagrindinėms problemoms vietos kontekste spręsti; integruoti novatoriški sprendimai grindžiami bendru poreikių supratimu ir suvokiami kaip sisteminių/sumanių veiksmų seka, nukreipta į aiškų specifinį (lokalų) tikslą; siūlo naujus sprendimus susitvarkyti su esamais vietiniais iššūkiais, „naudojant savo vietines stiprybes ir teritorinį kapitalą“; gali būti kaip reakcija į ypač sudėtingas kaimo situacijas, pvz., demografinis nuosmukis, žemas pajamų lygis, gamtinės aplinkos problemos. Sumanaus kaimo vystymo planas gali atsirasti kaip investicinė iniciatyva siekiant pagerinti vietos sąlygas ir gyvenimo kokybę (Smart Villages ... 2019); neatsiejamos dalys sumanūs žmonės, sumani valdysena, sumanioji ekonomika, sumani aplinka (Giffinger, 2011).

Sumanumas (angl. *Smartness*) - gebėjimas geriausiu būdu panaudoti vietinius ir išorinius išteklius savo tikslams pasiekti, greitai prisitaikyti prie aplinkos; kokybė, kuri visų pirma būdinga žmogui, socialinėms sistemoms, o aukštųjų technologijų amžiuje – ir materialiams daiktams bei skaitmeninėms sistemoms (Jucevičius, 2014).

Sumanumo požymiai – žmonių ir sistemų savybės bei gebėjimai, kurie atsiskleidžia sąveikaujant su aplinka; savybės bei gebėjimai suteikiantys galimybes ir pasyviai veikti, ir aktyviai reaguoti bei prisitaikyti prie pakitusių sąlygų; savybės susijusios su nuolatinio mokymusi, kūrybingumu, veikimu, mąstymu, kontrole, tikslų siekimu, sprendimų priėmimu, vertinimu, prognozavimu, prevencija, skaitmeninėmis technologijomis.

Sumanus viešasis valdymas (angl. *Smart Public Governance*) – valdymo modelis, pasižymintis suinteresuotųjų dalyvavimu ir tinklaveika grįsta veikla, kai, remiantis savalaikiu ir kompleksine informacija, priimami sąlygas atitinkantys racionalūs sprendimai, pasirenkamos jų įgyvendinimo struktūros ir procesai, technologijos ir priemonės, sutelkiami ir stiprinami gebėjimai bei ištekliai siekiant sukurti tvarią viešąją vertę (Gaulé, 2014); nauja valdymo forma, naudojanti sudėtingas informacines technologijas, integruojančias ir sujungiančias informaciją, procesus, institucijas ir infrastruktūrą, siekiant geriau tarnauti piliečiams ir visuomenei (Gil-Garcia, 2012).

Vietokūra – pokyčių įgyvendinimo būdas, kai partneriai iš viešojo, privataus, nevyriausybinių ir bendruomeninių sektorių, atsižvelgdami į vietos kontekstą, formuoja fizinį ir socialinį kaimynystės, miesto ar regiono charakterį.

Žalioji infrastruktūra - strategiškai planuojamų ir tvarkomų kraštovaizdžio gamtinių, pusiau gamtinių ir technologinių sprendimų visuma, kurios sandara ir veikimas yra grindžiami aplinkosauginiais principais ir sudaro sąlygas daugiafunkciniam ekologiniam-socialiniam kompensavimui, biologinės įvairovės būklės gerinimui, klimato kaitos prevencijai, atsparumo jos padariniams didinimui ir žmonių gerbūviui būtinų ekosisteminių paslaugų teikimui ¹¹.

---

¹¹ Žalioji infrastruktūra: ŽI principų integravimas Lietuvos urbanizuotų teritorijų vystyme Gintarė Kapočiūtė Ignas Kazlauskas Gaudrė Znutaitė (2020): http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2020/10/201214_Klausymai-Seime.pdf

AKRONIMAI

BŽŪP – bendroji žemės ūkio politika.
DVT – darnaus vystymosi tikslai.
EIP – Europos inovacijų partnerystė.
KBO – kaimo bendruomeninė organizacija.
MTEP – mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra.
NVO – nevyriausybinė organizacija.
SKVP – sumanaus kaimo vystymo planas.
VPS – vietos plėtros strategija.
VVG – vietos veiklos grupė.
ŽŪKP – žemės ūkio ir kaimo plėtra.

IVADAS

„Išmanioji“ koncepcija atsirado kartu su pasauliniu internetu 1990-aisiais ir pabrėžia naujas galimybes, sukurtas plėtojant Informacinės ir ryšių technologijos (IRT) (Lindskog, 2004). Tai reiškia daugiau nei vien skaitmeninių technologijų išnaudojimą, bet ir siekia to kūrybiškai reaguoti į ekonominius, socialinius ir politinius iššūkius postindustrinės visuomenės XXI amžiaus sandūroje. Ilgainiui terminas praplėstas ir apima netechnines naujoves, kurios entrepreneuriskai (pasiteklus inovatyvius verslo modelius) pritaikytos prisideda prie geresnio ir tvaresnio kaimo ar miesto gyvenimo.

Europos Sąjunga dar 2010 m. įtraukė sumanumo (angl. *smart*) sąvoką į kontinento vystymo strategiją, siekdama vystyti sumanią, tvarią ir įtraukiančią ekonomiką. Svarbiu mokslinių tyrimų objektu technologiniuose ir socialiniuose moksluose tapo sumanumas, sumanūs vystymas, sumani specializacija. Sumanumo dimensija ypač plačiai taikoma ir praktikoje, kuriant sumanaus miesto ir kaimo, sumanių bendruomenių strategijas ir vystymo programas (Jucevičius, 2014), tačiau sumanumo dedamosios, požymiai tiek mokslininkų, tiek praktikų laisvai interpretuojamos. Planavimo praktikai ir politikos formuotojai pradėjo naudoti sumanumo terminą ir taip jis tapo daugelio tarptautinių iniciatyvų ašis. Šapiro (2003) nuodugnai ištyrė sumanaus miesto koncepciją tyrinėdamas miesto augimą ir jo varomąsias jėgas, nustatė poveikį vietos našumo augimui ir gyvenimo kokybės aspektams. Mokslinėje literatūroje iki pastarojo laikotarpio dominavo, o pastaruoju metu vyrauja požiūris į sumanų miestą kaip skaitmeninį miestą ar bent jau tokį miestą, kuriame daugelis veiklų ir funkcijų atliekama taikant informacines ar kitokias technologijas. Tačiau nuo 2018 m. (po Bled deklaracijos) sumanumo koncepcija suprantama plačiau, ji apima skirtingas gyvenamos ir veiklos kaime ar mieste sritis, pats sumanumas mažiau tapatinamas vien su skaitmenine dimensija, nors jos neatsisakoma. Pavyzdžiui, kaimo vietovių sumanaus veikimo struktūros, kurios formuoja tiek tvarų augimą, tiek gebėjimus kokybiškai reaguoti į neigiamus (ekonominius, socialinius, kultūrinius, ekologinius) išorinius pokyčius ilgalaikėje perspektyvoje sukuria Kaimo vietovių atsparumą. O tai yra darnaus vystymosi pagrindas.

Sumanus (SMART) kaimas – tai socialinė ekonominė sistema, kurios vystymuisi suinteresuotos bendruomenės, siekdamos padidinti savo atsparumą ir gyvenimo kokybę (pažanga turi būti išmatuojama), remiasi vietos stipriosiomis pusėmis ir galimybėmis, priima ir įgyvendina inovatyvius, į sisteminių pokyčių orientuotus, sprendimus, užtikrina kuo platesnį dalyvavimą (nieko nepaliekant nuošalyje) ir bendradarbiavimą, kasdieninėje savo veikloje naudodamos skaitmenines ir kitas technologijas¹². Pažodžiui išvertus žodį „smart“ galima įvardinti šio žodžio sudedamąsias dalis: S – sumanus, M – modernus, A – aktualus, R – reikšmingas, T – technologiškas.

Atliekant tyrimą buvo siekiam atsakyti į klausimus - kokia Lietuvos kaimo vietovių aplinka sumanumo kontekste? Koks Sumaniojo kaimo koncepcijos turinys, struktūra?

Tyrimo objektas – kaimo sumanumo požymiai ir *sumanaus kaimo iniciatyvų potencialas bei intervencijų sritys*.

Tyrimo tikslas – sukurti Lietuvos kaimo vietovių aplinką atitinkančią Sumaniojo kaimo koncepciją.

Sprendžiami uždaviniai:

---

¹² Pilot Project: Smart eco-social villages Final Report, April 2019, European Commission: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9ff90911-a0c9-11ea-9d2d-01aa75ed71a1/language-en>

1. *Išanalizuoti su tvariu kaimo vietovių vystymu susijusias strategines EK iniciatyvas, teisės aktus (Ilgalaikę ES kaimo vietovių viziją iki 2040 metų, Sumaniųjų kaimų koncepciją, BŽŪP Strateginių planų reglamentą, Bendrųjų nuostatų reglamentą, EK rekomendacijas dėl Lietuvos BŽŪP strateginio plano, Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginio plano projekte pateiktą situacijos analizę, kt.) ir nustatyti / įvertinti Sumanaus kaimo priemonės intervencijų krypčių Lietuvoje poreikį, pagal svarbą (pvz., paslaugų skaitmeninimas, atsinaujinančioji energetika, trumposios maisto tiekimo grandinės, socialinių paslaugų plėtra, maisto švaistymas).*
2. *Atlikti kaimo vietovių vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos apklausą dėl Sumanaus kaimo iniciatyvų potencialo ir jų sričių.*
3. *Pateikti siūlymus dėl Sumanaus kaimo paramos priemonės modelio (priemonės įgyvendinimo būdas, projektų atrankos būdas, galimi reitingavimo kriterijai, pareiškėjai ir partneriai, tinkamumo kriterijai, prioritetiniai kriterijai, paramos dydis, paramos intensyvumas, finansinių priemonių taikymo galimybės ir poreikis) ir jo integravimo į LEADER priemonę modelio.*
4. *Atsižvelgiant į svarbiausias poreikių sritis, parengti Sumanaus kaimo projektų pavyzdžius (įskaitant poveikio aplinkai ir klimatui vertinimą, finansinį vertinimą, techninio sudėtingumo vertinimą).*
5. *Pasiūlyti sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietovei vertinimo mechanizmą (rodiklių rinkinius, metodiką).*

Tyrimo laikotarpis – 2017–2021 m.

Atliekant tyrimą taikyti apklausos, dokumentų manifestinės turinio analizės, duomenų verifikacijos: faktorinės ir reliabilumo analizės metodai, atvirų klausimų turinio (kontent) analizės metodai.

Tyrimo apribojimai: kaimas turi daugelį galimų posistemių, galinčių turėti sumanumo požymių tačiau kartu turi aiškesnes tyrimo ribas; visos socialinės sistemos yra atviros, jų ribos visuomet yra kiek sąlyginės. Tai apsunkina tyrimą, o jo rezultatus daro mažiau suprantamus.

Sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo tikslas Lietuvoje – skatinti kaimo plėtros suinteresuotuosius žvelgti į kaimo vietovių ateitį per sumanių, modernių, aktualių, reikšmingų, technologijomis grįstų sprendimų prizmę (skaitmeninimas, švietimas, mokymas, konsultavimas, bendradarbiavimas, dalijimosi ir žiedine ekonomika, aplinkos apsauga ir klimato kaitos pokyčių švelninimu grįsti paslaugų ir verslo modeliai), remiantis jų stiprybėmis ir galimybėmis: atgaivinant paslaugas kaimo vietovėse ir/arba pagerinant jų pasiekiamumą; kuriant ir plėtojant vietos verslo sistemas; stiprinant kaimo ir miesto ryšius; naudojant atsinaujinančios energijos šaltinius; sprendžiant su maisto švaistymu ir klimato kaita susijusias problemas.

Tyrimo rezultatai parengti spaudai: 1) Kazlauskienė, I. 2021. Theming In Smart Villages Context (1 priedas); 2) Sumaniųjų kaimų vystymo poreikių sritys Lietuvoje (2 priedas).

1. SU TVARIU KAIMO VIETŲ VYSTYMU SUSIJUSIŲ TEISINIŲ IR STRATEGINIŲ DOKUMENTŲ BEI EUROPOS KAIMO VIETŲ INICIATYVŲ ANALIZĖ

Sprendžiant pirmąjį projekto uždavinį siekiama išanalizuoti su tvariu kaimo vietovių vystymu susijusias strategines EK iniciatyvas, teisės aktus ir nustatyti / įvertinti Sumanaus kaimo priemonės intervencijų kryptis Lietuvoje poreikį, pagal svarbą. Daroma prielaida, kad tokios intervencinės kryptys kaip paslaugų skaitmeninimas, atsinaujinančioji energetika, trumposios maisto tiekimo grandinės, socialinių paslaugų plėtra, maisto švaistymas gali būti prioritetinės Lietuvoje. Tačiau atliekant teisinių ir strateginių dokumentų, mokslinės literatūros analizę nustatytos platesnės sumaniojo kaimo investavimo sritys ir kryptys.

1.1. Kaimo vietovių iššūkiai, politinės, socialinės ir ekonominės prielaidos, sumanių kaimų koncepcijos raida

Europos Sąjungos (ES) kaimiškieji regionai vienas nuo kito skiriasi savo pobūdžiu, geografinėmis savybėmis, išsivystymo lygiais ir socialinėmis, ekonominėmis bei demografinėmis tendencijomis. ES kaimiškieji regionai yra daugiafunkcinės erdvės, apima 44,6 proc. ES visų regionų, 2020 m. juose gyvena 93,1 mln. žmonių, o tai yra 20,8 proc visų ES gyventojų, kurie susiduria su įvairiais iššūkiais (Communication on the..., 2020). Kaimo vietovių iššūkiai yra skirtingi. Pradedant nuo demografinių dėl kaimo gyventojų senėjimo, sukeliančio darbingo amžiaus žmonių mažėjimą ir silpstančią darbo rinką ir baigiant atokių kaimo vietovių gyventojų skaičiaus mažėjimu, tai yra vietovių nuosmukiu. Lyginant su miestais kaimo vietovės susiduria su infrastruktūros ir paslaugų trūkumu, silpnai diversifikuota ekonomika, mažomis pajamomis, didesne skurdo ir socialinės atskirties rizika, dirbamos žemės degradacija, švietimo įstaigų paslaugų trūkumu, dideliu anksti baigiančių mokyklą ir daugiau nebesimokančių žmonių skaičiumi. Tiek asmenų, tiek kaimo žmonių galimybes riboja kaimo gyvenviečių skaitmeninis atotrūkis bei atskirtis dėl patikimo gerai išplėtooto interneto ryšio trūkumo. Šios aplinkybės suvokiamos kaip problemų ratas, skatinantis kaimų nykimą“ (Shrinking rural regions..., 2020), nes vis daugiau žmonių persikelia į miesto vietas, ieškodami geresnių darbo perspektyvų ir viešųjų paslaugų (Smart villages: Concept..., 2021). Anot Jungtinių tautų didžioji pasaulio populiacijos dalis gyvena urbanizuotose teritorijose (World Urbanization Prospects, 2018). Tikėtina, kad iki 2030 metų daugiau nei pusė išsivysčiusių šalių populiacijos gyvens kaimiškose teritorijose (Berger, 2017), tačiau pagal situaciją vis tik didžiosios kaimo gyventojų dalies, išsikėlusios gyventi į miestą, pajamų lygis išlieka labai žemas. Nors ieškodami geresnio ir lengvesnio gyvenimo, kaimo gyventojai išsikelia gyventi į miestus, migracija į miestus nėra skurdo problemos sprendimas. Imai ir kt. (2017) nuomone kaimo – miesto migracija ne mažina, o didina skurdą (Imai, 2017). Ši reiškinį galima paaiškinti tuo, kad didelė dalis žmonių, migruojančių iš kaimo į miestą, dirba žemos kvalifikacijos darbus už mažą atlyginimą (Zhang, 2016), o pragyvenimas mieste kainuoja žymiai daugiau. Todėl ne urbanizacijos skatinimas, o pastangos vystyti kaimo vietas, sparčiau ir veiksmingiau mažina skurdą, socialines ir aplinkos problemas (Imai, 2017).

Nepaisant minėtų iššūkių, ES kaimo vietovės, kurios yra turtingos ištekliais, yra daug ir įvairių galimybių. Kaimo vietovės aprūpina maisto ir aplinkos ištekliais save ir miestus bei gali prisidėti prie kovos su klimato kaita, teikiant alternatyvas iškastiniam kurui ir plėtojant žiedinę ekonomiką. Jų vaidmuo užtikrinant subalansuotą teritorinį gyventojų pasiskirstymą, išvengiant gyventojų pertekliaus miestuose, yra labai svarbus. O kaimo gyvenimo kokybė ir kaimo vietovių kultūros paveldo indėlis į tvarų turizmą vis labiau vertinamas. Be to, Covid-19 krizė atnešė ilgalaikių pokyčių visuomenėje, pavyzdžiui, padidino nuotolinio darbo

populiarumą, sustiprino žaliųjų erdvių, kurių turi kaimo vietovės vertinimą (Smart villages: Concept..., 2021).

EK komunikate Kaimo visuomenės ateitis buvo pripažintos specifinės kaimo visuomenės problemos ir pabrėžta būtinybė išbandyti naujus kaimo vystymo metodus, įtraukiant kaimo bendruomenes į tinkamų sprendimų paiešką (The future of..., 1988). Iki „Darbotvarkės 2000“ parengimo šis komunikatas buvo antruoju ES žemės ūkio politikos formavimo pagrindu. Komunikate daroma išvada, kad į kaimo vietovių plėtrą orientuoti politiniai sprendimai ir jų įgyvendinimo valdymo metodai turi būti koordinuoti, integruoti ir apimantys kelis sektorius. Remiantis Europos Tarybos vietos ir regionų valdžios institucijų kongresui 20017 m. pateiktu dokumentu, galima teigti, kad minėtos gairės aktualios ne tik 1988 m., bet ir 2021 metais (A better future..., 2017). Be BŽŪP, *ES sanglaudos politika* (EU Cohesion Policy..., 2020) taip pat vaidina svarbų vaidmenį plėtojant kaimiškus regionus.

„Sumanumo“ terminas atsirado kartu su pasauliniu internetu 1990-aisiais ir sukūrė naujas galimybes, plėtojant informacinės ir ryšių technologijos (IRT) (Lindskog, 2004)¹³. Pasauliniame kontekste sumaniojo kaimo koncepcijos užuomazgos siekia praėjusio dešimtmečio vidurį ir yra siejamos su Afrikoje, Centrinėje ir Pietų Amerikoje bei Azijoje vykdomomis iniciatyvomis. ES sumaniųjų kaimų sąvokos atsiradimas glaudžiai siejamas su 2016 m. paskelbta **Cork 2.0 deklaracija Dėl geresnio gyvenimo kaimo vietovėse**, kurioje buvo išdėstytas 10 punktų manifestas, skirtas gyvenimo kokybei kaimo vietovėse gerinti. Jame pabrėžtas poreikis įveikti skaitmeninę atskirtį tarp kaimo ir miesto vietovių ir plėtoti ryšio ir skaitmeninių technologijų kaimo vietovėse teikiamas galimybes (Cork 2.0 Declaration, 2016). Sumaniųjų kaimų koncepcijos atsiradimas siejamas su 2017 metais Europos Komisijos leidiniu **„ES veiksmų planas sumaniems kaimams“** (EU Action for smart..., 2016). Jame nustatytos ES politikos sritys ir fondai, aktyviai skatinantys sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimą, įskaitant planuojamas finansavimo priemones, kurios turi būti taikomos laikantis holistinio ir integracinio numatytų tikslų įgyvendinimo. Šiame EK leidinyje sumanieji kaimai buvo apibrėžti kaip „tokie kaimai arba vietos bendruomenės, kurie savo kasdiniame gyvenime naudoja skaitmenines technologijas ir inovacijas, gerindami savo gyvenimo kokybę per viešųjų paslaugų didesnę prieinamumą ir geresnį išteklių naudojimą“. Kaip vienas iš numatytų sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo etapų, buvo Europos Parlamento inicijuotas ir įgyvendintas bandomasis projektas, kuriuo buvo siekiama iširti Eko socialinių kaimų ypatybes ir nustatyti geriausias praktikas, kurios padeda įgyvendinti sumaniųjų kaimų plėtos strategijas ES. Šią koncepciją dar labiau sustiprino **Europos kaimo plėtos tinklo (ENRD) veiklos**, ypač jo suburtos teminės grupės darbai, skirti skatinti pažangioms ir konkurencingoms kaimo vietovėms. Nuo 2017 m. rugsėjo mėn. ši grupė padidino susidomėjimą sumaniaisiais kaimais ir informacijos apie sumanius kaimus kiekį, rengdama informacinius renginius, atvejų tyrimus ir teikdama praktinius patarimus, kaip sukurti ir įgyvendinti sumaniojo kaimo koncepciją, įskaitant ir politikos priemonių rinkinius. Sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo skatinimui didelę įtaką padarė ir 2017 m. spalio 21 d. paskelbta **Venhorsto deklaracija**, kurioje piliečiai ir politikos formuotojai raginami įvairiais būdais kurti tvarias kaimo bendruomenes, įgyvendinant EK dokumento „ES veiksmų plano sumaniems kaimams“ nuostatas (The Venhorst Declaration..., 2017). 2017 m. lapkričio mėn. paskelbtame EK komunikate **„Dėl maisto ir ūkininkavimo ateities“** buvo pakartotas Komisijos įsipareigojimas stiprinti paramą kaimo bendruomenėms ir vietos valdžios institucijoms, norinčioms plėtoti sumaniuosius kaimus, didinant jų gebėjimus, investuojant į inovacijas, kuriant tinklus ir teikiant naujas finansavimo priemones, skirtas sumaniųjų kaimų gyventojų įgūdžių, paslaugų ir infrastruktūros gerinimui (The Future of... 2017). Vėliau Europos Parlamento Žemės ūkio

¹³ Lindskog, H. (2004). Smart communities initiatives. In Proceedings of the 3rd ISOOneWorld Conference (Vol. 16). Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Helena_Lindskog/publication/228371789_Smart_communities_initiatives/links/549812230cf2519f5a1db56d.pdf

ir kaimo plėtros komitetas, atliko šio komunikato vertinimą ir nustatė, kad norint įgyvendinti sumaniojo kaimo koncepciją, reikia investuoti į skaitmeninio ryšio gerinimą kaimo vietovėse, ir pabrėžė, kad sumanių kaimų koncepcija yra pagrįsta prielaida priėjimo prie didelės spartos interneto didinimu visose kaimo vietovėse.

Reaguodama į minėtus kaimo vietovių iššūkius EK 2018 m. balandžio 13 d. priėmė BLED Deklaraciją, skirtą pažangesnei ES kaimo vietovių ateičiai užtikrinti, kurioje nurodo, kad sumanių kaimų iniciatyva siekiama sukurti kaimo vietoves, kuriose žmonės galėtų ir norėtų gyventi, nes novatoriški, skaitmeniniai ir socialiniai sprendimai palengvina jų gyvenimą. BLED deklaracijoje raginama imtis tolesnių veiksmų siekiant skaitmeninti kaimo vietoves pasitelkiant sumaniųjų kaimų koncepciją. Plačiauostis ryšys ir skaitmenizavimas buvo laikomi esminiu žingsniu (BLED Declaration for..., 2018). Kitas svarbus žingsnis įgyvendinant Sumanių kaimų koncepciją – 2018 m. birželio mėn. paskelbti EK teisės aktų pasiūlymai. O 2020 m. gegužės mėn. buvo paskelbta galutinė bandomojo projekto „Sumanūs eko-socialiniai kaimai“ ataskaita (Pilot project Smart, 2019). Įgyvendinant šį projektą buvo nustatyti 15 geriausios sumanių kaimų praktikos pavyzdžių ir 6 kaimai, kurie pareiškė norą tapti sumaniu eko-socialiniu kaimu. 2019 m. gruodžio mėn. Europos Parlamentas pradėjo naują sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimui skirtą etapą, pradėdamas parengiamuosius veiksmus dėl sumanių kaimo vietovių vystymo XXI amžiuje. To pasėkoje buvo atrinktas 21 potencialiai sumanus kaimas, kuriems padėta įgyvendinti sumanaus kaimo koncepcija, kad jie taptų sumanios kaimo koncepcijos taikymo pavyzdžiais. Projekte bus nustatytas svarstomų funkcijų ir susijusių veiksmų sąrašas, kurį būtina įgyvendinti norint tapti sumaniu kaimu. Projektą planuojama užbaigti 2022 m. birželio mėn. Atrinkus 21 kaimą, buvo parengtas veiksmų plano priemonių rinkinys, kuriame išdėstyti pagrindiniai etapai, padedantys kaimams kurti ir įgyvendinti sumaniųjų kaimų strategijas, taip pat pateikti ir praktiniai patarimai. Viso projekto metu buvo organizuojami įvairūs renginiai ir regioniniai seminarai. EK populiarinamos sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo įsipareigojimai ir siekiai pasklido į ES šalis, tame tarpe ir į Lietuvą.

Taigi besikeičiančios kaimo demografinės, socialinės, ekonominės ir kitos struktūros, viešojo sektoriaus mažėjimas ir klimato kaitos poveikis skatina kaimo bendruomenes imtis veiksmų ir užpildyti šias spragas įgyvendinant sumaniojo kaimo strategijas (Smart Villages pilot..., 2019). **EK populiarinamomis Sumaniojo kaimo strategijomis** siekiama nukreipti turimus kaimo išteklius pagrindinėms problemoms spręsti vietos kontekste. Paprastai sumanaus kaimo strategija siūlo naujus sprendimus susitvarkyti su esamais vietiniais iššūkiais, „naudojant savo vietines stiprybes ir teritorinį kapitalą“. Sumaniojo kaimo strategijos gali būti kaip reakcija į ypač sudėtingas kaimo situacijas, pvz., demografinis nuosmukis, žemas pajamų lygis, gamtinės aplinkos problemos. Kitais atvejais sumanaus kaimo strategijos gali atsirasti kaip iniciatyva pasinaudoti galimybe pagerinti vietos sąlygas ir gyvenimo kokybę (Smart Villages pilot..., 2019). **Sumaniojo kaimo koncepcija yra laikoma ateities kaimo bendruomenių keliu, kuris užtikrins jų išlikimą** (Smart villages: Concept, 2021).

Vietos konteksto, atspirties taškų ir veiksmų įvairovė lemia tai, kad nėra visiems kaimams tinkamo vieno būdo kaip tapti sumaniu kaimu (Smart villages: Concept, 2021). EK veiksmų plano sumaniųjų kaimų atžvilgiu (EU Action for..., 2016) rengėjų, **sumaniųjų kaimų koncepcija reiškia kaimo vietoves ir bendruomenes, kurios naudoja savo stipriosiomis pusėmis ir vertybėmis kuria sau naujas vystymosi galimybes**. Sumaniuosiuose kaimuose „*tradicioniai ir nauji tinklai bei paslaugos stiprinami naudojant skaitmenines ir telekomunikacijų technologijas, inovacijas ir geriau panaudojamos žinios*“ (EU Action for Smart villages 3 psl.). 2019 metais EK buvo vykdomas Sumaniųjų kaimų pilotinis projektas (Smart villages: Concept, 2021), pagal kurio rezultatus buvo apibrėžtos sumaniųjų kaimų koncepcijos gairės, kuriose pabrėžiama, kad:

- *Sumanieji kaimai yra bendruomenės kaimo vietovėse, kurios taiko vietinėmis stiprybėmis ir galimybėmis pagrįstus novatoriškus sprendimus tam, kad pagerintų savo atsparumą.*
- *Siekdamos pagerinti savo ekonomines, socialines ir (arba) aplinkos sąlygas, sumaniųjų kaimų bendruomenės kuria ir įgyvendina dalyvaujamoju principu ir skaitmeninėmis technologijomis pagrįstus sprendimus.*
- *Sumaniesiems kaimams itin naudinga bendradarbiauti ir susivienyti su kitomis bendruomenėmis ir kaimo ir miesto vietovių veikėjais.*
- *Sumaniojo kaimo strategijų inicijavimas ir įgyvendinimas grindžiamas kaimo bendruomenių iniciatyvomis ir gali būti finansuojamas iš įvairių viešųjų ir privačių šaltinių.*

2021 metais ES parengtose gairėse „**Sumanūs kaimai: samprata, problemos ir perspektyvos**“ (Smart villages: Concept, 2021) pateikta naujausia sumaniųjų kaimų koncepcija, kuri atskleidžia:

- *sumaniaisiais kaimais vadinami tie kaimai arba vietinės bendruomenės kurios skaitmeninių technologijų ir inovacijų naudojimo kasdieniniame gyvenime pagalba gerina savo gyvenimo kokybę, gerina viešųjų paslaugų standartus ir užtikrina geresnį išteklių panaudojimą. Sumaniųjų kaimų koncepcija tai kelias, ateities kaimo bendruomeninių galimybių užsitikrinti išlikimą.*
- *Sumaniuosiuose kaimuose žmonės, imasi iniciatyvos sutelkti vietos išteklius ir juos kapitalizuoti, transformuoti į turtą padedantį kurti pajamas, kad išspręstų problemas ir išnaudotų jiems suteiktas galimybes.*
- *Skaitmeninės technologijos yra galingas sumaniųjų kaimų įrankis, bet ne vienintelis.*
- *Sumanieji kaimai kuria sinergiją (ryšius ir pridėtines vertes) tarp žmogiškųjų gebėjimų ir technologinių laimėjimų.*

Tarptautinių teisės aktų reikalavimų įgyvendinimas konkrečiose šalyse yra apibrėžiamas ir detalizuojamas nacionaliniuose dokumentuose.

Vadovaujantis ES teisės aktų nuostatomis, **Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginiame plane** (2021) numatoma, kad planuojant žemės ūkio ir kaimo plėtros investicijas didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas inovacijoms, paramą teikiant pažangių technologijų, skaitmeninių ar kitų sumaniųjų verslo ir ūkio valdymo sprendimų taikymui (tiksliajam ūkininkavimui, automatizavimui ir robotikai, dirbtiniam intelektui ir pan.). Taip pat siekiant Lietuvos kaimo plėtrą ir žemės ūkį labiau orientuoti į rinką ir didinti konkurencingumą būtina daugiau dėmesio skirti moksliniams tyrimams, technologijoms ir skaitmeninimui. **Lietuvos žemės ūkio ir kaimo ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės situacijos vertinimo ataskaitoje (2021) numatyta**, kad reikia skatinti užimtumą, augimą, socialinę įtrauktį ir vietos plėtrą kaimo vietovėse, be kita ko, bioekonomikos ir darnaus miškų ūkio sektorius. Taip pat modernizuoti žemės ūkio sektorių, kaupiant žinias ir keičiantis jomis, diegiant inovacijas ir gerinant skaitmeninimą žemės ūkyje ir kaimo vietovėse, taip pat skatinant jų praktinį taikymą, modernizuoti sektorių, kaupiant žinias ir keičiantis jomis, diegiant inovacijas ir gerinant skaitmeninimą žemės ūkyje ir kaimo vietovėse, taip pat skatinant jų praktinį taikymą. Numatyta, kad reikia siekti, kad žemės ūkio sektorius labiau atitiktų visuomenės poreikius, susijusius su maistu, sveikatos priežiūra (įskaitant saugius, maistingus ir tvarius maisto produktus), maisto atliekomis ir gyvūnų gerove, taip pat skatinti užimtumą, augimą, socialinę įtrauktį ir vietos plėtrą kaimo vietovėse, be kita ko, bioekonomikos ir darnaus miškų ūkio sektorius, pritraukti jaunuosius ūkininkus ir sudaryti palankesnes sąlygas verslo plėtrai kaimo vietovėse, padėti apsaugoti biologinę įvairovę, gerinti ekosistemines paslaugas ir išsaugoti buveines bei kraštovaizdžius, remti perspektyvias ūkio pajamas ir ūkių atsparumą visoje ES ir taip užtikrinti geresnį aprūpinimą maistu. Šie ekonominiai, aplinkosauginiai ir socialiniai Lietuvos žemės ūkio ir kaimo vystymo prioritetai sutampa su aukščiau aptartos sumanaus kaimo koncepcijos sudėtinėmis

dalimis. Įgyvendinus šiuos prioritetus bus sudarytos sąlygos sumanaus kaimo koncepcijos įgyvendinimui ir Lietuvoje. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės situacijos vertinimo ataskaitoje nurodyta, kad pažangių technologijų ir skaitmeninio taikymas dar nėra plačiai paplitęs Lietuvos žemės ūkyje, todėl būtina paskatinti šalies ūkininkus naudotis šių naujovių teikiamomis galimybėmis. Gamybos skaitmeninimas leidžia geriau valdyti procesus, mažinti sąnaudas, didinti produktyvumą. Skaitmeninės technologijos suteikia naują impulsą žemės ūkio produktų gamybai ir leidžia įdiegti naują modernų požiūrį į ūkininkavimą. Informacinės ir komunikacinės technologijos atlieka svarbų vaidmenį, plėtojant vartotojų aptarnavimą (pvz., produktų pardavimą be tarpininkų), rinkodarą, naujų rinkų paiešką, ekonominių duomenų apie produktus, kainas, galimas nišas rinkoje, konkurenciją ir kitos informacijos sklaidą. Nors sumanusis kaimas tai ne tik skaitmeninių priemonių naudojimas problemų sprendimui, ar galimybių išnaudojimui, jų pasitelkimas yra gana dažna prielaida sinergijai tarp technologinių ir socialinių inovacijų atsirasti. Šiame dokumente pabrėžiama, kad potencialą spręsti kaimo gyventojų užimtumo, socialinės įtraukties problemas Lietuvoje turi savanorystė, bendruomeninės iniciatyvos ir partnerystė, kurios aktyviai plėtojamos šalies kaimo vietovėse. Ieškant daugiau galimybių ir inovatyvių būdų spręsti skurdo ir kitas socialines bei integracijos į darbo rinką problemas, sustiprinti nevyriausybinių sektoriaus pajėgumus, Lietuvoje turi būti įgyvendinamos ir socialinio verslo iniciatyvos. Tai sutampa su sumanaus kaimo koncepcijos požiūriu, kad iniciatyvos kaimo problemų sprendimų ar galimybių paieškai turi kilti iš vietinių kaimo gyventojų ir bendruomenių.

Lietuvos kaimo ir žemės ūkio plėtros Baltojoje knygoje 2030 nubrėžtos ilgalaikės nacionalinės politikos strateginius iššūkius, uždavinius ir veiksmus, kuriais bus palaikomas kaimo vietovių gyvybingumas, didinamas žemės ūkio konkurencingumas, užtikrinimas tvarumas, mažinamas neigiamas klimato kaitos ir kitų rizikos veiksnių poveikis ir gerinamas kaimo įvaizdis ir patrauklumas. Sumanaus kaimo koncepcijos principų taikymas ir strategijų įgyvendinimas suteiktų pridėtinę vertę šiame dokumente numatytų siekių įgyvendinimui:

- Stiprinti kaimo vietovių gyvybingumą: stabdyti kaimo populiacijos mažėjimą, užtikrinti kartų kaitą kaimo vietovėse, pagerinti susisiekimą tarp miesto ir kaimo, stiprinti kaimo bendruomenes, skatinti subalansuotą regionų plėtrą.
- Skatinti žemės ūkio ir verslo konkurencingumą ir plėtrą: skatinti ūkių veiklos įvairinimą ir modernizavimą, įtvirtinti kooperaciją ir bendradarbiavimą, skatinti didesnės pridėtinės vertės kūrimą, skatinti verslus kaime, mažinti administracinę našą
- Didinti ūkių atsparumą rizikai ir skatinti tvarų ūkininkavimą: mažinti neigiamą klimato kaitos poveikį žemės ūkiui, stabdyti dirvožemio degradaciją, atnaujinti melioracijos sistemas, diegti efektyvias rizikos valdymo priemones, diegti tausojančią agrarinę aplinkosaugą, pasiekti proveržį ekologiniame ūkininkavime.
- Skatinti vietinės produkcijos vartojimą ir gerinti kaimo įvaizdį: plėsti maisto produktų eksportą, didinti vietos prekių vartojimą, formuoti trumpas žemės ūkio ir maisto produktų tiekimo grandines, plėtoti įvairių rūšių turizmą kaimo vietovėse, gerinti kaimo įvaizdį, skatinti kultūrinius projektus kaimo vietovėse.

Šiame dokumente numatyta įgyvendinti siekius, tiesiogiai susijusius su sumanių kaimų koncepcijos charakteristikomis: žemės ūkio **skaitmeninių technologinių naujovių plėtojimu** (Bendradarbiaujant su mokslininkais, konsultantais, žemdirbių savivalda ir verslu diegti pažangiausias technologijas Lietuvos ūkiuose (robotizuoti ūkiai, dirbtinis intelektas ir kt.)); **kaimo vietovių skaitmeninimu** (Išlaikyti platų interneto pasiekiamumą ir plėtoti jo spartą kaimo vietovėse atitinkančias viešąsias e. paslaugas, skatinti atvirą Žemės ūkio ministerijos ir jai pavaldžių organizacijų duomenų prieinamumą. Išsaugoti atviros prieigos interneto vietas kaimo bibliotekose, daugiafunkciniuose centruose, sudarant sąlygas tiek vietiniams gyventojams, tiek lankytojams nemokamai pasinaudoti internetu.);

socialinių paslaugų pasiekiamumo gerinimu (Remti iniciatyvas, kurios iš dalies kompensuotų transporto paslaugų trūkumą, t. y. kaimo bendruomenių projektus, kurie padėtų suorganizuoti kolektyvinių transporto priemonių naudojimą pagal kaimo gyventojų poreikius (pvz.: vaikams vežioti į papildomus užsiėmimus, senoliams į sveikatos priežiūros įstaigas, suaugusiems gyventojams vežioti į miestą dirbti ar pasinaudoti viešosiomis paslaugomis ir t.t.)); **dalijimosi ekonomikos principų diegimu** (Plėsti viešųjų paslaugų ir infrastruktūros tinklą kaime gyvenantiems, pasinaudojant dalijimosi ekonomikos geraisiais pavyzdžiais. Remti ūkininkų bendradarbiavimą ir dalijimosi ekonomiką (dalijimąsi technika, įranga, aruodais ir kt.)); **žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimą** (Skatinti ūkius dalyvauti visuose vertės kūrimo etapuose, išskiriamus žiedinėje ekonomikoje, akcentuojant ūkininkų bendradarbiavimo ryšių su vartotoju kūrimą, žemės ūkio gamybos ir maisto atliekų perdirstimą); **gyventojų mokymu ir švietimu** (Skatinti organizacines ir edukacines inovacijas, kuriomis siekiama diegti šiuolaikinius, jaunimui patrauklius verslo modelius: mentorystės ir „mokymosi darant“ projektus, edukacines veiklas ir išvykas. Skatinti kooperatyvų projektus, skirtus jų narių ir vadovų mokymui ar konsultavimui.); **bendruomenių dalyvaujamojo principo įgyvendinimo skatinimu ir įgalinimu ieškoti sprendimų problemoms spręsti bei galimybėms išnaudoti** (Skatinti inovatyvius bendruomenių projektus, skirtus vystyti verslus kaime (ypač projektus, besiremiančius dalijimosi ekonomikos ir socialinio verslo principais, skatinti bendruomenių projektus, kurie padėtų vietos gyventojams atnaujinti ar įgyti kompetencijas ir suteiktų gebėjimų panaudoti vietos išteklius pajamoms gauti); **orientacijai į geresnį turimų išteklių panaudojimą ir jų sinergija su skaitmeninėmis ir socialinėmis inovacijomis paremti sprendimai** padėtų įgyvendinti tokius siekius, kaip (skatinti tvarų ūkininkavimą, atsižvelgiant į atskiruose šalies regionuose vyraujančius gamtinius išteklius ir nusistovėjusias žemės ūkio gamybos kryptis, skatinti bioekonomikos, žiedinės ekonomikos ir žaliosios energetikos plėtrą regionuose bei skatinti ekologinę ir kitų formų tausojančią ūkininkavimą bei kaimo turizmą); **bendradarbiavimo tarp įvairių suinteresuotųjų** siekiant surasti kaimo vystymosi sprendimus skatinimui (Skleisti informaciją apie moksliniais tyrimais pagrįstų inovacijų diegimo ūkiuose ir kaimo vietovėse galimybes ir perspektyvas. Skatinti ūkininkų bendradarbiavimą su mokslininkais ir konsultantais. Remti žemės ūkio inovacijų mokslinių tyrimų rezultatų, inovacijų kūrimo, diegimo ir sklaidos ūkiuose, maisto pramonėje bei kaimo vietovėse projektus. Įsteigti parodomuosius eksperimentinius ūkius kiekviename regione arba plėtoti esamus. Remti kooperatyvų ir gamintojų grupių projektus, skirtus organizuoti bendrą logistikos, rinkodaros, apskaitos, teisinių ir kitų paslaugų.); **viešojo valdymo administravimo sistemos prieinamumo didinimą** (Plėsti skaitmeninių duomenų bazių naudojimą vertinant ES paramos projektus ir administruojant paramos gavėjų ir kitų ūkine veikla besiverčiančiųjų įsipareigojimus. Plėtoti konsultavimo ir informavimo paslaugas regionuose, siekiantiesiems tiekti maisto produktus rinkai); **technologinių inovacijų diegimą ir inovatyvių produktų gamybą** (Sudaryti sąlygas naudoti beatliekius atsinaujinančius išteklius, siekiant paskatinti aukštos pridėtinės vertės produktų ir energijos, skatinti žaliavų, skirtų aukštesnės pridėtinės vertės bioproduktų gamybai naudojimą); **technologinių inovacijų taikymu klimato kaitos padariniams valdyti** (Skatinti mokslo inovacijų praktinį taikymą žemės ūkyje, kurios padėtų prisitaikyti šalies ūkiams prie klimato kaitos, spręstų klimato kaitos sukeltas problemas); **informacijos kaupimą ir panaudojimą stebėsenai, prognozavimui bei sprendimų priėmimui** (Skatinti informacijos apie turimus žemės plotus kaupimą ir naudojimą. Siekti, kad būtų išsaugota gyvūnų biologinė įvairovė, sveikatingumas, produktyvumas, produkcijos kokybė ir sauga, būtų atliekama poveikio aplinkai stebėseną); **vietos produktų tiekimo grandinių kūrimui** (Nacionalinėje maisto ūkio politikoje prioritetą teikti vietinio maisto gamybai ir pardavimams vietos rinkoje. Sudaryti teisingas prielaidas vietos produktų organizacinių sistemų kūrimui įtraukiant suinteresuotuosius koordinuojant ir taikant kolektyvinio

marketingo priemonės ir kuriant infrastruktūrą.); **gyventojų galimybių pasiekti vietinę produkciją didinimui** (Keisti šalies gyventojų vartojimo įpročius teikiant pirmenybę vietos produktų vartojimui, vartotojo ir ūkininko ryšiams plėtoti. Sudaryti sąlygas ūkiuose pagamintų produktų pateikimo pagal išankstinius užsakymus sistemos kūrimui, taip diegiant tausojančio vartojimo kultūrą); **plėtoti įvairių rūšių turizmą kaimo vietovėse** (Prisidėti sudarant sąlygas teikti turizmo paslaugas kaimo vietovėse. Turizmo plėtrai skatinti naudoti vietos ir tautinio paveldo produktus, gamtos ir kultūros išteklius, kultūrinių tradicijų pristatymą, kaimo bendruomenių iniciatyvas.). Atsižvelgiant į aukščiau išvardintas sumanaus kaimo koncepcijos charakteristikų ir **Lietuvos kaimo ir žemės ūkio plėtros Baltojoje knygoje 2030** nubrėžtų ilgalaikės nacionalinės politikos gairių sąsajas galima teigti, kad šis strateginis dokumentas suteikia pagrindą įgyvendinti su sumanus kaimo koncepcija susijusius projektus Lietuvoje.

1.2. Sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo sąlygos

1. **Aktyvus vietos bendruomenės dalyvavimas** (Smart villages: Concept, 2021) rengiant ir priimant sumaniojo kaimo strateginius sprendimus. Sumaniųjų kaimų strategijos įgyvendinimo etape dalyvaujantis požiūris ir sisteminiai veiksmai užtikrina, kad būtų tinkamai patenkinti žmonių gebėjimų ugdymo ir mokymo poreikiai. Svarbu užtikrinti aktyvų vietinių gyventojų įsitraukimą ne tik inicijuojant sumaniųjų kaimų strategijos planavimo procesus, bet ir juos įgyvendinant bei vystant – tai sėkmingo sumaniųjų kaimų vystymosi savybė. Gyventojų įtraukimas nuo ankstyvųjų etapų padeda sukurti bendrą supratimą apie vietovės poreikius ir galimybes, taip užtikrinant sumaniųjų kaimų strateginio plano vystymą ir pagrįstos bendros ateities vizijos įgyvendinimą. Be to, dalyvavimas sukuria asmeninės atsakomybės ir nuosavybės jausmą, kuris gali būti pagrindinė varomoji jėga sumaniųjų kaimų strategijos įgyvendinimo etape.

2. **Skaitmeninių technologijų** (Smart Villages pilot..., 2019), **kaip pagalbinės priemonės kaimo gyventojų gyvenimo kokybei gerinti naudojimas** - plačiai taikomas principas vystant sumaniuosius kaimus ir „veikia kaip svertas, leidžiantis sumaniesiems kaimams tapti judresniems, geriau panaudoti savo išteklius ir pagerinti kaimo vietovių patrauklumą bei kaimo gyventojų gyvenimo kokybę. Svarbu suvokti tai, kad kaimo sumanumas tai ne vien tik informacinių ar ryšių technologijų naudojimo lygio didinimas. Sumaniuosiuose kaimuose skaitmeninės technologijos yra naudojamos kaip priemonės kaimo vystymosi tikslų pasiekimui ir gyventojų gyvenimo kokybės gerinimui. Skaitmeninių technologijų naudojimas nėra būtina sąlyga norint tapti sumaniu kaimu. Skaitmeninės technologijos apima informacines ir ryšių technologijas, didžiuosius duomenis ar daiktų interneto naudojimą ir kt. Skaitmenizavimas sumaniųjų kaimų koncepcijoje yra suvokiamas kaip įrankis, o ne tikslas, jos nėra vienintelis būdas pasiekti kaimo vystymosi tikslus. Skaitmeninės technologijos daugeliu atvejų yra sprendimo, kaip pasiekti sumanaus kaimo vystymosi tikslus efektyviau, dalis. Skaitmeninės technologijos yra svarbi, bet neišankstinė ir nevienintelė sąlyga kaimui tapti sumaniu (Smart villages: Concept..., 2021). Technologijų, tame tarpe ir socialinių, naudojimas toks pat svarbus sumaniuose kaimuose, kaip ir investicijos į infrastruktūrą, verslo plėtrą, žmogiškąjį kapitalą, gebėjimus ir bendruomenės kūrimą (EU Action for..., 2016). Skaitmeninių technologijų naudojimas ir inovacijos sumaniuose kaimuose prisideda prie: gyvenimo kokybės gerinimo, aukštesnio pragyvenimo lygio kūrimo, viešųjų paslaugų geresnio prieinamumo gyventojams, efektyvesnio turimų išteklių naudojimo, mažesnio neigiamo poveikio aplinkai darymo, naujų galimybių kaimo vertės grandinių kūrimui, aukštesnės vertės produktų ir patobulintų procesų atžvilgiu.

3. **Gyventojų skaitmeninio raštingumo didinimas ir mokymas taikant ir diegiant naujas technologijas.** Įtraukimas ir gyventojų dalyvavimas skaitmeninių sprendimų diegimo procese yra dažnai minimas kaip vienas iš svarbiausių sumaniųjų kaimų vystymosi

komponentų. Gyventojai turi gebėti naudoti visas jų reikmėms skirtas skaitmenines technologijas. Taip pat turi sugebėti atpažinti ir įvertinti skaitmeninių technologijų teikiamą pridėtinę vertę jų gyvenimo kokybei. Tai ypač aktualu kaimo vietovėms, kurių bendruomenėse žymus gyventojų senėjimas. Be to, vietos bendruomenės (įskaitant vietos valdžios lygį) turi žinoti apie šių technologijų teikiamas galimybes ir mokėti jomis naudotis. Vien tik skaitmeninių technologijų diegimas vystant sumanių kaimų strategiją nebus efektyvus, jei nebus gyventojų kurie norės ir gebės jomis naudotis. Todėl gyventojų skaitmeninio raštingumo didinimas ir mokymas naudotis skaitmenine įranga, jei ji yra diegiama – būtina sumanaus kaimo koncepcijos dalis. Skaitmenizavimas, be žmogiškojo kapitalo ir gebėjimų skatinimo pats savaime kaimo vystymosi galimybių nesukuria (Smart villages: Concept..., 2021).

4. Paslaugų integravimo ir skaitmenizavimo sisteminiai sprendimai siekiant efektyvumo (Smart Villages pilot..., 2019). Paslaugų derinimas ir integravimas gali padėti pasiekti maksimalų paslaugų teikimo efektyvumą. Mažoms kaimo bendruomenėms sunku rasti specializuotų darbuotojų ir sutelkti finansinius išteklius. Todėl, sumaniuosiuose kaimuose būtini kūrybiški paslaugų integravimo ir derinimo sprendimai, kurie užtikrintų, kad mažos bendruomenės galėtų pasinaudoti gana plačiu joms reikalingų paslaugų spektru kurios teikiamos stacionariai kaimyninėse vietovėse ar yra mobilios, e paslaugo. Sumaniuose kaimuose įprasti ir nauji paslaugų tinklai bei paslaugos, jie yra tobulinami pasitelkiant skaitmenines ir telekomunikacijų technologijas, inovacijas ir geriau panaudojant turimas žinias kaimo gyventojų ir verslo labui (EU Action for..., 2016).

5. Orientavimasis į vietinius iššūkius ir lokalius poreikius. Sumaniojo kaimo vystymo planai rengiami reaguojant į kaimo vietovės iššūkius ir poreikius, remiantis vietinėmis stiprybėmis, vertybėmis ir turtu. *Sumanaus kaimo strategija turi būti labai gerai suderinta su vietiniais poreikiais* ir galimybėmis (EU Action for..., 2016). Sumaniųjų kaimų koncepcija nesiūlo visiems kaimams vienodo tinkamo sprendimo. Sumanaus kaimo vystymo planas turi būti jautrus teritorijos atžvilgiu, pagrįsta atitinkamos teritorijos poreikiais ir vystymosi potencialu, paremta naujomis ar esamomis to kaimo (regiono) vystymosi teritorinėmis strategijomis. Sumanaus kaimo vystymo planams būdingas *paprastumas ir orientavimasis į bendruomenės poreikius* (Smart Villages pilot..., 2019), jie turėtų būti grindžiami labai geru (tiksliau, giliu) bendruomenės poreikių supratimu ir apibrėžiami *kaip seka kompleksinių veiksmų, kuriais siekiama aiškaus vietinių iššūkių įveikimo ar poreikių patenkinimo tikslo*. Dėmesio ir veiksmų sutelkimas į konkrečią kaimo problemą ar temą yra sumaniųjų kaimų vystymo planų įgyvendinimo esmė. Sumanaus kaimo bendruomenė mobilizuotai ieško naudą ir pridėtinę vertę vietinei bendruomenei kuriančių sprendimų, paremtų inovacijomis, vietovės kultūrinio tapatumu ir jos ištekliais (Smart villages: Concept..., 2021).

6. Strateginio planavimo, įgyvendinant sumanaus kaimo koncepciją, ypatumai. Sumanaus kaimo vystymo planuose turėtų būti nustatyti kaimo vystymosi trumpalaikiai, vidutinės trukmės ir ilgalaikiai tikslai. Sumanaus kaimo vystymo plano įgyvendinimo pažanga turi būti matuojama pagal veiklos rodiklius, kurie turi būti nustatyti plane (strategijoje). Sumanaus kaimo vystymo plano turėtų būti reguliariai peržiūrimas, taip suteikiant galimybes nuolatiniam jo tobulinimui ir reagavimui (prisitaikymui) į kaimo vystymosi išorinės aplinkos veiksnius. Sumanaus kaimo vystymo planais gali būti siekiama (Smart Villages pilot..., 2019):

- gerinti prieigą prie paslaugų (įvairiose srityse, tokiose kaip sveikata, mokymas ar transportas),
- gerinti verslo galimybes kurti darbo vietas (pvz., nuotolines, kompiuterizuotas, žalias),
- plėtoti trumpas maisto tiekimo grandines ir įvairias ūkininkavimo praktikas, kurti vietos maisto sistemas,

- plėtoti atsinaujinančius energijos šaltinius ir energiją,
- skatinti žiedinės ekonomikos plėtrą,
- užtikrinti geresnį gamtos išteklių naudojimą,
- užtikrinti prisitaikymą prie klimato kaitos, išsaugoti aplinką ir biologinę įvairovę,
- labiau vertinti kultūrinį paveldą, pritraukti daugiau turistų ir pan.

Svarbu, kad sumanaus kaimo vystymo planai nedubliuotų veiksmų, kurie jau buvo numatyti kitose strategijose ar jų dalyse – nacionalinėje, regioninėje ar vietinėje. Sumanaus kaimo vystymo planuose dėmesys turi būti sutelktas į mažesnio masto vystymosi tikslus – į tuos kurie orientuoti į tiesioginius bendruomenės, kuri juos sukūrė tikslus (Smart Villages pilot..., 2019). Svarbu tai, kad sumanių kaimų vystymo planas neturi atkartoti esamų strategijų, pvz., LEADER priemonės, tačiau turi jas sumaniai papildyti (sustiprinti, kurti sinerginius efektus, įvesti sisteminių požiūrį ir iššaukti sisteminius pozityvius pokyčius), tokiu būdu visos strategijos ir planai yra įgyvendinami toje pačioje teritorijoje ir jų įgyvendinimo rezultatų visuma suteikia galimybes vystyti kaimui (Smart villages: Concept..., 2021).

7. Inovatyvūs (pažangūs) sprendimai, skirti vietiniams iššūkiams įveikti. Sumani sprendimų paieška, suradimas ir taikymas yra vienas iš pagrindinių sumaniųjų kaimų požymių. Inovatyvūs sprendimai, skirti sustiprinti kaimų atsparumą (pvz., gebėjimą įveikti krizes) turi būti pagrįsti vietinėmis stiprybėmis (vidinės) ir galimybėmis (vidinės ir išorinės). Tai gali apimti inovatyvias vietas paslaugas, kurios gali veikti kaip *katalizatorius* gerinant gyvenimo kokybę kaime. Kaimai gali vystyti įvairiausių kūrybinius sprendimus, skirtus įveikti iššūkiams. Sumanieji kaimai diegia technologines, socialines ir kitas naujoves įvairiose srityse ir labai įvairiais būdais, priklausomai nuo iššūkių ir galimybių, kylančių iš jų vietinio konteksto ir globalios aplinkos. Socialinės ir skaitmeninės inovacijos būdingos sumaniesiems kaimams (įskaitant plačiajuostį internetinį ryšį, mokymą ir kaimo bendruomenių įgalinimą) (Smart villages: Concept..., 2021).

8. Vietinių institucijų valdymo struktūros orientuotos į gyventojų įtraukimą ir dalyvavimą (EU Action for..., 2016) Sumaniesiems kaimams būdingas sumanus vietovės ir organizacinių pokyčių valdymas bei platus gyventojų dalyvavimas vietos savivaldos institucijų sprendimų priėmimo procese. Veiksminga valdymo struktūra ir tinkamų valdymo struktūrų bei gebėjimų sukūrimas yra gyvybiškai svarbios sėkmingoms „Sumaniojo kaimo“ iniciatyvoms (Smart Villages pilot..., 2019). Pokyčių valdymo procesas gali būti inicijuotas per esamas struktūras, bet taip pat gali būti valdomas aktyvių piliečių grupės ar naujų žinių (inovacijų) laboratorijų (pvz. gyvybingų laboratorijų (*angl., living lab*)). Procesas turėtų būti atviras ir įtraukus. Vietinės bendruomenės, nepaliekant nei vieno žmogaus nuošalyje, įsitraukimas ir dalyvavimas valdymo sprendimų priėmime yra viena iš svarbiausių sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo sąlygų (Smart villages: Concept..., 2021).

9. Įvairių suinteresuotųjų grupių dalyvavimas. Sumaniųjų kaimų vystymo planų rengimo ir įgyvendinimo procese turėtų dalyvauti įvairūs suinteresuotieji, siekiant užtikrinti, kad visi balsai būtų išgirsti priimant strateginius sprendimus. Vietos valdžios institucijos ir VVG gali atlikti lemiamą vaidmenį šiame procese (Smart Villages pilot..., 2019), nes jos turi galimybes palaikyti ryšius tarp skirtingų interesų grupių ir jas koordinuoti. Turi būti užtikrinti pakankami pajėgumai (ištekčiai ir gebėjimai) įgyvendinti strateginius planus. Žmonių tiesioginis dalyvavimas, turimos ir įgytos žinios bei patirtis yra ypač svarbūs. Be to, *ryšiai su mokslininkų bendruomene* gali padėti užtikrinti sėkmę sumanaus kaimo vystymo strateginio planavimo procese. Vietos gyventojų įtraukimas, bendradarbiavimas su vietos savivaldybėmis ir vietos merais, partnerių bendradarbiavimas (taip pat ir su privačiu sektoriumi) yra sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo būtinosios dedamosios (Smart villages: Concept..., 2021). Bendradarbiavimas, partnerių įtraukimas ir vietos valdžios institucijų parama, partnerystė tarp kaimų bei netoliese esančių miestų yra viena iš sumaniųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo sėkmę užtikrinančių charakteristikų. Tačiau, kai

kuriais atvejais ir be bendradarbiavimo kaimas taip pat gali būti sumaniu (Smart villages: Concept..., 2021).

1.3. Su sumaniu kaimo vietovių vystymu susijusių strateginių EK iniciatyvų, Lietuvos teisės aktų ir mokslinių straipsnių kokybinė turinio analizė metodika

Siekiant **nustatyti ir įvertinti Sumanaus kaimo priemonės intervencijų kryptių Lietuvoje poreikį pagal svarbą**, buvo atlikta su sumaniu kaimo vietovių vystymu susijusių strateginių EK iniciatyvų, Lietuvos teisės aktų ir mokslinių straipsnių kokybinė turinio analizė. Kokybinės turinio analizės metodas pasirinktas dėl to, kad jos tikslas anot Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) – sisteminant ir apibendrinant tyrimo medžiagą apibūdinti reiškinius ir įgyti naujų unikalių žinių, faktų ar išvalgų apie tiriamus reiškinius. Kaimų sumanumas Lietuvoje pradedamas suvokti, kaip siekiamybė norint užtikrinti kaimų išlikimą, tačiau apie jį vis dar diskutuojama fragmentiškai, *nėra aiški nei koncepcija, nei charakteristikos, nei sąlygos reikalingos sumanių kaimų atsiradimui ir vystymuisi*.

Ieškant tinkamos tyrimui atlikti metodologijos buvo atlikta metodologinės literatūros apžvalga ir atsižvelgiant į Hood ir Wilson (2001), Grant ir Booth (2009), Paré ir kt. (2015), Samnani ir kt. (2017) Žydžiūnaitė, Sabaliauskas (2017), metodologines išvalgas nustatyta, į turinį orientuotos literatūros tyrimo metodologijų taikymas padeda suformuoti žinias tam tikros interesų sferos apimtyje. Viena iš jų yra kokybinė turinio analizė. Iš kitų į turinį orientuotų literatūros analizės metodų, tokių kaip naratyvų analizė, teminė analizė, kritinė apžvalga, žemėlapiinė apžvalga ir kt., kokybinė turinio analizė išsiskiria aiškiau standartiniu protokolu, aiškiai nurodančiu, kaip pasirinkti ir kritiškai išanalizuoti esamos literatūros turinį, kad atsakyti į nusistatytus tyrimo klausimus. Kokybinės turinio analizės metodas pateikia aiškias rekomendacijas, kaip organizuotai, skaidriai ir tiksliai atlikti literatūros tyrimą ir esant poreikiui jį pakartoti. Šiame tyrime vadovaujamosi kokybinės turinio analizės metodika, kurią pasiūlė Rouhani ir kt. (2015) bei Kitchenham ir Charters (2007). Argumentas už šį kokybinės turinio analizės variantą yra tas, kad jis buvo specialiai sukurtas literatūros kokybinio turinio tyrimams skaitmeninių sistemų srityje, į kurias yra itin orientuojamosi sumanių kaimų vystymo atvejais. Pasirinktas kokybinės turinio analizės metodas itin tinkamas šio tyrimo atvejui, nes Lietuvos teisės aktuose ir mokslininkų darbuose sumanaus kaimo koncepcija dar nėra aiškiai apibrėžta, nėra žinoma, kokios intervencinės sumanaus kaimo priemonės kryptys galėtų būti pasirinktos – tad atsiranda poreikis unikalioms žinioms ir išvalgoms apie sumanių kaimų vystymosi galimybes surinkti. Siekiant surasti Lietuvai tinkamą sumanių kaimų koncepciją ir jos dedamąsias, sumanaus kaimo koncepcijos įgyvendinimo sritis ir kriterijus Lietuvoje atliekant kokybinės turinio analizės tyrimą daugeliu atveju tenka remtis užsienio mokslininkų darbais, užsienio ir Lietuvos teisės aktais ir praktiniais sumanių kaimų pavyzdžiais. *Tokia situacija sudaro galimybes sukurti neadaptuotą Lietuvos situacijai sumanių kaimų modelį. Siekiant to išvengti kokybinės turinio analizės rezultatai bus validuojami – tikrinami ir įvertinami anketinės apklausos būdu apklausiant kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyvius.*

Duomenų bazės. Siekiant surasti tinkamas mokslines publikacijas ir teisės aktus, kurių pagrindu būtų galima pasiekti tyrimo tikslus, kokybinei turinio analizei atlikti buvo naudojamos tik atrinktose mokslinėse ir teisės aktų duomenų bazėse talpinami moksliniai straipsniai ir teisės aktai. Pagrindinė duomenų bazių pasirinkimo priežastis yra ta, kad tik mokslinėse duomenų bazėse yra kaupiami patikimi moksliniai straipsniai ir kiti akademiniai šaltiniai (žurnalai, konferencijų pranešimų medžiaga ir knygų serijos) tam tikra tematika. Teisės aktų duomenų bazėse taip pat galima rasti patikimus, aktualius, galiojančius teisės aktus pagal tam tikras temas ar paieškos žodžius. Kokybinei mokslinių publikacijų susijusių su sumaniais kaimais turinio analizei atlikti pasirinktos šios mokslinės duomenų bazės:

Scopus (<http://www.scopus.com/>), Web of Science (WoS) (<http://www.webofknowledge.com/>).

Pasirinkome šias mokslines duomenų bazes, nes jos apima ir kitas smulkesnes duomenų bazes – jos yra skėtinės duomenų bazės, kaupiančios įvairaus pobūdžio akademinės literatūros šaltinius bei sudarančios galimybes gauti didžiausią reikalavimus atitinkančių rezultatų skaičių.

Sumanių kaimų publikacijai atlikti pasirinktos oficialios sumanių kaimų koncepciją atskleidžiančios Europos Komisijos ir Lietuvos teisės aktų duomenų bazės, kuriuose talpinami kaimo vystymąsi ir sumanių kaimų koncepcijos įgyvendinimą reglamentuojantys teisės aktai, direktyvos, gairės, strategijos, veiksmų planai ir pan.: <https://enrd.ec.europa.eu/>; <https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>.

Tyrimo klausimai ir užklausos. Tam, kad įvertinti Sumanaus kaimo priemonės intervencijų kryptčių Lietuvoje poreikį ir pagal jas suformuoti *Lietuvos kontekstui būdingą sumanaus kaimo paramos priemonės modelį, atskleidžiantį Lietuvai būdingą sumanaus kaimo konceptą, jo požymius, vystymo prielaidas bei sritis* kokybinė literatūros apie sumanuosius kaimus turinio analizė buvo atlikta orientuojantis į keturis pagrindinius tyrimo klausimus. Kiekvienoje duomenų bazėje siekiant surasti sumanaus kaimo koncepciją atskleidžiančius straipsnius ar teisės aktus, paieškos užklausa sudaroma remiantis susijusių (sinoniminių) raktinių žodžių rinkiniu – kombinacija skirta konkrečiam tyrimo klausimui. Raktinių žodžių kombinacijos derinamos su loginiais operatoriais. Paieškos užklausa taikoma straipsnio pavadinimui, santraukai ir raktiniams žodžiams.

Siekiant nustatyti kokiais požymiais turi pasižymėti sumanus kaimas buvo nuspręsta pirmuoju klausimu išsiaiškinti sumanumo kaimo kontekste koncepcijos dedamąsias – *kertinius požymius skiriančius sumanų kaimą nuo įprastinio*.

Taigi pirmasis kokybinės turinio analizės klausimas: **1. Kokiais požymiais pasižymi sumanumo koncepcija kaimo kontekste?** Atsakymai į šį klausimą leis suformuoti potencialiai sumaniam kaimui būdingų požymių kompleksą. Kokybinės turinio analizės metu nustatyti potencialūs sumanaus kaimo požymiai yra bendrinio pobūdžio, jie nebūtinai būdingi ir Lietuvos kaimų atveju. Siekiant įsitikinti kurie iš atrinktų požymių yra būdingiausi Lietuvos kaimui ir galėtų tapti kaimo sumanumo lygio nustatymo kriterijumi, atrinktų sumanaus kaimo požymių pagrindu formuojamas kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyviams skirtas klausimyno klausimas. Atsakymai į šį klausimą atskleis kaip sumanumas suprantamas Lietuvos kaimo kontekste.

Siekiant nustatyti požymius, kuriais pasižymi sumanumo koncepcija kaimo kontekste buvo suformuota paieškos užklausa, kuri padėtų surasti straipsnius ir teisės aktus, kurie apibūdintų sumanumo charakteristikas ir jų indėlį į kaimo gerovę ir vystymąsi. Siekiant šio tikslo, naudoti atitinkamų sinonimų rinkiniai apibūdinantys **sumanų kaimą** (*ang., Smart village*) ir **skaitmenizuotą kaimą** (*ang., digital village*), nes dažnu atveju kaimo sumanumas yra siejamas su kaimo skaitmenizavimu: *Rural smartness, Smart rural, Smart village, Village smartness, Digital rural, Digital village, Digital inclusion*. Kadangi pirmuoju klausimu siekta išsiaiškinti sumanumo kaimo kontekste požymius, tai antroji užklausos dalis orientuota į sąvokos „**požymiai**“ sinonimus: *Characteristic, Component, Factor, Element, Predictor*. Siekiant sukurti paieškos užklausa, raktiniai žodžiai kiekviename bloke sujungiami naudjant operatorių „OR“, o tarp blokų naudojant operatorių „AND“. Toks užklausos formavimo metodas leido suformuoti tokią paieškos užklausa: (“smart rural” OR “rural smartness” OR “smart village” OR “village smartness” OR “digital rural” OR “digital village” OR “digital inclusion”) AND (factor OR component OR element OR predictor OR characteristic).

Siekiant nustatyti, į kokius skaitmeninius technologinius sprendimus galima būtų orientuotis vystant sumanūs kaimus Lietuvoje, buvo nuspręsta išsiaiškinti *kokiomis savybėmis, funkcijomis ir charakteristikomis pasižymi sumanūs technologiniai sprendimai*. Taigi antrasis kokybinės turinio analizės klausimas: **2. Kokiomis savybėmis pasižymi**

sumanūs technologiniai sprendimai? Atsakymai į šį klausimą leis suformuoti potencialiai sumaniam kaimui vystyti tinkamų sumanių technologinių ir skaitmeninių sprendimų savybes, funkcijas ir charakteristikas, nustatyti į kokio tipo technologinius ir skaitmeninius sprendimus reikėtų orientuotis vystant sumanių kaimų koncepciją Lietuvoje ir identifikuoti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima įvertinti, ar pretendentų pasinaudoti kuriamos sumanių kaimų finansavimo priemonės galimybės pasirinkti sprendimai atitinka sumanumo koncepciją. Kokybinės turinio analizės metu nustatyti potencialūs sumanių technologinių ir skaitmeninių sprendimų požymiai yra bendrinio pobūdžio, jie nebūtinai aktualūs ir Lietuvos kaimų atveju. Siekiant įsitikinti kurie iš atrinktų požymių yra būdingiausi Lietuvos kaimui ir galėtų tapti kaimų pasirenkamų technologinių ir skaitmeninių sprendimų sumanumo lygio nustatymo kriterijumi, atrinktų požymių pagrindu buvo formuojamas kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyviams skirtas klausimynas klausimas (Nr. 2). Atsakymai į šį klausimą atskleis kaip technologinių ir skaitmeninių sprendimų sumanumas suprantamas Lietuvos kaimo kontekste. Siekiant atsakyti į šį klausimą, formuluojant užklausą planuojama identifikuoti naujausias funkcines charakteristikas ir sumaniuose kaimuose naudojamas technologijas. Tai padėjo nustatyti sumanių technologinių sprendimų funkcines savybes, kurios kaimo gyventojams suteikia sąlygas vystyti kaimą pasirinkta kryptimi. Tuo tikslu pirmoji užklausos dalis formuojama iš atitinkamų sinonimų apibūdinančių **sumanų kaimą** (Smart village) ir **skaitmenizuotą kaimą** (digital village): *Rural smartness, Smart rural, Smart village, Village smartness, Digital rural, Digital village, Digital inclusion*. Antroji užklausos dalis formuojama iš **technologinių skaitmeninių sprendimų** sinonimų: *Platform, Service platform, e-government, Open data, Government as a platform Technical solutions, Technological solutions, Digital solutions*. Siekiant sukurti paieškos užklausą, raktiniai žodžiai kiekviename bloke sujungiami naudodami operatorių „OR“, o tarp blokų naudojame operatorių „AND“. Toks užklausos formavimo metodas leido suformuoti tokią paieškos užklausą: (“smart rural” OR “rural smartness” OR “smart village” OR “village smartness” OR “digital rural” OR “digital village” OR “digital inclusion”) AND (Platform OR Service platform OR e-government OR Open data OR Government as a platform Technical solutions OR Technological solutions OR Digital solutions).

Siekiant nustatyti, kokios sąlygos turi būti įgyvendintos, kokius kriterijus turi atitikti kaimai siekiantys ir turintys galimybę įgyvendinti sumanaus kaimo vystymo planą buvo formuojamas trečiasis kokybinės turinio analizės klausimas: **3. Su kokiais iššūkiais susiduria sumanaus kaimo vystytojai?** Sumanaus kaimo vystymo iššūkių identifikavimas atskleidė sumanaus kaimo vystymo prielaidas, bei kriterijus, kuriuos turėtų atitikti kaimai, pretenduojantys tapti sumaniais ir pasinaudoti sumanaus kaimo paramos priemonėmis. Kokybinės turinio analizės metu identifikuotos sumanaus kaimo vystymosi prielaidos bus patikrintos kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyvių apklausos metu. Apklausos rezultatai leis identifikuoti sumanaus kaimo vystymosi prielaidas – principus, kurių įgyvendinimas sudarytų galimybes identifikuoti kaimų sumanumo potencialą.

Siekiant nustatyti iššūkius, su kuriais susiduria sumanaus kaimo vystytojai ir per juos atskleisti sąlygas ir kriterijus, sudarančius prielaidas sumanaus kaimo vystymuisi, buvo suformuota paieškos užklausa, kuri padėtų surasti straipsnius ir teisės aktus. Norėdami išskirti sumanaus kaimo vystymo prielaidas, bei kriterijus, naudojome atitinkamų sinonimų rinkinius apibūdinančius **sumanų kaimą** (*ang., Smart village*) ir **skaitmenizuotą kaimą** (*ang., digital village*), nes dažnu atveju kaimo sumanumas yra siejamas su kaimo skaitmenizavimu: *Rural smartness, Smart rural, Smart village, Village smartness, Digital rural, Digital village, Digital inclusion*. Antroji užklausos dalis orientuota į sąvokos **iššūkiai**, *atskleidžiančios sumanaus kaimo vystymui reikalingas sąlygas sinonimus: Difficulties, Challenges, Problems, Disturbances, Brakes, Stresses, Discomforts, Impotence, Obstacles*. Siekiant sukurti paieškos užklausą, raktiniai žodžiai kiekviename bloke sujungiami naudodami operatorių „OR“, o tarp blokų naudojame operatorių „AND“. Toks užklausos

formavimo metodas leido suformuoti tokią paieškos užklausą: (“smart rural” OR “rural smartness” OR “smart village” OR “village smartness” OR “digital rural” OR “digital village” OR “digital inclusion”) AND (Difficulties OR Challenges OR Problems OR Disturbances OR Brakes, Stresses OR Discomforts OR Impotence OR Obstacles.).

Siekiant nustatyti, kokiose kaimo vystymosi srityse yra aktualus Sumanaus kaimo priemonės intervencijų kryptį Lietuvoje poreikis, kokybinės turinio analizės atlikimui buvo formuojamas ketvirtasis klausimas **4. Kokius rezultatus sąlygoja kaime sumanaus kaimo vystymo plano įgyvendinimas?** Identifikavus potencialius pokyčius, kuriuos gali sąlygoti sumanaus kaimo vystymo plano įgyvendinimas, jų pagrindu bus parengti klausimai kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyvių apklausai, kuriais bus identifikuotos Lietuvos kaimui būdingos ir potencialią turinčios sumanaus kaimo strategijos įgyvendinimo sritys. Sumanaus kaimo pokyčius atskleidžiančius straipsnius ir teisės aktus paieškos užklausa formuojama iš **sumanaus kaimo sinonimų**: *Rural smartness, Smart rural, Smart village, Village smartness, Digital rural, Digital village, Digital inclusion* ir **poveikio sąvokos sinonimų**: *Effect, Impact, Benefit, Influence, Opportunit, Indicator, Performance, Measurement, Contribution*. Siekiant sukurti paieškos užklausą, raktiniai žodžiai kiekviename bloke sujungiami naudodami operatorių „OR“, o tarp blokų naudojame operatorių „AND“. Toks užklauskos formavimo metodas leido suformuoti tokią paieškos užklausą: (“smart rural” OR “rural smartness” OR “smart village” OR “village smartness” OR “digital rural” OR “digital village” OR “digital inclusion”) AND (Effect OR Impact OR Benefit OR Influence OR Opportunit OR Indicator OR Performance, Measurement OR Contribution).

Rezultatų priėmimo ir atmetimo kriterijai. Pagal užklauskas nurodytose duomenų bazėse surastų įtraukimo į tolimesnį tyrimą ir pašalinimo kriterijai apibrėžiami siekiant išrinkti pagrindinius straipsnius, kurie suteikia aiškius atsakymus į tyrimo klausimus (Kitchenham ir Charters, 2007). Šiame etape atrinkome įtraukimo kriterijus atitinkančius straipsnius. Tada pašalinome netinkamus straipsnius pagal atmetimo kriterijus, įvertinant jų pavadinimą, santrauką ir pilną tekstą.

Įtraukimo kriterijai, į tyrimą įtraukiami tik tie straipsniai, kurie yra parašyti angliškai. Taip yra todėl, kad dauguma paieškos rezultatų buvo susiję su RQ yra parašyti anglų kalba (daugiau nei 98 % Scopus ir WoS). Antra, tolimesniam tyrimui įtraukėme tik tuos straipsnius, kurie yra publikuoti žurnaluose ir konferencijų medžiagoje. Taip nuspręsta dėl to, kad žurnalai ir konferencijų pranešimų medžiaga paprastai kruopščiai recenzuojami siekiant užtikrinti jų kokybę. Trečias straipsnių įtraukimo kriterijus – įtraukėme tik tuos straipsnius, kurių temos susijusios su pasirinktais tyrimo klausimais: *inžinerija, informatika, socialiniai mokslai, verslo vadyba ir ekonomika*. Ketvirtas įtraukimo kriterijus – leidybos laikotarpis, atrinkome tik tuos straipsnius, kurie publikuoti nuo 2011 m. Šis sprendimas pagrįstas Cocchia (2014) atliktu tyrimu, kuriame minima kad su kaimo sumanumu susiję tyrimai pradėjo populiarėti nuo 2011 m. Scopus paieškos rezultatai taip pat patvirtino šią tendenciją.

Atmetimo kriterijai – iš tolimesnio tyrimo pašalinome pasikartojančius straipsnius ir straipsnius, nesusijusius su kiekvienu tyrimo klausimu. Pirmojo tyrimo klausimo atveju, atmetėme tuos straipsnius, kuriuose neaprašomos sumanumo kaimo kontekste savybės. Antrojo klausimo atveju pašalinome tuos straipsnius, kuriuose neaprašomos techninių ir skaitmeninių sprendimų sumanumo savybės, trečiojo klausimo atveju pašalinome tuos straipsnius, kurie neaprašo iššūkių, su kuriais susiduria sumanaus kaimo vystytojai, o ketvirtojo klausimo atveju pašalinome tuos straipsnius, kurie neorientuoti į sumanaus kaimo koncepcijos įgyvendinimo suteikiamus rezultatus kaimui.

Tinkamų dokumentų atrankos procesas. Tinkamų straipsnių atrankos proceso pirmame etape suformavome paieškos užklauskas kiekvienam tyrimo klausimui pasirinktose mokslinių straipsnių ir teisės aktų duomenų bazėse (Scopus, Web of Sciences ir enrd.ec.europa.eu, e-seimas.lrs.lt). Antrame atrankos proceso etape, atrinkome ir

patikslinome paieškos rezultatus taikydami įtraukimo kriterijus naudodami duomenų bazėse pateiktus filtrus. Tada paieškos rezultatus suskirstėme į nuorodų kategorijas, kad būtų lengviau rasti ir ištrinti pasikartojančius straipsnius, įvertinti straipsnių turinį (pvz., pavadinimas, santrauka, raktiniai žodžiai, išleidimo metai, leidinio tipas ir leidinio pavadinimas. Tada atsisiuntėme pagal atrinktas nuorodas straipsnių originalius tekstus. Trečiajame etape straipsnių peržiūros būdu pašalinome nesusijusius straipsnius iš kiekvieno tyrimo klausimui sistemos atrinktų straipsnių komplekto pagal pavadinimus ir santraukas bei kitus aukščiau paminėtus kriterijus. Ketvirta, pašalinome straipsnius, kurių negalėjome atsisiųsti viso teksto. Penktame etape, įvertinę visą straipsnio tekstą pašalinome nesusijusius straipsnius pagal nustatytus atmetimo kriterijus.

1.4. Sumanaus kaimo priemonės intervencijų krypčių Lietuvoje poreikis

Pirmuoju tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, **1. Kokiais požymiais turi pasižymėti sumanus kaimas** ir nustatyti sumanumo kaimo kontekste koncepcijos dedamąsias – kertinius požymius, galinčius skirti sumanų kaimą nuo įprastinio. Šiam klausimui atsakyt kokybinės turinio analizės metu išskirti dokumentai buvo išanalizuoti ir jų pagrindu suformuotas potencialiai sumaniam kaimui būdingų požymių kompleksas, kuris pateiktas 1 paveiksle.

1 pav. Sumanaus kaimo požymiai

Toliau pateiktos dažniausiai atrinktuose straipsniuose minimos sumanumo charakteristikos, kurios atsiskleidžia su tam tikrais **žmonių ir sistemų** gebėjimais. Sumanumas dažnai siejamas su **mokymusi**, kurį atskleidžia tokios savybės, kaip pažangus, greitas, nuolatinis ir savaiminis mokymasis, bei žinojimas kaip ir kuo kompensuoti trūkstamas žinias (užpildyti mokymosi spragas). Taip pat sumanumas pasižymi **kūrybingumu**, gebėjimu kurti, vizualizuoti idėjas. Sumanumas siejamas su **veikimu**, kuris atskleidžiamas savalaikiu užduočių atlikimu, gebėjimu labai fokusuotai (sutelktai), tiksliai, greitai, efektyviai ir išmintingai veikti, greitumu, saviorganizuotumu. Sumanumas atskleidžiamas **mąstymu** – gebėjimu mąstyti greitai ir racionaliai sudėtingose situacijose, savarankiškai protauti. Sumanumas pasižymi **kontrole** – gebėjimu kontroliuoti ir valdyti kaitą. Sumanumą charakterizuoja žmonių ir sistemų **požiūris**, tai yra pažangus yra aukšto lygio mentalinių gebėjimų turėjimas ir demonstravimas; maloni ir mandagi elgsena ir bendravimas, pajauta to kas yra pažangu (kas ateityje sąlygos proveržį), būti įkvėptu pažangos idėjų – eiti koja kojon su pažanga, gebėti atskirti tai kas yra ir bus pažangu, t. y. „gebėti atskirti grūdus nuo pelų“. Pažangumas siejamas su **pirmavimu**: gebėjimu būti priekyje, gebėjimu būti visų matomu bei sekamu pavyzdžiu. Sumanumas taip pat siejamas su **tikslų siekimu**, tai yra savikoordinacija ir kryptingumas, gebėjimas save nukreipti į tikslą, gebėjimu įgyvendinti idėjas, bei **sprendimų priėmimu** – žinojimas ir teisingas

situacijos vertinimas, sprendimų pagrindimas, šviesus protas, protingų sprendimų priėmimas, žinojimas kaip padaryti, tinkamo sprendimo priėmimas, įsigilinimas ir susitelkimas į sprendimo paiešką idant problema būtų išspręsta greitai. **Vertinimas** atskleidžia sumanumą – gebėti identifikuoti skaitmeninių sistemų poreikį, gebėti įvertinti veiksmingumą ir poveikį, adekvačiai įvertinti situaciją, giliai ir nuodugnai apmąstyti to kas daroma, jausti kaip pokyčiai veikia aplinką ir gebėti savalaikiai reaguoti į besikeičiančią aplinką. **Prognozavimas** – veiksmingumo prognozavimas, jautimas kaip pokyčiai veikia aplinką, žinojimas kaip užkardinti arba minimizuoti žalą ir gebėjimas tai daryti. Sumanumas taip pat siejamas su **prevencija**, tai yra gebėjimu savalaikiai taikyti prevencines priemones, kuri atskleidžia tokie gebėjimai, kaip užbėgimas įvykiams už akių bei gebėjimu numatyti ateities poreikius ir laukiamus rezultatus. Taip pat sumanumas ypač siejamas su **skaitmeninėmis technologijomis** ir gebėjimu jomis naudotis: skaitmeninis raštingumas, gebėjimas savo veikloje naudoti skaitmenizuotas sistemas, savo veikloje naudoti autonomiškai veikiančias sistemas, gebėjimas sisteminti informaciją taikant skaitmenines priemones, gebėjimas modeliuoti skaitmenines sistemas, identifikuoti skaitmeninių sistemų poreikį ir poveikį. Šių gebėjimų pagrindu buvo sudarytas klausimas, vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos institucijų atstovams skirtame klausimyne. Atsakymai į šį klausimą suteiks galimybes ne tik teoriškai, bet ir praktiškai patvirtinti charakteristikas, kuriomis turėtų pasižymėti sumanūs kaimai ir pagal kurias būtų galima vertinti sumanių kaimų iniciatyvų sumanumo laipsnį.

Atlikus sumanių kaimų vystymąsi reglamentuojančių teisės aktų ir susijusių mokslinių publikacijų analizę, buvo nustatyta, kad **sumanių kaimų gyventojai paprastai pasižymi šiomis savybėmis**: po studijų gyventi ir dirbti į kaimą grįžtantis jaunimas, įsikuriančios gyventi jaunos šeimos, kūrybingi gyventojai, aktyvūs gyventojai, besidomintys tuo, kas vysta jų kaime gyventojai, išsilavinę gyventojai, specializaciją turintys gyventojai, stiprius e-įgūdžius turintys gyventojai, mokyti siekiantys gyventojai, gyventojai siekiantys pritraukti investicijas, gyventojai kuriantys naujas darbo vietas, gamtine aplinka besirūpinantys gyventojai, siekiantys saugaus gyvenimo gyventojai, siekiantys vystyti infrastruktūrą gyventojai, pozityvių pokyčių kaime siekiantys gyventojai, problemų sprendimų ieškantys gyventojai, problemas matantys ir apie jas pranešantys gyventojai, galimybių ieškantys ir apie jas pranešantys gyventojai, geresnės gyvenimo kokybės siekiantys gyventojai, siekiantys geriau panaudoti turimus išteklius gyventojai.

Atlikus sumanių kaimų vystymąsi reglamentuojančių teisės aktų ir susijusių mokslinių publikacijų analizę, nustatyta, kad **sumanių kaimų bendruomenė pasižymi šiomis savybėmis**: aktyvi bendruomenė, joje veikiantis gerbiamas, telkiantis ir aktyvus bendruomenės lyderis, daug aktyvių bendruomenės narių, aktyvus ne tik bendruomenės branduolys (keli gyventojai), bendruomeninėse veiklose dalyvaujantys visų kartų gyventojai, visų socialinių sluoksnių gyventojai, senjorai, moterys, jaunimas, vyrai, socialiai remtini asmenys, vietinės verslo organizacijos, vietinės švietimo organizacijos, vietinės kitos organizacijos. Gyventojų dalyvavimas vietinės valdžios sprendimų priėmime, bendruomenės veiklose (susirinkimai, diskusijos, renginiai), gyventojų organizacijų, skirtų įvairiems poreikiams tenkinti kūrimasis. Bendruomenės bendradarbiauja su kitų kaimų bendruomenėmis, miesto bendruomenėmis, vietinėmis verslo organizacijomis.

Sumanių kaimų vietos valdžios institucijos pasižymi šiomis savybėmis: Vietinės valdžios institucija įtraukia į sprendimų priėmimus bendruomenės atstovus, gyventojų atstovus, inicijuoja diskusijas apie kaimo problemas ir galimybes, atsižvelgia į gyventojų išsakytas gyvenimo kokybės kaimo gerinimo galimybes, kaimo problemas. Vietinės valdžios institucijos bendrai su gyventojais ieško būdų kaip gerinti gyvenimo kaime kokybę bei yra įgalintos (turi sprendimo teisę, išteklius) greitai spręsti gyventojų problemas ir išnaudoti galimybes, pačios ieško būdų spręsti gyventojų problemas ir išnaudoti galimybes ir bendradarbiauja su kitų kaimų vietinėmis valdžios institucijomis, miestų vietinėmis valdžios

institucijomis, kitų kaimų bendruomenėmis, verslo organizacijomis, su mokslo atstovais priimant sprendimus. Taiko skaitmeninius sprendimus bendradarbiavimo su gyventojais ir kitomis suinteresuotomis šalimis stiprinimui ir užtikrinimui, kokybiškesniam gyventojų ir kitų suinteresuotųjų aptarnavimui ir įtraukimui į sprendimų priėmimo, galimybių ir problemų identifikavimo procesus.

Sumanių kaimų vietiniai verslininkai, ūkininkai pasižymi šiomis savybėmis: į bendruomenines veiklas įsitraukę vietiniai verslininkai ir ūkininkai, dalyvaujantys vietinės sprendimų priėmimo procese, bendradarbiaujantys tarpusavyje, bendrų technologinių sprendimų ieškantys, besidalinantys brangia technika, dalyvaujantys vietinėje maisto ir kitų gėrybių tiekimo, kuriantys darbo vietas vietos gyventojams, investuojantys kaimo teritorijoje, prisidedantys prie kaimo socialinės, ekonominės, aplinkosauginės ir infrastruktūrinės gerovės kūrimo vietiniai verslininkai ir ūkininkai. Bendradarbiaujantys su kitų kaimų ūkininkais ir verslininkais, miesto verslininkais vietiniai, mokslo atstovais vietiniai verslininkai ir ūkininkai. Skaitmenines technologijas taikantys savo veikloje, ieškantys inovatyvių sprendimų savo veiklos efektyvumui padidinti, poveikio aplinkai valdymui ir savo darbuotojų poreikių darbo sąlygų atžvilgiu įgyvendinti vietiniai verslininkai ir ūkininkai.

Siekiant nustatyti į kokius skaitmeninius technologinius sprendimus galima būtų orientuotis vystant sumanius kaimus Lietuvoje, buvo suformuluotas antrasis kokybinės turinio analizės klausimas: **2. Kokiomis savybėmis pasižymi sumanūs technologiniai sprendimai?** Šiam klausimui atsakyti kokybinės turinio analizės metu išskirti dokumentai buvo išanalizuoti ir jų pagrindu suformuotas potencialiai sumaniems technologiniams sprendimams būdingų požymių kompleksas, kuris pateiktas 2 paveiksle.

2 pav. Sumanių technologinių sprendimų savybės

Toliau pateiktos dažniausiai atrinktuose straipsniuose minimos sumanių technologinių sprendimų charakteristikos, potencialiai sumaniam kaimui vystyti tinkamų sumanių technologinių ir skaitmeninių sprendimų savybės, funkcijos. Pagal šiuos rezultatus suformuluotas kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyviams skirtas klausimyno klausimas padės nustatyti į kokio tipo technologinius ir skaitmeninius sprendimus reiktų orientuotis vystant sumanių kaimų koncepciją Lietuvoje ir identifikuoti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima įvertinti, ar kandidatų pasinaudoti kuriamos sumanių kaimų finansavimo priemonės galimybės, pasirinkti sprendimai atitinka sumanumo koncepciją. Taigi analizuotuose straipsniuose, dažniausiai minima, kad **sumanūs technologiniai sprendimai turi būti orientuoti** į savalaikį informacijos ir žinių pateikimą, apdorojimą, situacijos prognozavimą ir modeliavimą, bei protinių ir fizinių darbų palengvinimą, jų atlikimo laikotarpio

sutrumpinimą. Šie sumanių technologinių skaitmeninių sprendimų gebėjimai gali būti atskleisti per gebėjimus atlikti duomenų ir informacijos atranką bei pasiūlyti optimalų sprendimą; kaupti žinias ir padėti įvertinti jų pažangumą – tinkamumą, padėti atlikti sudėtingas operacijas reikalaujančias palyginimo ir įvairiapusio vertinimo, suteikti struktūruotas ir susistemintas žinias reikalingas protingo sprendimo priėmimui, padėti per trumpesnę laiką priimti teisingą sprendimą, padėti prognozuoti pokyčius ir jų poveikį, parinkti pokyčių neigiamas pasekmes minimizuojančias priemones, nukreipti pažangesne kryptimi, padėti priimti pažangesnį sprendimą, padėti užbėgti įvykiams už akių ir nukreipti teigiama linkme, padėti atskirti tai kas yra ir bus pažangu. Sumanūs technologiniai ir skaitmeniniai sprendimai turi padėti didinti veiklos produktyvumą ir tuo pačiu garantuoti veiklos kokybę bei padaryti produktyvesniu ir labiau draugišku aplinkai, darbą padaryti mažiau žmogaus pastangų reikalaujančiu darbu, pasiekti didesnę efektyvumą kai derinamos įvairios prigimties žinios ir ieškoma optimaliausio ir pažangiausio sprendimo. Sumanūs skaitmeniniai ir technologiniai sprendimai turi: padėti vizualizuoti idėjas ir jas transformuoti į sisteminius ar struktūrinius modelius; sisteminti informaciją taikant kompiuterinius modelius (dizainas, kūrimas ir eksperimentavimas); kompensuoti trūkstamas žinias (užpildyti sprendimo priėmėjo žinių spragas); padėti įvertinti sprendinio ar sprendimo veiksmingumą, poveikį, pasekmes ir sudaryti prognostinius ilgalaikės raidos modelius; pagreitinti ir efektyviau priimti sprendimą ar atlikti užduotį, veiklą; savalaikiai reaguoti į besikeičiančią aplinką; sisteminti kaitos informaciją bei rekomenduoti tinkamus sprendimus; informuoti kai pasirinktas rizikingas sprendimas bei netinkamos priemonės ir pateikti potencialių nuostolių ir netekčių vertinimą.

Siekiant nustatyti, kokios sąlygos turi būti įgyvendintos, kokius kriterijus turi atitikti kaimai siekiantys ir turintys galimybę įgyvendinti sumanaus kaimo vystymo planą buvo formuojamas trečiasis kokybinės turinio analizės klausimas: **3. Su kokiais iššūkiais susiduria sumanaus kaimo vystytojai?** Sumanaus kaimo vystymo iššūkių identifikavimas kokybinės turinio analizės metu atskleidė sumanaus kaimo vystymo prielaidas, bei kriterijus, kuriuos turėtų atitikti kaimai, pretenduojantys tapti sumaniais ir pasinaudoti sumanaus kaimo paramos priemonėmis. Kokybinės turinio analizės metu identifikuotos sumanaus kaimo vystymo prielaidos, kurios bus patikrintos kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyvių apklausos metu. Sumanaus kaimo vystymosi prielaidas atskleidžiantis žodžių kompleksas pateiktas 3 paveiksle.

3 pav. Sumanaus kaimo koncepcijos vystymo prielaidos

Viena iš pagrindinių sumanaus kaimo vystymosi prielaidų identifikuotas **sumanaus kaimo veikėjų orientavimasis į vietines problemas ir galimybes**. Sumanaus kaimo sprendimai turi būti pagrįsti vietinėmis stiprybėmis ir ištekliais, tam, kad pagerinti kaimo

gyvenimo kokybę ir išspręsti vietinės problemas. Taip pat sumaniame kaime turi būti įgyvendinamas **dalyvaujamas principas** bendruomenės veikloje ir vietinės valdžios sprendimų priėmimo procese. Sumanieji kaimai pasižymi **skaitmeninių technologijų taikymu** kaimui aktualių problemų sprendime ir gyvenimo kokybės gerinimo galimybių išnaudojime. Tai pat sumanus kaimas pasižymi **socialinių inovacijų taikymu** kaimui aktualių problemų sprendime ir gyvenimo kokybės gerinimo galimybių išnaudojime. Sumanieji kaimai turi būti panaudojamos kaimo gyventojų ir kitų suinteresuotųjų **žinios ir gebėjimai** kaimui aktualių problemų sprendime ir gyvenimo kokybės gerinimo galimybių išnaudojimo sprendimuose. Sumaniuose kaimuose turi būti kuriami **bendradarbiavimo tinklai** tarp įvairių suinteresuotųjų kaimui aktualių problemų sprendimui ir gyvenimo kokybės gerinimo galimybių išnaudojimui. Sumanieji kaimai turi būti siekiama **geresnio kaimo išteklių panaudojimo** siekimas kaimui aktualių problemų sprendime ir gyvenimo kokybės gerinimo galimybių išnaudojimo sprendimuose, tam gali būti pasitelkiamas žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimas, dalijimosi ekonomikos principų įgyvendinimas. Sumanieji kaimai turi būti siekiama **sinergijos tarp žmogiškųjų gebėjimų ir technologijų** principų įgyvendinimas kaimui aktualių problemų sprendime ir kaimo gyvenimo kokybės gerinimo galimybių išnaudojimo sprendimuose. Sumanus kaimas pasižymi **aktyviu vietos bendruomenės dalyvavimu ir bendradarbiavimu** su kitų kaimų bendruomenėmis, miesto organizacijomis ir bendruomenėmis sprendžiant kaimui aktualias problemas, mokslo atstovais, verslo atstovais ir vietinėmis valdžios institucijomis sprendžiant kaimui aktualias problemas ir ieškant bei siekiant išnaudoti gerinimo galimybes. Tai pat sumaniame kaime turi būti taikomi **strateginio planavimo principai** (numatomi ilgalaikiai, vidutiniai, trumpalaikiai tikslai), strateginių planų įgyvendinimo peržiūros ir tobulinimo principų taikymas siekiant išnaudoti kaimo gyvenimo kokybės gerinimo galimybes ir spręsti kaimui aktualias problemas. **Kaimo gyventojų ir kitų suinteresuotųjų gebėjimų ugdymas ir mokymų numatymas** bei įgyvendinimas yra sumaniems kaimams būdingas požymis, bei **kaimo gyventojų, bendruomenės, verslininkų ir ūkininkų, vietinių valdžios institucijų iniciatyvos** ir jų finansavimas iš viešųjų, projektinių ir privačių finansinių šaltinių siekiant spręsti kaimui aktualias problemas ir išnaudoti galimybes.

Siekiant nustatyti, kokiose kaimo vystymosi srityse yra aktualus Sumanus kaimo priemonės intervencijų kryptį Lietuvoje poreikis, kokybinės turinio analizės atlikimui buvo formuojamas ketvirtasis klausimas **4. Kokius rezultatus kaime sąlygoja sumanus kaimo vystymo plano įgyvendinimas?** Identifikavus potencialius pokyčius, kuriuos gali sąlygoti sumanus kaimo vystymo plano įgyvendinimas, jų pagrindu bus parengti klausimai kaimo vietovių pokyčių valdymo dalyvių apklausai, kuriais bus identifikuotos Lietuvos kaimui būdingos ir potencialą turintys sumanus kaimo sprendimai, į kuriuos būtų galima orientuoti pretendentes investuoti pagal sumanių kaimų priemonę. Preliminariomis sumanus kaimo priemonės intervencijų kryptimis laikytinos *ekonomika, infrastruktūra ir paslaugos, viešasis valdymas ir aplinkosauga*. Šios kryptys skaidomos į sritis, kurios detalizuoja sumanių kaimų socialinių ir skaitmeninių sprendimų įgyvendinimo galimybes. 4 paveiksle pateiktas sumanus kaimo koncepcijos įgyvendinimo veikiamas kryptis reprezentuojančių sąvokų kompleksas.

4 pav. Sumanaus kaimo koncepcijos įgyvendinimo veikiamos kryptys

Ekonomikos kryptis: ekonomikos kryptyje gali būti įgyvendinti projektai, orientuoti į vertės grandinių kūrimą; viešųjų (ir socialinių paslaugų) teikimą; ekonomikos veiklų įvairinimą, turizmą ir amatų plėtojimą; socialinį verslą ir socialinių ūkininkavimą; tiksliojo ir skaitmeninio ūkininkavimo sprendimų sistemos sukūrimą; trumpąsias maisto tiekimo grandines ir vietos maisto maisto sistemų (gali būti regioninių maisto sistemų dalimi) sukūrimą; dalijimosi ekonomiką – skaitmenines dalijimosi (žiniomis ir daiktais) platformas ar centrus (kuriuose būtų konsultantas padėjėjas ir visiems prieinami kompiuteriai ir kita reikalinga IT įranga tinkama verslams plėtoti); skaitmenines vietos produktų prekybos internetu platformas; maisto centrus (HUB) dalinimuisi pertekline produkcija, perdirbimui ir pakavimui vietinės produkcijos (vaisiai, daržovės) ir pardavimų bei marketingo organizavimą; vietinių skaitmeninių centrų įkūrimą mokymuisi, bendravimui ir darbui; skaitmeninius sprendimus kurti papildomas darbo vienas namuose, verslo centruose, įmonėse; skaitmeninius sprendimus, kurie palengvintų daug rankų darbo reikalaujančius ūkininkavimo darbus. Sumaniųjų kaimų projektai gali taip pat apimti išmaniuosius finansus, inovatyvius finansavimo modelius (sudėtinis ir sutelktinis finansavimas), išmaniąją logistiką, atsinaujinančios energijos gamybą ir vartojimą.

Infrastruktūros kryptis: žalioji infrastruktūra; atsinaujinantys energetiniai išteklių ir išmanioji apskaita; skaitmeninių technologijų centrai kaimo gyventojams (įranga, konsultantas), mokslu grįstas inovatyvus švietimas, ugdymas ir konsultavimas, e-viešosios paslaugos (e-sveikata, e-švietimas, e – soc. paslaugos ir pan.), integruoti mobilūs socialinių, sveikatos ir kitų paslaugų centrai; išmaniosios drėkinimo sistemos, tausojantis gamtos ir kitų išteklių vartojimas, saugojimas ir atstatymas; tvarus vandens išteklių naudojimas; išmanusis transportas ir mobilumas; išmanusis būstas; skaitmeniniai teritorijos saugumo užtikrinimo sprendimai; socialiniai socialiniai tinklai (facebook ir kt.) ir kitos apsikeitimo informacija e-platformos; socialinis taksi (pasiekti būtinašias sveikatos ir kitas socialines paslaugas) neturintiems nuosavų transporto priemonių, Integruoti mobilūs socialinių, sveikatos ir kitų paslaugų centrai. Siekiant sumanumo požymių įvairovės, kuriuos tikslinga diegti kaimo vietovėse, tikslinga nepamiršti ir vis labiau akcentuoti “žaliuosius” sumanumo elementus:

- bendruomeninės gyventojų „žaliosios“ veiklos (bendruomeniniai daržai / sodas; aplinkos tvarkymas, žaliosios edukacijos ūkiuose ir pan.);
- viešų ir privačių erdvių aplinkos žalieji sprendimai (vertikalios žaliosios sienos, žaliųjų erdvių įrengimas; miesto/kaimo parkų, miškų atnaujinimas ir kt.);
- gyventojų švietimas (pvz. darželiuose, mokyklose, įmonėse, įstaigose - edukacijos, mokymai susiję su šiukšlių rūšiavimu, elektros ir vandens taupymu ir pan.; lauko klasės įrengimas, pamokų vedimas gamtoje; mokyklų dalyvavimas aplinkosaugos

veiklose – pvz. programoje „Gamtosauginės mokyklos“, pvz. aplinkos tvarkymo talkos, medelių sodinimas ir pan.);

- žalieji technologiniai sprendimai ir jų valdymas (kanalizacijos sistemos ir komunalinis ūkis, vandens telkinių priežiūra ir valymas, žalieji namų stogai, gatvių apšvietimas, namų šildymas ir kt.);
- mobilumas ir transporto infrastruktūra (kooperacija vykstant į reikiamą vietą-pvz. miestą; dviračių panaudojimas; keleivių srautų stebėjimas ir kt.)

Aplinkosaugos kryptis: atsinaujinančioji (vėjo, saulės, vandens, žemės, biomasės) energetika; maisto švaistymo problemos sprendimai; žiedinės ekonomikos ūkyje ir buityje sumanūs sprendimai; žaliosios infrastruktūros sumanūs sprendimai; gamtos išteklių ir aplinkos saugojimo sprendimai; skaitmeninės platformos atliekų valdymui (pvz. konteinerių užpildymo lygio sensoriai), aplinkos monitoringui (pvz. oro kokybės sensoriai), dalinimuisi transportu ir pavežėjimui; skaitmeninė platforma dalinimuisi brangiais techniniais sprendimais ir įranga; žiedinė ekonomika, mažinanti žemės ūkio ir kitas atliekas ir taupanti išteklius; bioekonomika plėtojanti mokslinius tyrimus, inovacijas ir technologijas.

Socialinė kryptis apima investicijas į žmogiškąjį kapitalą: apinkosauginio sąmoningumo ir pilietiškumo, verslumo ugdymo programas; pameistrystės programas; savanorystės ir darbo turizmo organizavimo sistemos; bendradarbiaujantys socialiai atsakingi gyventojai, verslininkai, valdžios atstovai, siekiantys spręsti sąmoningos visuomenės kūrimo klausimus.

Viešojo valdymo kryptis: tinklaveika (tarp įvairių sektorių organizacijų); skaitmeninės platformos nuotolinių viešojo administravimo paslaugų teikimui, gyventojų įtraukimui į vietinės valdžios sprendimų priėmimo procesus (gyventojai su savivaldos institucijų atstovais diskutuoja apie vietines gyvenimo kokybės gerinimo galimybes ir problemas, bendrauja ir bendradarbiauja, užmezga ir palaiko ryšius ne tik tarpusavyje, bet ir su kitų kaimų gyventojais), skaitmeninės tapatybės sprendimai, skaitmenizuotas grįžtamasis ryšys ir tinklaveika; skaitmeninis bendruomenės darbas, e-dokumentacija, e-archyvai, e-teisėsauga.

Turizmo ir kultūros kryptis orientuota į kaimo kultūrinio tapatumo stiprinimą: kaimo turizmas, apimantis ekologinį, sveikatos ir kultūros turizmą, agro ir pramoginį turizmą, paremtą sumaniais sprendimais, skaitmeninėmis platformomis; amatininkystė integruota į kitas veiklas ir industrijas (turizmo, žemės ūkio ir maisto, tekstilės, statybos ir apdailos), kultūrinės veiklos orientuotos į kaimo etnokultūrinės ir istorinės vertybes, tautinį paveldą. Vietinių produktų naudojimo skatinimas skaitmeninėmis technologijomis paremtu populiarinimu, vietinės istorijos, kultūros, vertybių sklaida tarp kaimo gyventojų naudojantis skaitmeninėmis technologijomis, vietinės istorijos, kultūros, vertybių sklaida į išorę (lankytojai, turistai, kiti) naudojantis skaitmeninėmis technologijomis.

2. KAIMO VIETŲ VIETOS VEIKLOS GRUPIŲ IR RAJONŲ VIETOS SAVIVALDOS APKLAUSOS „SUMANUS KAIMAS LIETUVOJE“ REZULTATAI

Išnagrinėta teorija apie sumanumą kaime parodė, kad sumanumo sąvoka moksle nėra iki galo nusistovėjusi todėl ateityje reikalingas jos platesnis tyrimas ir gilesnis pažinimas. Visgi įvertinus sumanaus kaimo apibrėžties atitiktį klasikinei sumanumo apibrėžčiai atkreiptas dėmesys, kad jau dabar galima atlikti kaimo vietovių vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos apklausą dėl Sumanaus kaimo iniciatyvų potencialo ir jų sričių, nes sumanumas vertinant kaimo iniciatyvas kaip konstruktas gali būti perimtas iš bendrosios sumanumo sampratos. Ši aplinkybė išties palengvino ir pagreitino tyrimo instrumento rengimą ir leido apklausti 174 ekspertus. Todėl galima teigti, kad apklausa pavyko, o imtis ir rezultatai leidžia ne tik patikslinti sumanumo kaime sąvoką, bet ir identifikuoti sumanumo variaciją tiek tarp vietos veiklos grupių, kaimo bendruomeninių organizacijų, nevyriausybinių organizacijų, seniūnijų ir savivaldybių administracijų, tiek ir geografiniu požiūriu tarp administracinėse teritorijose veikiančių vienetų.

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant suvokti kaimo sumanumo koncepciją ir pagrįsti sumanaus kaimo iniciatyvų potencialą ir prioritetines sritis, buvo parengtas tyrimo instrumentas – anketa. Šios vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos atstovų apklausos tikslas – nustatyti Sumanaus kaimo iniciatyvas, potencialą ir vystymo sritis. Ekspertų nuomonė buvo svarbi, nes leido:

- suformuluoti siūlymus dėl Sumanaus kaimo paramos priemonės modelio ir galimybių jį integruoti į LEADER priemonę;
- nustatyti, svarbiausias poreikių sritis bei parengti Sumanaus kaimo projektų pavyzdžius;
- pasiūlyti sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietovei vertinimo mechanizmą.

Anketa pasižymėjo klausimų specifiškumu, nes jie dauguma buvo orientuoti tiesiogiai į pažinimo objektą. Reiktų paminėti, kad anketos klausimų grupės ir jas atspindintys klausimai buvo pagrįsti šiais šaltiniais: Naldi ir kt., 2015; EU Action for Smart Villages, 2017; Komorowski ir Stanny, 2020; Aziiza ir Susanto, 2020; European Parliament, 2021; World Bank, 2021 ir kt. šaltiniai.

Anketos klausimų grupės išskirtos 1 lentelėje.

1 lentelė. Anketos klausimų grupės

Klausimų grupė	Klausimų grupės tikslas	Klausimų nr.
1. Sumanumo požymių identifikavimas	Nustatyti, kokia yra atskirų sumanumo požymių raiška sumanaus kaimo kontekste	1-2 kl.
2. Sumanaus kaimo iniciatyvų potencialo ir jų sričių raiška	Nustatyti, kiek atskiros organizacijos turi kompetencijų įgyvendinti projektus susijusius su sumanaus kaimo sritimis	3-7 kl.
3. Sumanaus ir nesumanaus veikimo pavyzdžiai bei Sumanių kaimų strategijų finansavimo šaltiniai	Identifikuoti sumanaus ir nesumanaus veikimo pavyzdžius bei potencialius Sumanių kaimų strategijų finansavimo šaltinius	10-12 kl.
4. Eksperto profilis	Nustatyti ekspertų sociodemografines charakteristikas, leidžiančias susieti jų veiklos ypatumus su sumanaus kaimo koncepcij	13-17 kl.

Klausimai pateikti anketoje buvo atviri, uždari ir pusiau uždari:

- atvirų klausimų panaudota tiek, kiek reikėjo gauti organizacijų sumanaus ir nesumanaus veikimo kaimo vietovėse pavyzdžius bei nustatyti kai kurias socialines

demografines charakteristikas (eksperto amžių, atstovaujamą savivaldybę ir patirtį valdant kaimo vietovių pokyčius);

- uždari klausimai susiję su sumanumo požymių raiškos vertinimu ir sumaniais techniniais, technologiniais sprendimais, kuriuos įranga gali autonomiškai atlikti; prie šios grupės priskiriami ir visi klausimai iš 2 klausimų grupės, LEADER principų laikymosi svarba įgyvendinant Sumanių kaimų priemonę, klausimas susijęs su pagrindiniais paramos gavėjais (pareiškėjais) kuriant sumanius kaimus, socialinės demografinės charakteristikos (gyvenamoji vieta ir atstovaujama organizacija);
- pusiau uždari klausimai sudaro mažumą klausimų – šiai grupei priskirtas klausimas apie finansinių šaltinius, kuriais turėtų būti finansuojamos Sumanių kaimų strategijos 2023–2027 m.

Tyrimo imtis. Kadangi tyrimu buvo siekta sužinoti kaimo vietovių vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos organizacijų ekspertinę nuomonę dėl Sumanaus kaimo iniciatyvų potencialo ir jų sričių, anketos nuoroda buvo išsiųsta į įvairias organizacijas: savivaldybes, VVG, KBO bei kitas vietos savivaldos organizacijas. Kadangi tų organizacijų skaičius yra nemažas ir jose dirbančių asmenų skaičius gana didelis, todėl tyrime dalyvavo labiausiai šio tyrimo tematika suinteresuoti asmenys – jų buvo 174 iš 49 kaimiškujų ir miesto savivaldybių.

Ekspertu buvo atrenkama jeigu:

- atstovauja kaimo vietovių vietos veiklos grupę arba rajonų vietos savivaldos organizaciją;
- turi patirties dirbant su kaimo ir miesto (kaimo miesto inegracinių ryšių stiprinimo) vietovių pokyčių valdymo klausimais;
- žino ir išmano su kaimo plėtra ir žemės ūkiu, LEADER priemone susijusius dokumentus ir teisės aktus;
- dalyvauja kaimo vietovių sprendimų priėmime, pažįsta gyvenamąją vietovę, vietos bendruomenę.

Galima teigti, kad ekspertų atranka pasitvirtino, nes tyrime dalyvavo specializuotų – kaimo vietovių organizacijų nariai/darbuotojai, kurie turi gebėjimų valdyti kaimo pokyčius.

Tai pagrindžia tokios ekspertų charakteristikos:

- 80 ekspertų iš 174 pateko į aukšto sumanumo grupę, 81 ekspertas - vidutinio sumanumo grupę, 11 ekspertų – į žemo sumanumo;
- 48 proc. ekspertų turėjo daugiau kaip 10 metų patirties valdant kaimo vietovių pokyčius.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas vykdytas 2021 10 27 – 11 05 laikotarpyje. Tyrimui atlikti, buvo nuspręsta naudoti elektroninę apklausų platformą apklausa.lt. Gauti tyrimo rezultatai apdoroti programomis Ms Excel ir SPSS v.25.0.

Tyrimo etika. Tyrimo etika grindžiama keliais aspektais:

- tyrimui parengta anketa buvo pagrįsta įvairių autorių darbais, dokumentais, praktinėmis studijomis susijusiomis su tyrimo tematika ir tikslu;
- siekiant laikytis tyrimo etikos taisyklių, ekspertų apklausoje nebuvo klausama asmens duomenų. Taip pat, buvo užduodami klausimai, kuriais klausama nuomonės ir vertinamos nuostatos kas nėra duomenų apsaugos objektas. Akcentuota, jog ekspertų atsakymai naudojami tik apibendrinti.

Tyrimo apribojimai. Ekstremaliai trumpas laiko periodas, kuris buvo skirtas apklausai įvykdyti. Dėl šios priežasties, tikėtina, tyrime nesudalyvavo dalis ekspertų, kurie suteikus daugiau laiko galėjo užpildyti anketą. Visgi, pažymėtina, kad duomenų kokybės verifikacija parodė, kad nuomonės yra suderinamos kas leidžia manyti, kad baziniai reikalavimai kokybei užtikrinti, o papildomi atsakymai tik būtų leidę padidinti ir taip santykinai aukštą statistinį reikšmingumą.

2.2. Tyrimo radiniai

Tyrimo mokslinė vertė yra tame, kad juo pavyko identifikuoti ne tik sumanumo sampratos elementus, bet ir nustatyti kaip juos atpažįsta Lietuvos kaimiškų vietovių gyventojai. Viso išskirtos penkios sąmoningumo kriterijų grupės: išmonė, progreso pojūtis, į tikslą orientuotas veikimas (sutelktumas), progresyvus mąstymas, ir išmanumas. Taip pat, nustatyta, kad aukšto lygio mentalinių gebėjimų turėjimas ir demonstravimas yra būdingas tik aukšto sumanumo asmenims. Vidutinio sumanumo ir žemo sumanumo asmenys aukšto lygio mentalinių gebėjimų neturi. Visi sumanumo indikatoriai pateikti 5 pav.

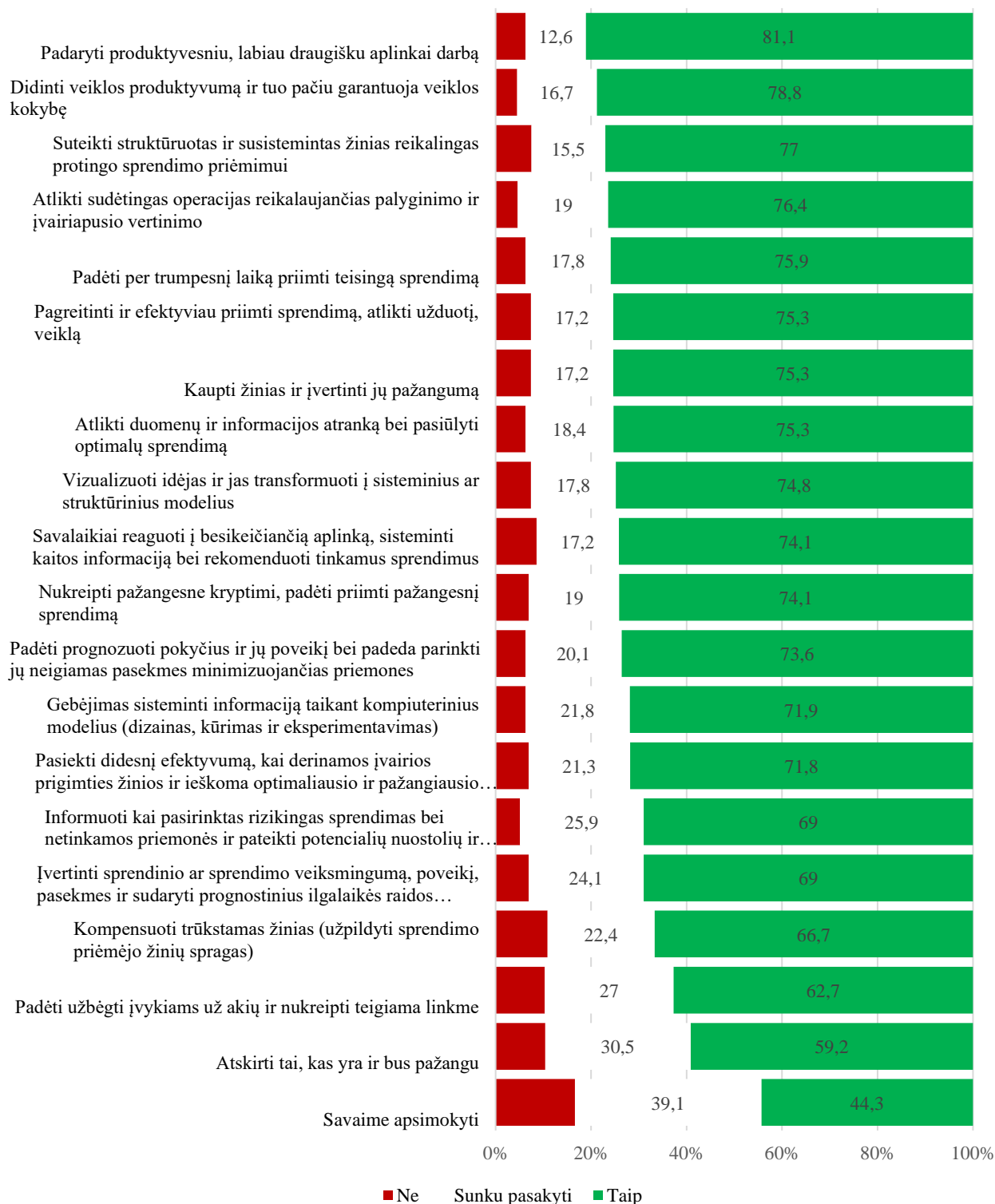

5 pav. Ekspertų nuomonės pasiskirstymas apie tai, kas, jų nuomone, yra sumanu, proc.

Rezultatai parodė, kad dauguma ekspertų (nuo 47,1 iki 89,7 proc.) labiau pritaria nei nepitaria, kad išvardinti požymiai yra sumanumo požymiai, kurie parodo įvairius sumanumo aspektus. Tik nedidelė dalis ekspertų buvo daugiau ar mažiau linkę nepritarti, jog nurodyti požymiai yra sumanumą charakterizuojantys požymiai. Tų, kurie nežino ar sunku atsakyti ar tai yra sumanumo požymis – buvo nuo 9,2 iki 29,3 proc. Mokslininkų išvalgos, remiantis tyrimo rezultatais, leido sumanumo požymius suskirstyti į grupes (5 pav.) ir jas apibūdinti charakteristikomis, kurios pateiktos pagal savo raiškos stiprumą.

Antruoju klausimu buvo teirautasi „Ar, Jūsų nuomone, sumanūs techniniai, technologiniai sprendimai yra kai įranga autonomiškai gali...?“ (6 pav.).

6 pav. Ekspertų nuomonės pasiskirstymas į klausimą „Ar, Jūsų nuomone, sumanūs techniniai, technologiniai sprendimai yra kai įranga autonomiškai gali...?“, proc.

Dauguma ekspertų, išreiškdami savo nuomonę kas galėtų būti traktuojama kaip sumanūs techniniai, technologiniai sprendimai kai įranga gali autonomiškai atlikti tam tikrus procesus, ekspertai kaip svarbiausius atsakymus nurodė susijusius su įrangos produktyviu darbu ir jo sąsajomis su draugiškumu aplinkai, išryškinant ir nepaneigiant veiklos kokybės. Pastaruosius atsakymus, kaip svarbiausius, papildė ir struktūruotų ir susistemintų žinių svarbos reikalingos protingo sprendimo priėmimui teiginys. Pastarieji atsakymai rodo, kad ekspertai suvokia, jog techniniai, technologiniai produktyvaus darbo sprendimai neatsiejami nuo galimo poveikio aplinkai, bet kartu pripažįsta ir žinių svarbą. Kita vertus, autonominis įrangos veikimas mažiausiai siejamas su atsakymais, kur įranga pati negali apspręsti, kas yra sumanu ar pažangu. Todėl čia svarbus išlieka žmogiškasis faktorius, žmonių priimami sprendimai veiklos atžvilgiu.

Antrasis klausimų blokas buvo skirtas nustatyti, ar organizacija, kurią atstovauja ekspertai, turi ar turėtų kompetencijos įgyvendinti tam tikrus projektus pagal nurodytas sritis:

- vietos ekonomikos projektus,
- įtraukios vietos infrastruktūros ir paslaugų projektus,
- sumanaus viešojo valdymo projektus,
- sumanios vietos bendruomenės projektus,
- aplinkos apsaugos ir klimato kaitos pokyčių švelninimo projektus.

Ekspertų buvo prašyta įvertinti kiekvieną teiginį atskirai pagal tam tikrą sumaniojo kaimo investavimo sritį ir kryptį (2 lentelė).

2 lentelė. Organizacijos kompetencijų raiška įgyvendinti projektus pagal sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptis, proc.

Sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptys	Organizacijos kompetencijų raiška			
	Organizacijoje yra narių/ darbuotojų turinčių tokią kompetenciją	Organizacija turi galimybę samdytis iš šalies, nes palaiko ryšius su žinių centrais	Organizacija turi bazinius gebėjimus reikalingus įgyti tokią kompetenciją	Organizacija neturi tokios kompetencijos ir neturi galimybės ją įgyti
VIETOS EKONOMIKOS PROJEKTAI				
Ekonomikos įvairinimas ir kaimo turizmas	27	12,6	32,2	28,2
Trumposios maisto tiekimo grandinės ir vietos maisto sistemos	24,7	15,5	27,6	32,2
Dalijimosi ekonomika	18,4	10,9	27	43,7
E-prekyba	18,4	13,2	30,5	37,9
Tikslusis, aplinkai draugiškas ūkininkavimas ir tvari miškininkystė	18,4	15,5	27	39,1
Atsinaujinančios energijos (vėjo, saulės, vandens, žemės gelmių, medienos, biomasės) gamyba ir vartojimas	15,5	18,4	19	47,1
Išmanieji finansai	12,6	16,7	23	47,7
Žiedinė ekonomika ir beatliekinė gamyba	12,1	17,8	25,9	44,3
Inovatyvūs finansavimo modeliai	12,1	17,8	20,7	49,4

Bioekonomika, bioištekliais (atsinaujinančiais ištekliais) pagrįsta ekonomika	10,9	14,4	26,4	48,3
Skaitmeninis žemės ūkis	6,9	20,7	24,1	48,3
Išmanioji logistika	6,9	15,5	20,1	57,5
ĮTRAUKIOS VIETOS INFRASTRUKTŪROS IR PASLAUGŲ PROJEKTAI				
Socialiniai tinklai (Facebook, ir kt.) ir kitos apsikeitimo informacija e-platformos	39,7	8,6	36,8	14,9
Socialinių paslaugų centrai, kartų namai	22,4	14,9	29,9	32,8
Mokslu grįstas inovatyvus švietimas, ugdymas ir konsultavimas	19	17,2	27	36,8
E-viešosios paslaugos (e-sveikata, e-švietimas, ir pan.)	19	18,4	27	35,6
Sumanūs žaliosios infrastruktūros sprendimai	14,9	18,4	27	39,7
Mobili paslaugų infrastruktūra	13,8	17,8	28,7	39,7
Moksliniai tyrimai, inovacijos ir technologijos	10,9	19	20,1	50
Tvarus vandens ir kitų išteklių naudojimas	9,8	13,8	26,4	50
Išmanusis transportas ir mobilumas	9,2	16,7	20,7	53,4
Išmanioji melioracija (reguliuojamas dreناžas)	6,3	11,5	20,7	61,5
Išmanusis būstas	5,2	14,4	24,7	55,7
SUMANAUS VIEŠOJO VALDYMO PROJEKTAI				
Nuotolinių viešojo administravimo paslaugų teikimas (e-administravimas)	28,7	13,2	28,7	29,3
Skaitmeninis bendruomenės darbas	25,3	12,6	36,8	25,3
E-dokumentacija, e-archyvai	24,7	14,9	35,1	25,3
Skaitmenizuotas grįžtamasis ryšys (e-referendumas, e-nuomonė ir e-pozicija) ir tinklaveika	23	9,2	33,3	34,5
Organizacinių refleksų vystymas, veiklos optimizavimas ir efektyvumo didinimas	21,3	14,9	30,5	33,3
Sumanios specializacijos strategijų rengimas ir įgyvendinimas	16,1	17,2	27,6	39,1
Sinergija tarp žmoniškųjų gebėjimų ir technologijų	13,8	15,5	36,2	34,5
E-teisėsauga, technologijos saugumo užtikrinimui kaime	10,9	17,2	32,2	39,7

SUMANIOS VIETOS BENDRUOMENĖS PROJEKTAI				
Gebėjimai kaupti ir panaudoti vietos žinias gyventojų ir verslo vystymo naudai	36,8	10,3	34,5	18,4
Skaitmeninis raštingumas ir skaitmeninių technologijų taikymas	35,1	14,4	35,6	14,9
Partnerystė ir tinklaveika (tarp vietovių, įvairių sektorių organizacijų, veiklų)	31,6	12,1	29,3	27
Partnerystės organizacinių mechanizmų kūrimas ir vystymas	31	10,9	35,1	23
Pažangus mokymasis ir strateginio mąstymo kūrimas	27,6	17,2	29,9	25,3
Miesto – kaimo integracinių ryšių stiprinimas	27,6	14,4	32,2	25,9
Socialinių inovacijų kūrimas ir taikymas	24,1	14,4	35,6	25,9
Aplinkosauginis švietimas ir ekologinis mąstymas	21,8	14,9	35,1	28,2
APLINKOS APSAUGOS IR KLIMATO KAITOS POKYČIŲ ŠVELNINIMO PROJEKTAI				
Tausus gamtos išteklių vartojimas ir atstatymas (sumanus vartojimas)	16,7	14,4	31,6	37,4
Maisto švaistymo problemos sprendimai	16,1	16,7	29,9	37,4
Atliekų valdymas	16,1	17,8	30,5	35,6
Atsinaujinančioji energetika	14,4	16,7	21,8	47,1
Agroekologija ir agrarinė aplinkosauga	14,4	16,1	22,4	47,1
Gamtos išteklių ir aplinkos tausojimas, saugojimas, monitoringas	13,8	18,4	24,7	43,1
Gamtinių išteklių naudojimo tinkamų valdymo būdų parinkimas	10,9	17,8	23	48,3
Vietovės atsparumo didinimas stabdant biologinės įvairovės nykimą	10,9	15,5	23,6	50
Mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išsiskyrimą	8,6	16,7	22,4	52,3

Šis klausimų blokas buvo svarbus atskleidžiant organizacijų pajėgumus įgyvendinti vienos ar kitos srities projektus. Tikslinga paminėti, kad pateikiant rezultatus, siekiant išryškinti, kiek organizacija turėtų kompetencijos įgyvendinti projektus, žymėta spalvomis, kur:

- žalia spalva – rodo esamas / potencialias kompetencijas,
- raudona spalva – kokių kompetencijų nėra arba jos išreikštos labai silpnai.

Spalvos intensyvumas (ryškumas) rodo, kad kuo spalva ryškesnė – tuo ekspertai labiau sutinka, kad organizacija turi (žalia) arba neturi (raudona) vertintą kompetenciją. Pavyzdžiui, „ekonomikos įvairinimo ir kaimo turizmo“ srityje 27 proc. organizacijų turi šią kompetenciją savo darbuotojų tarpe, 12,6 proc. organizacijų gali pasisamdyti reikalingus ekspertus, 32,2 proc. organizacijų turi narių turinčių bazinius gebėjimus ir galinčių po papildomo tikslinio mokymo įgyti tokią kompetenciją, ir 28,2 proc. organizacijų ne tik, kad neturi tokios kompetencijos, bet ir neturi galimybės ją įgyti. Tad atlikus ekonomikos įvairinimo ir kaimo turizmo vertinimą galima teigti, kad paskelbus kvietimą iš karto galėtų dalyvauti 39,6 proc. (27 + 12,6 proc.) organizacijų ir 32,2 proc. galėtų įsitraukti po papildomo apmokymo. Todėl galima teigti, kad investavus į sumaniojo kaimo ekonomikos įvairinimo ir kaimo turizmo sritį sėkmės tikimybė pasiekti teigiamus rezultatus 39,6 proc. (be apmokymo) ir 71,8 proc. (su tiksliniu apmokymu). Analogiškai reikėtų interpretuoti ir kitus rodiklius.

2 lentelėje pateikti duomenys buvo pavaizduoti grafiškai (3 priedas). Išanalizavus tyrimo duomenis galima daryti tokias prielaidas:

- vertinant organizacijų kompetencijas įgyvendinti **vietos ekonomikos projektus**, dominuoja atsakymai, jog *organizacija neturi tokios kompetencijos ir neturi galimybės ją įgyti arba turi tik bazinius gebėjimus*. Tai leidžia teigti, jog sumanių kaimų vystymui ekonominė sritis yra labai svarbi, tačiau kompetencijos ir pajėgumai turi būti stiprinami. Nuo to, kiek vietos ekonomika yra / gali būti stipri kaimo vietovėje priklauso ir kaimo vietovės gyvybingumas, patrauklumas joje gyventi, dirbti, investuoti. Pastebėtina, kad daugiausia kompetencijų, kurios prisidėtų prie sumanaus kaimo koncepcijos vystymo ekonominiu aspektu – siejama su trumposiomis maisto tiekimo grandinėmis ir vietos maisto sistemomis;

- organizacijų kompetencijų pagal **įtraukios vietos infrastruktūros ir paslaugų projektus** vertinimas parodė, kad beveik 40 proc. organizacijų yra narių/darbuotojų, kurie *turi kompetencijų* dirbti su socialiniai tinklais (Facebook, ir kt.) ir kitomis apsikeitimo informacija e-platformomis. Nuo 20 iki 37 proc. manė, kad organizacijos turi bazinius gebėjimus reikalingus įgyti kompetencijas šiems projektams įgyvendinti. Tačiau didžioji dalis teigė, kad organizacijos neturi tokios kompetencijos ir neturi galimybės ją įgyti (tą rodo ryški kai kurių sričių/krypčių vertinimo raiška – pvz. išmaniosios melioracijos (reguliuojamo drenažo) projektų įgyvendinimo galimybės). Tik nedidelė dalis (nuo 8,6 iki 19 proc.) pažymėjo, kad organizacijos turi galimybę samdytis iš šalies, nes palaiko ryšius su žinių centrais. Šių sričių ir krypčių vertinimas išryškina, kad įtraukios vietos infrastruktūros ir paslaugų projektams tam tikrose savivaldybės turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys;

- **sumanaus viešojo valdymo projektų įgyvendinimas** siejamas labiau su tuo, kad daugiau nei trečdalis ekspertų nurodė, jog *organizacijos turi bazinius gebėjimus* reikalingus įgyti tokią kompetenciją. Kita vertus, šioje srityje jau *yra mažiau pasisakymų*, jog organizacijos neturi tokios kompetencijos ir neturi galimybės ją įgyti. Tai leidžia teigti, jog šių projektų įgyvendinime svarbus yra organizacijos narių mokymasis ir įgūdžių įgijimas.

- organizacijų kompetencijų pagal **sumanios vietos bendruomenės projektus** vertinimas atskleidė, kad nemažai organizacijų yra narių/darbuotojų turinčių tokią kompetenciją įgyvendinti šios srities projektus arba organizacija turi bazinius gebėjimus reikalingus įgyti tokią kompetenciją. Šioje srityje yra ženkliai mažiau organizacijų, lyginant su kitomis, kur organizacijos neturi tokios kompetencijos ir neturi galimybės ją įgyti. Mažiausiai kompetencijų paminėta, norint įgyvendinti aplinkosauginio švietimo ir ekologinio mąstymo bei partnerystės ir tinklaveikos projektus. Tai rodo poreikį ugdyti ir stiprinti organizacijų narius minėtose srityse;

- vertinant organizacijų kompetencijas įgyvendinti **aplinkos apsauga ir klimato kaitos pokyčių švelninimo projektus**, pastebėta, kad šioje srityje yra labai mažai organizacijų, kurių nariai/darbuotojai turi tokią kompetenciją arba galėtų iš šalies samdyti. Po daugiau nei 30 proc. nurodė, kad organizacija turi bazinius gebėjimus reikalingus įgyti

tokią kompetenciją įgyvendinant tausaus gamtos išteklių vartojimo ir atstatymo, maisto švaistymo problemos sprendimo ir atliekų valdymo projektus. Iš esmės dauguma teigė, kad organizacija neturi tokios kompetencijos ir neturi galimybės ją įgyti visose išskirtose srityse ir kryptyse. Šio atsakymo raiška gana panaši į vietos ekonomikos projektų įgyvendinimo galimybes ir ji labai ribota. Kadangi tai yra gana specializuoti projektai, todėl galima daryti prielaidą, kad daugumoje organizacijų, ypatingai atskirose savivaldybėse, ne visur yra specialistų, kure išmano šią sritį.

Apibendrinant galima teigti, kad daugumoje sričių organizacijos narių / darbuotojų sumanumą atliepančios kompetencijos įgyvendinti įvardintus projektus yra tobulintinos. Kadangi tyrime analizuojama sumanaus kaimo koncepcija ir jos plėtros / įgyvendinimo galimybės, nustatyta, kad atskirose savivaldybėse skiriasi organizacijų pajėgumai, turima kvalifikacija ir pan. Todėl atskirų sumanumą atliepančių kompetencijų įsivertinimas, ypatingai pagal čia pristatomas projektų įgyvendinimo sritis, – gali tapti svarbiu žingsniu gilinantis ir įgyvendinant sumanaus kaimo projektus.

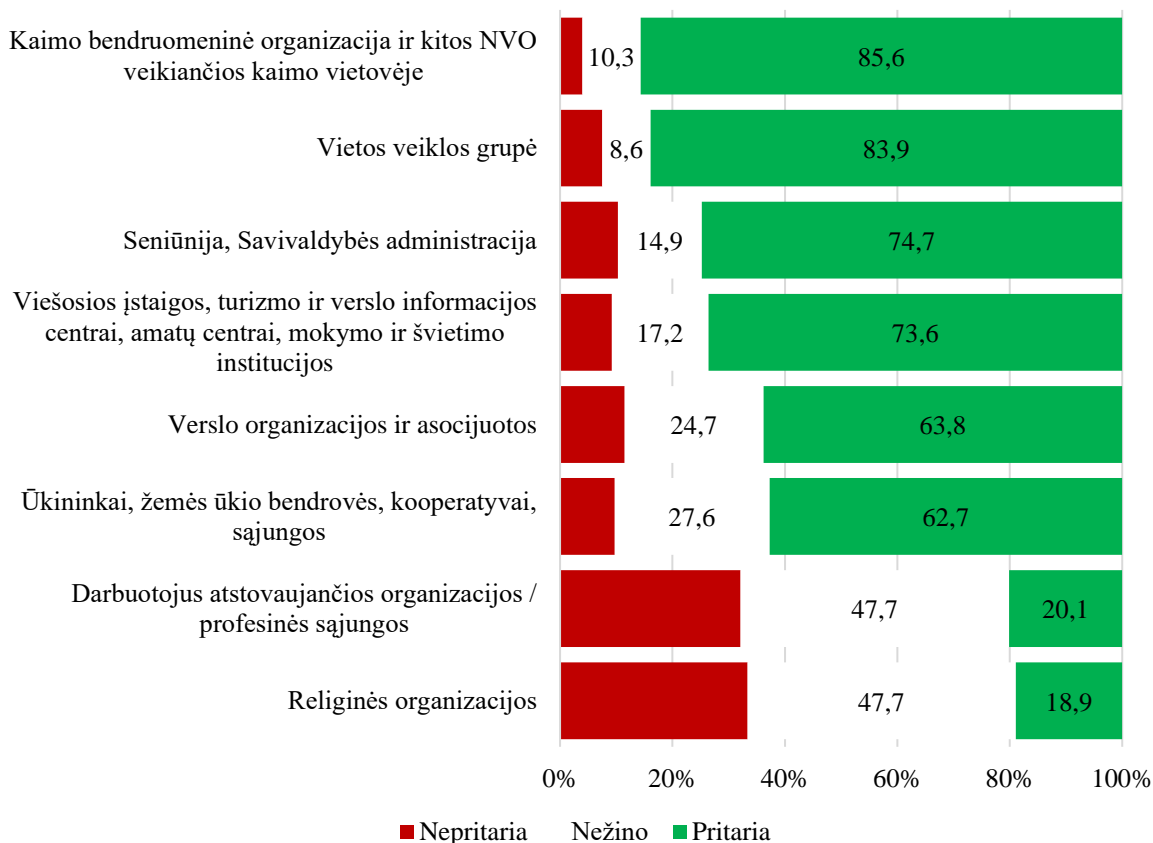
Ekspertų nuomonė klausimu „Kurių kaimo plėtros, įskaitant ir LEADER, principų laikymasis Jūsų nuomone, būtų svarbus rengiant ir įgyvendinant Sumanių kaimų priemonę?“ yra pateikta 7 paveiksle.

7 pav. Ekspertų nuomonės į klausimą „Kurių kaimo plėtros, įskaitant ir LEADER, principų laikymasis Jūsų nuomone, būtų svarbus rengiant ir įgyvendinant Sumanių kaimų priemonę?“ pasiskirstymas, proc.

Daugiau nei 90 proc. ekspertų pritaria, kad turi būti taikomas LEADER partnerystės principas įgyvendinant ir Sumanių kaimų priemonę. Nors virš 77 proc. pritaria, jog svarbu yra taikyti LEADER teritorinį plėtros principą – tačiau šis principas sulaukė mažiausiai pritariamųjų balsų. Galima teigti, jog teritorinis požiūris (teritorinės administracinės ribos) nėra svarbiausias aspektas, kuris sudaro prielaidas spręsti su kaimu susijusias problemas, įgyvendinti projektus ir kt. Čia gali būti daug labiau svarbūs kiti aspektai, kurie tarpusavyje yra susiję. Pastebėtina, kad praktiškai visi LEADER principai buvo vertinti kaip tinkami įgyvendinant ir Sumanių kaimų priemonę, tik jų svarbos ir įgyvendinimo patirtis gali skirtis atskirose kaimo vietovėse dėl atskirų priežasčių.

Sekantis klausimas, į kurį siekta sužinoti ekspertų poziciją buvo „Kas galėtų / turėtų būti pagrindiniai paramos gavėjai (pareiškėjai) kuriant sumanius kaimus?“. Prašoma buvo įvertinkite kiekvieną teiginį (8 pav.).

8 pav. Pagrindiniai paramos gavėjai (pareiškėjai) kuriant sumanius kaimus, proc.

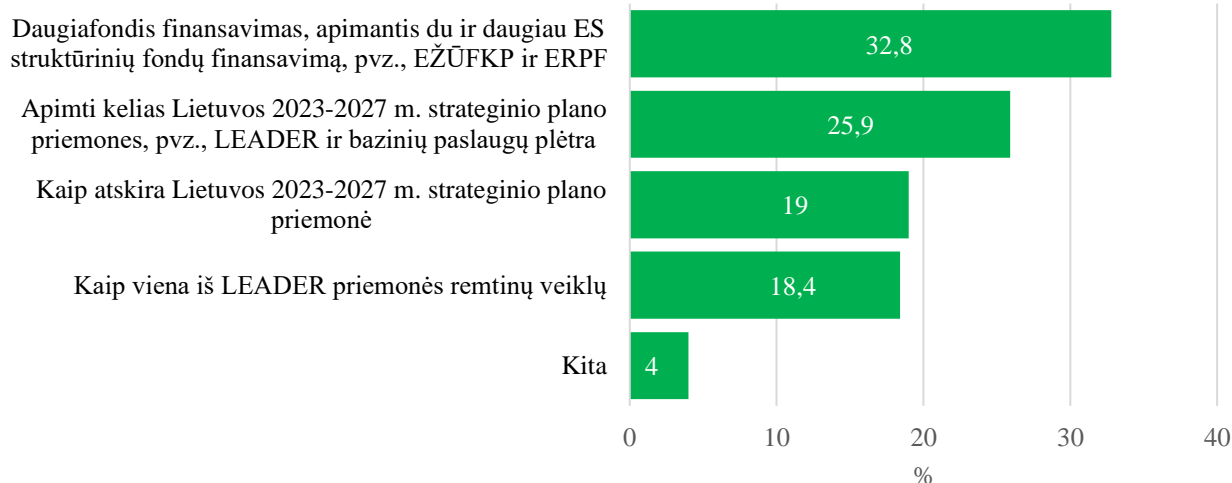
Kaip rodo rezultatai, kaimo bendruomeninės organizacijos (KBO) ir kitos nevyriausybinės organizacijos (NVO) veikiančios kaimo vietovėse, vietos veiklos grupės (VVG) bei seniūnija, savivaldybės administracija – yra trys svarbiausi potencialūs paramos gavėjai (pareiškėjai), tuo pačiu ir iniciatoriai, kuriant sumanius kaimus. Tai rodo iniciatyvų „iš apačios į viršų“ svarbą siekiant kaimo vietovių pažangos ir gyvybingumo. Nors darbuotojus atstovaujančios organizacijos / profesinės sąjungos ir religinės organizacijos labai retai dalyvauja projekcinėje veikloje, tačiau apie 20 proc. ekspertų juos matytų partneriais kuriant sumanų kaimą. Todėl kuriant sumanaus kaimo finansavimo instrumentą galima svarstyti ir galimybę plėsti socialinių partnerių sąrašą į jį įtraukiant naujus dalyvius galinčius praplėsti sumanumo ribas.

Svarbus klausimas, pateiktas ekspertams buvo ir „Iš kokių finansinių šaltinių turėtų būti finansuojamos Sumanių kaimų strategijos 2023–2027 m. laikotarpiu? Ekspertai turėjo pažymėti tik vieną tinkamiausią atsakymo variantą, atspindintį jų nuomonę (9 pav.).

Remiantis tyrimo rezultatais, net 33 proc. ekspertų nurodė, jog turėtų būti daugiafondis sumaniųjų kaimų strategijos finansavimas. Tačiau ekspertai pateikė ir savo siūlymus, kaip galėtų būti vykdomas finansavimas:

- turėtų būti pilotiniai projektai, numatyti Valstybės Strategijoje, perkelti į Regionų plėtros tarybų planus;
- tikrai daugiafondis apimantis švietimą, inovacijas, aplinkosaugą, socialinę integraciją, paslaugas ir sinergišką tinklaveikos kūrimą, kad projektai teiktų ilgalaikę naudą su galimybe vystyti projektus;
finansavimas galėtų būti horizontalus, čia net klausimas blogas. Prie to gali prisidėti ir Erasmus, regioniniam planavime (struktūrinio finansavimo), gali būti pirmumo balai;
- išbandyti pilotines priemones keliuose kaimuose iš nacionalinių lėšų ir tik po to diegti platesniu mastu iš ES fondų.

9 pav. Sumaniųjų kaimų strategijos 2023–2027 m. laikotarpiu finansavimo šaltiniai, proc.

Ekspertų socialinės demografinės charakteristikos pristatomos žemiau (3 lentelė, 10 pav. ir 11 pav.).

3 lentelė. Ekspertų socialinės demografinės charakteristikos

Charakteristikos	Dažnis (proc.)
Gyvenamoji vieta	
Vienkiemyje	2,9
Didmiestyje	7,5
Mieste	21,3
Kaime	68,4
Amžius*	
18–29 m.	5
30–39 m.	19
40–49 m.	28
50–59 m.	33
60–69 m.	14
70 m. +	1
Atstovaujama organizacija	
Savivaldybė	11,5
Kita vietos savivaldos organizacija	15,5
Seniūnija	20,1
Vietos veiklos grupė	22,4
Kaimo bendruomeninė organizacija	30,5

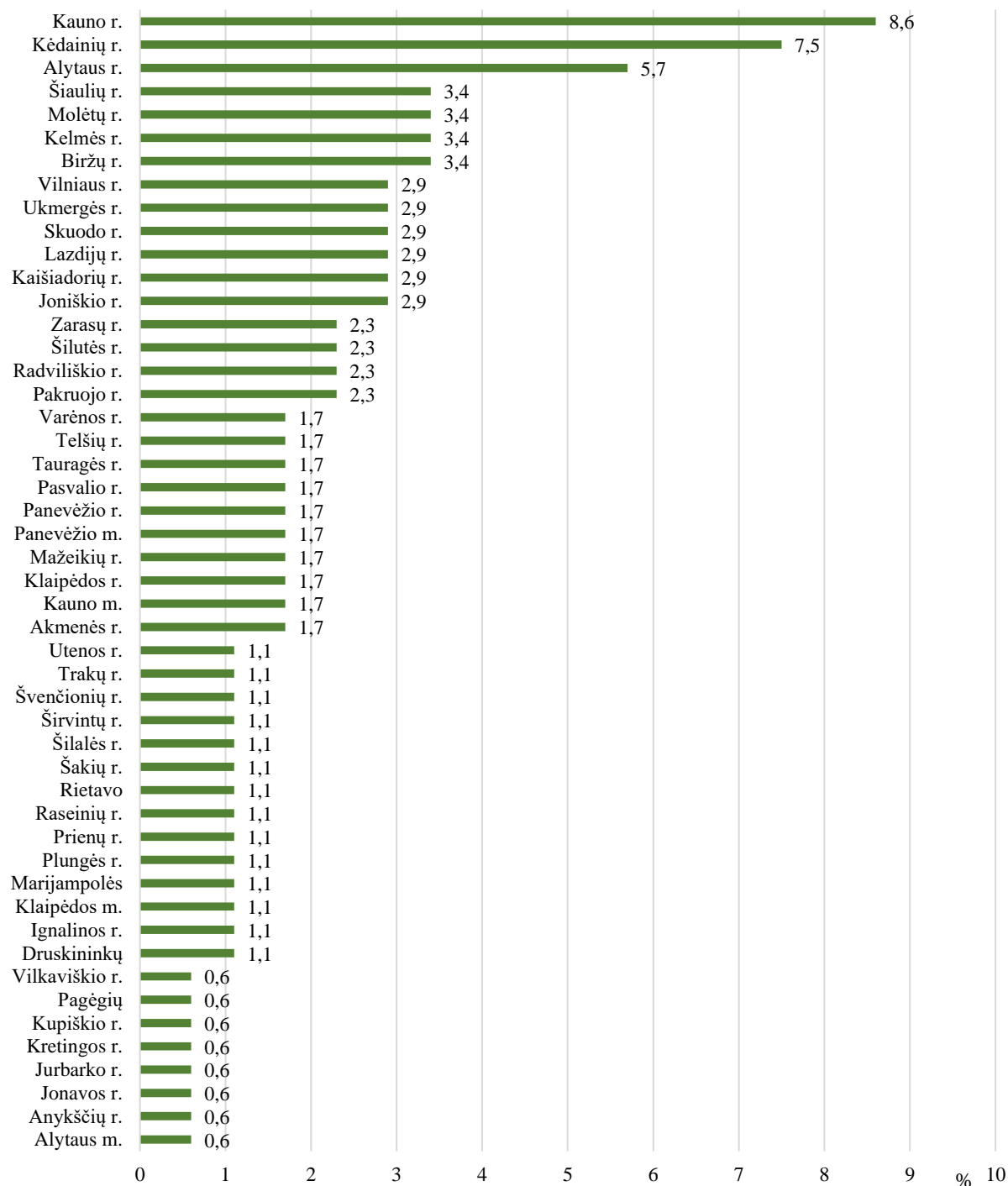
*Du ekspertai nenurodė savo amžius

Pagal gautus tyrimo rezultatus matoma, kad apklausoje daugiausia (68 proc.) dalyvavo ekspertai iš kaimo vietovių. Tad galima teigti, jog jie iš arti žino/pažįsta savo gyvenamosios vietovės situaciją ir tai turėjo palengvinti anketos pildymą bei suformavo atitinkamą nuomonę dėl kaimo vietovių sumanumo sampratos.

Pagal amžių daugiausia (trečdalis) ekspertų atstovavo 50–59 m. amžiaus grupę; jauniausiajam tyrimo dalyviui buvo 22 m., o vyriausiajam – 75m., vidutinis respondentų amžius buvo 48 m.

Tyrimo dalyviai daugiausia nurodė, kad jie atstovauja KBO, be to ir kitų organizacijų nariai/darbuotojai, kurių buvo didelė dalis, atstovavo kaimo organizacijas – VVG, seniūnijas

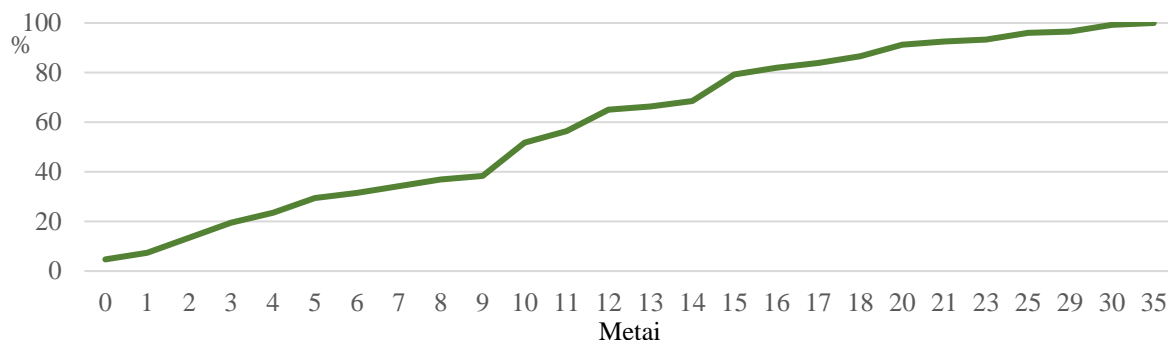

10 pav. Ekspertų pasiskirstymas pagal savivaldybes, proc.

Apklausoje dalyvavo 49 savivaldybes atstovaujančių organizacijų nariai/darbuotojai, tačiau dalis savivaldybių nepateikė jokios informacijos. Aktyviausios savivaldybės buvo

Kauno r., Kėdainių r. ir Alytaus r. savivaldybės. Nedalyvavo tyrime Birštono, Kazlų Rūdos ir Elektrėnų savivaldybės, Šalčininkų, r. ir Rokiškio r.

Ekspertų patirtis valdant kaimo vietovių pokyčius įvairi, nors ne visi nurodė ar nenorėjo įvardinti savo patirties; daugiausia ekspertų buvo, kurie nurodė, jog jų patirtis yra 10 ir 15 m.

11 pav. Ekspertų patirtis valdant kaimo vietovių pokyčius, proc.

Atlikus ekspertų apklausą ir išanalizavus gautus tyrimo duomenis, galima daryti tokias išvadas: pagal visus nurodytus ir įvertintus sumano požymius buvo išskirtos kelios didelės grupės: išmonė, progreso pojūtis, į tikslą orientuotas veikimas (sutelktumas), progresyvus mąstymas, išmanumas. Ekspertų nuomone sumanūs techniniai, technologiniai sprendimai yra kai įranga autonomiškai gali produktyviai dirbti išlikdama draugiška aplinkai pasitelkiant specializuotas, susistemintas žinias. Svarbiausi potencialūs paramos gavėjai (pareiškėjai), tuo pačiu ir iniciatoriai, kuriant sumanius kaimus – KBO ir kitos NVO veikiančios kaimo vietovėse, VVG bei Seniūnija, Savivaldybės administracija. Sumanių kaimų strategijos 2023–2027 m. laikotarpiu finansavimo šaltiniu turėtų / galėtų būti daugiafondis sumaniųjų kaimų strategijos finansavimas.

Apibendrinus tyrimo rezultatus darytina išvada, kad projektai pagal sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptis jau dabar pasiektų: 15 proc. organizacijų narių galinčių vystyti ir įgyvendinti sumaniųjų kaimų vystymo projektus savarankiškai; 15 proc. organizacijų turėtų galimybę prisitraukti specialistus iš šalies, kurie galėtų padėti vystyti ir įgyvendinti sumanių kaimų vystymo projektus; 25 proc. į sumaniųjų kaimų projektų vystymą ir įgyvendinimą galėtų įsitraukti po tikslinio mokymo ir praktinių kompetencijų įgijimo per stažuočių ir pameistrystės priemones ir tikslinį teorinį mokymą skirtą išmokyti kurti sumaniojo kaimo idėjas ir jas įgyvendinti. 38 proc. organizacijų narių prieš tai dar turi būti suformuotos bazinės kompetencijos reikalingos įsiliesti į sumaniojo kaimo investavimo programą. Tam labiau tinkama LEADER programa. Taip pat galima teigti, kad finansavimą suskirsčius į kelis etapus ir derinant keletą priemonių per laiką būtų galima sudaryti sąlygas įtraukti didžiąją dalį potencialių paramos gavėjų, o tai ženkliai padidintų projektų pagal sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptis investicinį potencialą ir sėkmingo investavimo tikimybę.

3. SUMANAUS KAIMO PARAMOS PRIEMONĖS MODELIS

Intervencijos modelio struktūra. Išanalizavus su tvariu kaimo vietovių vystymu susijusias strategines EK iniciatyvas, ES ir nacionalinius teisės aktus, strateginio planavimo dokumentus ir mokslinę literatūrą apie sumanius kaimus (atskaitos 1 skyrius), atlikus kaimo vietovių vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos ir kitų kaimo plėtros atstovų apklausą dėl Sumanaus kaimo iniciatyvų potencialo ir jų intervencijos sričių (ataskaitos 2 skyrius) buvo parengtas Sumanaus kaimo koncepcinis modelis Lietuvoje, kurį sudaro 5 elementai: kaimo organizacijų sumanumo ugdymas (sumanumo požymiai); LEADER ir sumanaus kaimo vystymo principai; sumanių kaimų varomosios jėgos; sumanumo metmenys; intervencinių krypčių prioritetinės sritys (12 pav.).

12 pav. Sumanaus kaimo koncepcinis modelis Lietuvoje

Atsižvelgiant į sumaniosios socialinės sistemos modelius (Jucevičienės, Jucevičiaus (2014), Gaulės (2014), Jucevičiaus (2014), Atkočiūnienės, Plioplio (2018), Atkočiūnienės, Vazonienės (2019), Milkinto, (2020), Atkočiūnienės, Vaitkevičiaus, Štareikės (2021) ir kt.), kuriuose

vyrauja infrastruktūriniai elementai, socialinės ir kitos technologijos, kartais vertinama vietovės intelektualinio kapitalo įvairovė. Taip pat išanalizavus ES ir Lietuvos politinius dokumentus, daroma prielaida, kad LEADER yra ideali priemonė besiformuojančiai Sumanių kaimų koncepcijai vietos lygmeniu paremti. Jei LEADER/BIVP principai yra visiškai įgyvendinti, jie puikiai tinka kuriant sąlygas Sumanių kaimų iniciatyvoms (projektams). LEADER principai, kurie išskiria šį metodą iš kitų intervencijų įgyvendinimo būdų ir užtikrina LEADER metodo pridėtinę vertę, yra ir Sumanių kaimų vystymo vertybinės nuostatos, kurios sudaro sąlygas ir padeda keisti, nukreipti kaimo pažangos link, suinteresuotųjų elgseną.

LEADER / BIVP principai, VVG ir kitos kaimo institucijos, kurios jau dalyvauja kaimo plėtros iniciatyvose, gali būti laikomos Sumanaus kaimo vytymosi dalimi. Pagal vietovės vystymosi varomųjų jėgų požymius, kad tai yra tranformatyvią jėgą turinčios organizacijos ir veiklos, kurios: gali daryti žymų ir ilgalaikį poveikį ekonominei bei socialinei kaimo situacijai, nukreipiant vietovės vystymą į apibrėžtus (išsikeltus) vietovės vystymo strateginius tikslus (pvz., klimato kaitos švelninimo, darnaus vystymo); stiprina finansavimo ir valdymo funkcijų koncentraciją; vietovės vystymo strategijoje turi lemiamą vaidmenį arba stiprią sinergiją su kitais veiksmis; gali mobilizuoti papildomus išteklius; reikalauja papildomo indėlio iš papildomų fondų ar tam tikros aplinkos sukūrimo.

LEADER principai, kurie padėtų užtikrinti Sumanių kaimų vystymosi varomųjų jėgų (tranformatyvią jėgą turinčios organizacijos ir veiklos) sumanumą yra:

- 1) teritorinis principas;
- 2) „iš apačios į viršų“ principas;
- 3) partnerystės principas;
- 4) inovacijų principas;
- 5) integruoto požiūrio principas;
- 6) tinklaveikos ir bendradarbiavimo principas;
- 7) vietos finansavimo ir valdymo principas.

Pagal šį tyrimą, daugiau nei 90 proc. Lietuvos kaimo plėtros ekspertų pritaria, kad įgyvendinant ir Sumanių kaimų priemonę turi būti taikomi LEADER principai. Sumaniai pritaikius LEADER principus siekiama: *sutelkti vietos potencialą, kurti bendruomenės pajėgumus, numatyti struktūrinius pokyčius ir skatinti naujoves*. Labai svarbu ugdyti suinteresuotųjų kaimo vystymosi valdymu sumanumą koncentruojant dėmesį į tokius Sumanaus kaimo vystymo aspektus:

- 1) vietinis lygis → daugiasluoksnis iki subregioninio;
- 2) techninė pagalba → VVG animacija bei mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, konsultavimo institucijų įsitraukimas;
- 3) bendruomenės dalyvavimas → gebėjimų stiprinimas, viešųjų gėrybių kūrimas ir viešojo intereso atstovavimas;
- 4) platformos kuriant ryšius → įvairių bendradarbiavimo tinklų kūrimas;
- 5) integruoti veiksmai ir finansavimas → SKVP suderinamumas su regiono sumaniaja specializacija, sudėtinis SKVP biudžetas, daugiafunkcis VVG vaidmuo, BIVP;
- 6) lankstus ir paprastas naudojimas → skėtiniai projektai, pradinis kapitalas, tyrimai, bandomieji projektai, tinkamos kontrolės taisyklės.

Kiekvienu konkrečiu laikotarpiu kaimo vietovės turi tokią kokybę, dimensijų ir infrastruktūros kombinaciją, kuri yra paveldėta iš pereitų periodų ir kartu reikiamu momentu yra paveikta konkrečių vidinių ir išorinių veiksnių. Tokių veiksnių visuma kuria naują sumaniojo kaimo veiksnių kombinaciją, kuri toliau naudojama sumaniam kaimui kurti.

Sumanaus kaimo paramos priemonės intervencijos sritys. Atlikus kaimo vietovių vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos ir kitų kaimo plėtros atstovų apklausą dėl Sumanaus kaimo iniciatyvų potencialo ir jų sričių (ataskaitos 2 skyrius) yra siūlomos šios penkios pagrindinės intervencijos sritys pagal Sumanaus kaimo paramos priemonę 2023–2027 m. laikotarpiui:

1. VIETOS EKONOMIKOS PROJEKTAI

- Ekonomikos įvairinimas ir kaimo turizmas;
- Trumposios maisto tiekimo grandinės ir vietos maisto sistemos.

2. ĮTRAUKIOS VIETOS INFRASTRUKTŪROS IR PASLAUGŲ PROJEKTAI

- Socialiniai tinklai ir kitos apsikeitimo informacija e-platformos, e-viešosios paslaugos;
- Socialinių paslaugų centrai, kartų namai;
- Mokslu grįstas inovatyvus švietimas, ugdymas ir konsultavimas;
- Sumanūs žaliosios infrastruktūros sprendimai.

3. SUMANUS VIEŠOJO VALDYMO PROJEKTAI

- Nuotolinių viešojo administravimo paslaugų teikimas;
- Skaitmeninis bendruomenės darbas ir skaitmenizuotas grįžtamasis ryšys;
- Organizacinių refleksų vystymas, veiklos optimizavimas ir efektyvumo didinimas.

4. SUMANIOS VIETOS BENDRUOMENĖS PROJEKTAI

- Gebėjimai kaupti ir panaudoti vietos žinias gyventojų ir verslo vystymo naudai;
- Skaitmeninis raštingumas ir skaitmeninių technologijų taikymas;
- Partnerystė ir tinklaveika bei partnerystės organizacinių mechanizmų vystymas.

5. APLINKOS APSAUGA IR KLIMATO KAITOS POKYČIŲ ŠVELNINIMO PROJEKTAI

- Tausus gamtos išteklių vartojimas ir atstatymas (sumanus vartojimas);
- Maisto švaistymo problemos sprendimai;
- Atliekų valdymas;
- Atsinaujinančioji energetika;
- Agroekologija ir agrarinė aplinkosauga.

4 lentelėje pateiktos 3 Sumanaus kaimo paramos priemonės įgyvendinimo alternatyvos ir jų palyginimas pagal 7 kriterijus.

4 lentelė. Sumanaus kaimo paramos priemonės įgyvendinimo alternatyvos ir jų palyginimas

Eil. Nr.	Alternatyvų palyginimo kriterijai	I alternatyva. Visiškas Sumanaus kaimo paramos priemonės integravimas į LEADER priemonę	II alternatyva. Dalinis Sumanaus kaimo paramos priemonės integravimas į LEADER priemonę	III alternatyva. Savarankiška 2023-2027 m. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strateginio plano priemonė
1.	Integruotumo su LEADER priemone lygis	Priemonė įgyvendinama numatant „Sumanių kaimų vystymą“ kaip vieną iš VPS prioritetų ar net priemonių (horizontalių), ir kuriai taikomos bendros LEADER priemonės įgyvendinimo administravimo taisyklės.	Priemonė įgyvendinama iš dalies integruojant į LEADER priemonę, t. y. rengiami, atrenkami ir įgyvendinami Sumanių kaimų vystymo planai, kurie vėliau įgyvendinami kaip LEADER priemonės atskira (IV-oji) veikla, tačiau vykdoma atskirai nuo VPS rengimo ir įgyvendinimo proceso ciklo.	Sumanaus kaimo paramos priemonė įgyvendinama savarankiškai nuo LEADER priemonės, taikomi tik LEADER principai, visiškai atskirai nuo VPS rengiami, atrenkami ir įgyvendinami Sumanių kaimų vystymo planai (SKVP), kurie numato sudėtinį projektų finansavimą.
2.	VVG įsitraukimo galimybės	VVG inicijuoja ir organizuoja Sumanių kaimų priemonės įgyvendinimą kaip ir visų kitų LEADER priemonės įgyvendinimo veiklų: Sumanaus kaimo projektų kaip dalies VPS (vienos iš	VVG inicijuoja ir organizuoja SKVP rengimą, o jį atrinkus ir patvirtinus finansavimui gauti administruotų SKVP jo įgyvendinimą, VVG taip pat administruotų Sumanaus kaimo vystymo dalyvių	VVG atsakinga už SKVP parengimą ir įgyvendinimą. Kiti dalyviai: bendruomenės, savivaldybės, fiziniai, juridiniai asmenys bus SKVP paraiškoje jungtinės veiklos partneriais, kurie bus atsakingi už savo dalies

		VPS prioritetų/priemonių), įgyvendinimo administravimas; kaimo plėtros dalyvių sumanumo kompetencijų ugdymo organizavimas ir vykdymas; Sumanus kaimo teritorinio ir tarptautinio bendradarbiavimo vykdymas.	kompetencijų ugdymo ir Sumanų kaimų teritorinio ir tarptautinio bendradarbiavimo projektus, kuriuos rengtų ir įgyvendintų KBO su partneriais.	SKVP (projekto) įgyvendinimą. Paraiškų SKVP vertinimą bei SKVP atranką atlieka ir kontrolę organizuoja NMA arba kita Vadovaujančios institucijos paskirta institucija.
3.	Administracinė našta	Administracinė našta praktiškai nepadidėja, nes priemonės įgyvendinimas vykdomas kartu su LEADER priemonės įgyvendinimu, taikomos bendros taisyklės, procedūros, tos pačios paraiškų, mokėjimo prašymų, ataskaitų formos. Padidėja VVG organizacinio darbo, nes prisideda priemonė „Sumanų kaimų vystymas“.	Administracinė našta didesnė nei I-os alternatyvos atveju, bet mažesnė nei III-os alternatyvos atveju. Priemonės įgyvendinimas vykdomas pagal LEADER priemonės įgyvendinimui taikomas bendras taisyklės, patobulintas (atsižvelgiant į sumanų kaimo koncepciją) paraiškų formas, mokėjimo prašymus, ataskaitų formas.	Administracinė našta ženkliai didėja, nes SKVP rengimas ir atranka reikalauja papildomų administracinių, finansinių ir darbo laiko išteklių. Nemažą dalį lėšų, skirtų priemonei, tektų skirti SKVP rengimui, nes būtų perkamos jų parengimo (taikant partnerystės novatoriškumo ir kitus LEADER bei EIP principus), konsultavimo ir mokymo paslaugos (10000 – 15000 eurų vienam SKVP).
4.	Įgyvendinimo terminai	Priemonės įgyvendinimas vyktų sinchroniškai su VPS rengimo ir įgyvendinimo procesu, todėl užsitęsęs VPS rengimui, jų atrankai, yra rizika, kad priemonės įgyvendinimo pradžios terminas nusikeltų į 2024 m. ar net 2025 m.	2022 -2023 m. rengiamos VPS, kurios integrali dalis SKVP, lygiagrečiai vykdomas kaimo plėtros dalyvių sumanumo kompetencijų ugdymą t.y. visoje šalies teritorijoje, organizuojant mokymus, teikiant grupines konsultacijas, atliekant vietovių vystymo ir gyventojų poreikių tyrimus. 2024 m. I – II ketv. būtų vykdoma jų atranka ir vertinimas, 2024 m. III – IV ketv. pradėtas atrinktų ir patvirtintų VPS, kurių integrali dalis SKVP, įgyvendinimas.	Priemonė įgyvendinama savarankiškai nuo LEADER priemonės, kas leistų 2022 m. parengti SKVP, o atlikus jų atranką, 2023 m. būtų galima pradėti numatytą Sumanų kaimų vystymo projektų įgyvendinimą. Dėl spartesnio proceso, atsiranda galimybė laiku pereiti į naują programinį laikotarpį, neprarasti VVG ir KBO motyvacijos veikti ir veiklos pagreičio, kuris yra pasiektas.
5.	Teritorinė aprėptis	Apimtų tą dalį šalies teritorijos, kurioje būtų įgyvendinamos patvirtintos VPS ir numatytas „Sumanų kaimų vystymas“ kaip viena iš VPS prioritetų ar priemonių.	Apimtų tą dalį šalies teritorijos, kurioje būtų įgyvendinami atrinkti ir patvirtinti projektai pagal VPS, kurios integrali dalis SKVP. Pereinamajame laikotarpyje sudaromos galimybės visoms šalies kaimo vietovių VVG kartu su partneriais teikti projektines paraiškas sumanų kaimo dalyvių pilotiniams projektams,	Apimtų tą dalį šalies teritorijos, kurioje būtų įgyvendinami atrinkti ir patvirtinti apie 30 SKVP. Tikėtina, kad SKVP būtų įgyvendinami apie 30 kaimo vietovių (jei vienam SKVP įgyvendinti būtų skirta vid. 0,5 mln. eurų). Sudaromos galimybės visoms šalies kaimo vietovių VVG dalyvauti rengiant SKVP, tačiau finansavimas skiriamas

			prototipams kurti ir įgyvendinti.	atrinktiems ir patvirtintiems SKVP ir pagal juos įgyvendinamiems projektams.
6.	Finansavimo schemas	SK projektai finansuojami iš LEADER ir Sumanių kaimų priemonių įgyvendinimui skirtų lėšų.	SK projektai pagrįdė finansuojami iš LEADER ir Sumanių kaimų priemonių įgyvendinimui skirtų lėšų, tačiau galimas sudėtinis finansavimas ¹⁴ , t. y. pritraukiant kitų viešųjų ir privačių fondų lėšas SKVP įgyvendinti. Sumanių kaimų bendradarbiavimo bei Sumanaus kaimo vystymo dalyvių kompetencijų ugdymo projektai galėtų būti finansuojami iš lėšų, skirtų LEADER priemonei 2023-2027 m.	SK projektai pagrįdė finansuojami iš Sumanių kaimų priemonės įgyvendinimui skirtų lėšų, tačiau galimas sudėtinis ir sutelktinis finansavimas, t. y. pritraukiant kitų viešųjų ir privačių fondų ir tam tikram projektui sutelktas ¹⁵ lėšas. Sumanių kaimų bendradarbiavimo bei Sumanaus kaimo vystymo dalyvių kompetencijų ugdymo projektai galėtų būti finansuojami iš lėšų, skirtų Sumanių kaimų priemonei 2023-2027 m.
7.	Pridėtinė vertė	Sukuriama didesnė pridėtinė vertė kaimo vietai, nes užtikrinamas geresnis vietovės vystymo ir gyventojų poreikių ir vietos sprendimų nustatymas, aktyvesnis vietos suinteresuotųjų šalių dalyvavimas, sudaromos geresnės prielaidos novatoriškesnei VPS parengti ir įgyvendinti.	Sukuriama didelė pridėtinė vertė kaimo vietai, nes SKVP sukūrimas ir įgyvendinimas integruotas su VPS, padeda ugdyti kaimo vystymo dalyvių sumanumą ir keisti jų elgseną (veikimą), numato sudėtinio finansavimo galimybes, užtikrina geresnę vietovės vystymo ir gyventojų poreikių bei vietos sprendimų nustatymą, strateginę partnerystę (pagal jungtinės veiklos sutartį) sudaro prielaidas kaimo vietovės strateginiams proveržiams numatyti ir įgyvendinti. Didelės kaimo vystymo inovacijų kūrimo ir diegimo galimybės.	Spartesnis Sumanaus kaimo priemonės įgyvendinimo procesas. Vidutiniška pridėtinė vertė kaimo vietai, nes SKVP sukūrimas ir įgyvendinamas padeda ugdyti kaimo plėtros dalyvių sumanumą ir keisti jų elgseną (veikimą), numato sudėtinio ir sutelktinio finansavimo galimybes, užtikrina geresnę vietovės vystymo ir gyventojų poreikių bei vietos sprendimų nustatymą. Strateginę partnerystę (taikant EIP principą ¹⁶) sudaro geresnes prielaidas kaimo vietovės struktūriniais pokyčiams numatyti ir įgyvendinti, pakankamai didelės kaimo plėtros inovacijų kūrimo ir diegimo galimybės. Atsiranda lyderiaujančios bendruomenės, kurios pasižymi aiškiais sumanumo požymiais.

¹⁴ Sudėtinis finansavimas - žr.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/658ec640a5b811e68987e8320e9a5185/asr>

¹⁵ Sutelktinis finansavimas - finansavimo modelis, pagrįstas pinigų pervedimu internetu naudojantis tam tikra elektronine platforma

¹⁶ EIP principas - EIP veiklos grupės kūrimasis ir veikla taikant jungtinės veiklos principą.

Tyrėjų grupės nuomone, Lietuvos sąlygomis tinkamiausia būtų 2-oji alternatyva, t.y. dalinis Sumanaus kaimo paramos priemonės integravimas į LEADER priemonę. 2-osios alternatyvos įgyvendinimas galėtų būti skaidomas (jungiamas) į 2 etapus:

1 etapas, prasideda pereinamajame laikotarpyje pagal LEADER priemonę (2022-2024 m.). VVG, KBO, savivaldybės, mokslo, studijų ir konsultavimo įstaigos, juridiniai asmenys rengia projektines paraiškas sumanaus kaimo plėtros dalyvių kompetencijų ugdymui ir bendradarbiavimui stiprinti bei VPS, kuriose yra SKVP, rengti. Lygiagrečiai VVG, KBO, savivaldybės, juridiniai asmenys jungtinės veiklos pagrindu rengia projektines paraiškas sumanaus kaimo dalyvių pilotiniams projektams, prototipams kurti ir įgyvendinti (pagal I, IV projektų kategorijas, žr. 18 pav.)) (pagal EURI priemonę).

2 etapas prasideda nuo 2025 m..VVG teikia parengtas VPS, kurių integrali dalis yra SKVP, finansavimui skirti. Pagal atrinktas ir patvirtintas VPS, KBO, savivaldybės, juridiniai asmenys jungtinės veiklos pagrindu teikia projektines paraiškas (pagal II, III, IV projektų kategorijas, žr. 18 pav.).

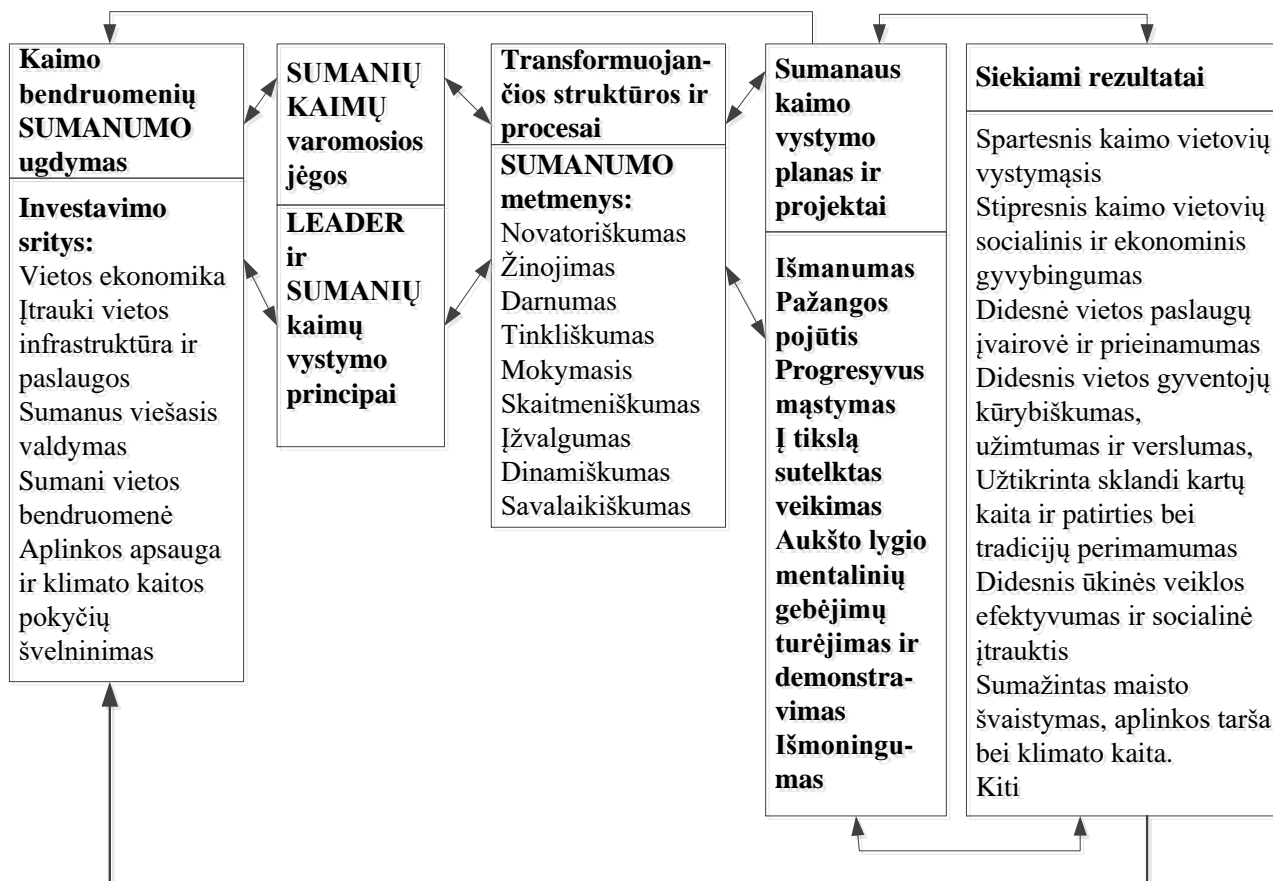
Apibendrinant galima teigti, kad numatomi du Sumanaus kaimo paramos priemonės įgyvendinimo ciklai:

- pirmasis - prasideda pereinamajame laikotarpyje (2022 metai). Uždaviniai – sumanumo ugdymas, strateginės partnerystės kūrimas ir formavimas, sumanus kaimo pokyčių projektavimas, SKVP parengimas, pilotiniai projektai jungtinės veiklos pagrindu;
- antrasis ciklas prasideda naujajame programiniame laikotarpyje (nuo 2025 metų). Uždaviniai - sumanaus kaimo vystymo projektų įgyvendinimas jungtinės veiklos pagrindu ir sumanumo ugdymas bei sumanių kaimų bendradarbiavimas.

13 pav. schemeje parodytas Sumanaus kaimo paramos priemonės integravimo į LEADER priemonę teorinis modelis Lietuvoje, kurį sudaro:

- 1.Įvesties elementai (*ang. Input*) – kaimo bendruomenių sumanumo ugdymas ir investavimo sritys;
- 2.Sumanių kaimų varomosios jėgos, LEADER ir sumanaus kaimo vystymo principai;
- 3.Transformuojančios stuktūros ir procesai, SKVP ir projektai, sumanumo požymiai (kriterijai) išmoningumas, pažanga, tikslingumas, progresyvumas, išmanumas ir kt.;
- 4.Išvesties elementai (*ang. Output*) – Sumanaus kaimo vystymo siekiami rezultatai.

13 pav. Sumanaus kaimo paramos priemonės integravimo į LEADER priemonę modelis Lietuvoje

Aprašant sumanaus kaimo paramos priemonės integravimo į LEADER priemonę modelį Lietuvoje, pažymime, kad yra svarbu įvertinti ir atliepti sumanaus kaimo vystymo išorinės aplinkos veiksmus, t.y. išorinės artimosios aplinkos (Europoje nusistovėjusios Sumanaus kaimo intervencijos sritys) ir išorinės tolimosios aplinkos (2023–2027 m. BŽŪP specialieji tikslai ir kompleksinis tikslas; nacionaliniai žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. plano poreikiai) veiksmus.

Europoje nusistovėjusios Sumanaus kaimo intervencijos sritys gali padėti rengiantiems SKVP suprasti kokiose srityse reikėtų ieškoti sumanių sprendimų ir kurti sinerginius efektus. Todėl įgyvendinant Sumanaus kaimo paramos priemonę Lietuvoje rekomenduojama atsižvelgti į Europoje nusistovėjusias Sumanaus kaimo intervencijos sritis:

1. *Aplinkai draugiškas ūkininkavimas (žemdirbystė):* tausojant dirvožemį, apsaugant išteklius ir aplinką, mažinant sąnaudas, maksimaliai išnaudojant jutiklius ir sprendimų palaikymo sistemas, kartu gerinant maisto tiekimo grandinę ir įvairinant vietos maisto produktų asortimentą.
2. *Skaitmeninės ir kitos atviros inovacijoms platformos,* kuriose siūlomos visos pagrindinės paslaugos, pvz., e. mokymai, e. sveikata (geresnė prieiga prie medicininės priežiūros), e. administravimas, e. transportas, maitinimas, socialinės paslaugos, gamintojas vartotojui platformos, apeinančios oligopolines mažmeninės prekybos struktūras, geresnė produktų kokybė bei pasirinkimas.
3. *Dalijimosi ekonomika* brangių techninių sprendimų ir įrangos.
4. *Žiedinė ekonomika,* padedanti mažinti atliekas ir tausoti išteklius.

5. *Bioištekliais (atsinaujinančiais ištekliais) pagrįsta ekonomika*, besiremianti moksliniais tyrimais, inovacijomis ir technologijomis.

6. *Atsinaujinanti energija* ypač svarbi kaimo vietovėse, kuriose yra ne tik erdvė, bet ir lengva prieiga prie reikiamų gamtinių išteklių (vėjo, saulės, vandens, dirvožemio, medienos, biomasės).

7. *Ekonomikos įvairinimas ir kaimo turizmas*, apimantis ekologinį, sveikatai palankų maistą ir poilsį, rekreacinį turizmą, turi potencialą (ištekliai, kompetencija (verslumas), pajėgumai) kurti naujas didelės vertės darbo vietas.

8. Socialinės ir skaitmeninės inovacijos kaimo paslaugų ir verslumo srityje.

9. Trumpųjų maisto tiekimo grandinių ir vietos (regiono) maisto sistemų vystymas.

10. Įtraukios infrastruktūros, partnerystės organizacinio mechanizmo kūrimas ir diegimas (gyvosios laboratorijos, klasteriai, tinklai, kolektyvinis/ bendruomeninis mobilumas, atsakomybė už kaimiškumą (angl. liability of rurality) bei verslumo ugdymas.

Sumanaus kaimo paramos priemonės sąsajos su 2023–2027 m. BŽŪP specialiaisiais tikslais ir kompleksiniu tikslu. Vykdamas projektus pagal Sumanaus kaimo paramos priemonę, kuri kaip atskiras prioritetas numatytas Vietos plėtros strategijose (toliau – VPS) ir įgyvendinamas pagal atrinktus ir patvirtintus SKVP, siekiama prisidėti prie tam tikrų 2023–2027 m. BŽŪP specialiųjų tikslų ir kompleksinio tikslo bei ES Sanglaudos politikos tikslo „Piliečiams artimesnė Europa“. Taip siekiama skatinti integruotą visų tipų vietovių ir vietos iniciatyvų plėtrą darnumo kontekste, sisteminius ir įtraukius pokyčius.

Sumanaus kaimo paramos priemonė turėtų atitikti ir derėti su šiais atskirais BŽŪP 2023–2027 m. specialiaisiais tikslais:

(e) skatinti darnųjį vystymąsi ir veiksmingą gamtos išteklių, tokių kaip vanduo, dirvožemis ir oras, valdymą;

(g) pritraukti jaunuosius ūkininkus ir sudaryti palankesnes sąlygas verslo plėtrai kaimo vietovėse;

(h) skatinti užimtumą, augimą, lyčių lygybę, socialinę įtrauktį ir vietos plėtrą kaimo vietovėse, įskaitant bioekonomikos ir darnaus miškų ūkio sektorius

Priemonės įgyvendinimas turi prisidėti realizuojant kompleksinį 2023-2027 m. BŽŪP tikslą „Modernizuoti sektorių, kaupiant žinias ir keičiantis jomis, diegiant inovacijas ir gerinant skaitmeninimą žemės ūkyje ir kaimo vietovėse, taip pat skatinant jų praktinį taikymą“ ir turi atitikti šiuos kompleksinio tikslo poreikius:

1) padidinti ūkininkų ir kitų kaimo gyventojų prieinamumą prie žinių ir inovacijų sklaidos ir jų praktinį taikymą, plačiau panaudojant mokslo institucijų, konsultantų ir ūkininkų organizacijų tinklų galimybes;

2) didinti žemės ūkio ir kaimo vietovių skaitmeninimą.

Priemonės sąsajos su nacionaliniais 2023–2027 m. Žemės ūkio ir kaimo plėtros plano poreikiais. Priemonė susijusi su šiais Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros situacijos analizėje, rengiant 2023–2027 m. BŽŪP strateginį planą, nustatytais poreikiais:

1) remti kaimo gyventojų ir kaimo bendruomenių verslo iniciatyvas;

2) užtikrinti bendruomenių inicijuotos vietos plėtros tęstinumą, sprendžiant kaimo gyventojų užimtumo ir socialinės įtraukties iššūkius;

3) užtikrinti, kad kaimo gyventojų gyvenimo sąlygos atitiktų aplinkos, saugos ir sveikatos reikalavimus;

4) gerinti kaimo vietovių pasiekiamumą užtikrinančią susisiekimo infrastruktūrą, spartinti viešųjų paslaugų perkėlimą į elektroninę erdvę;

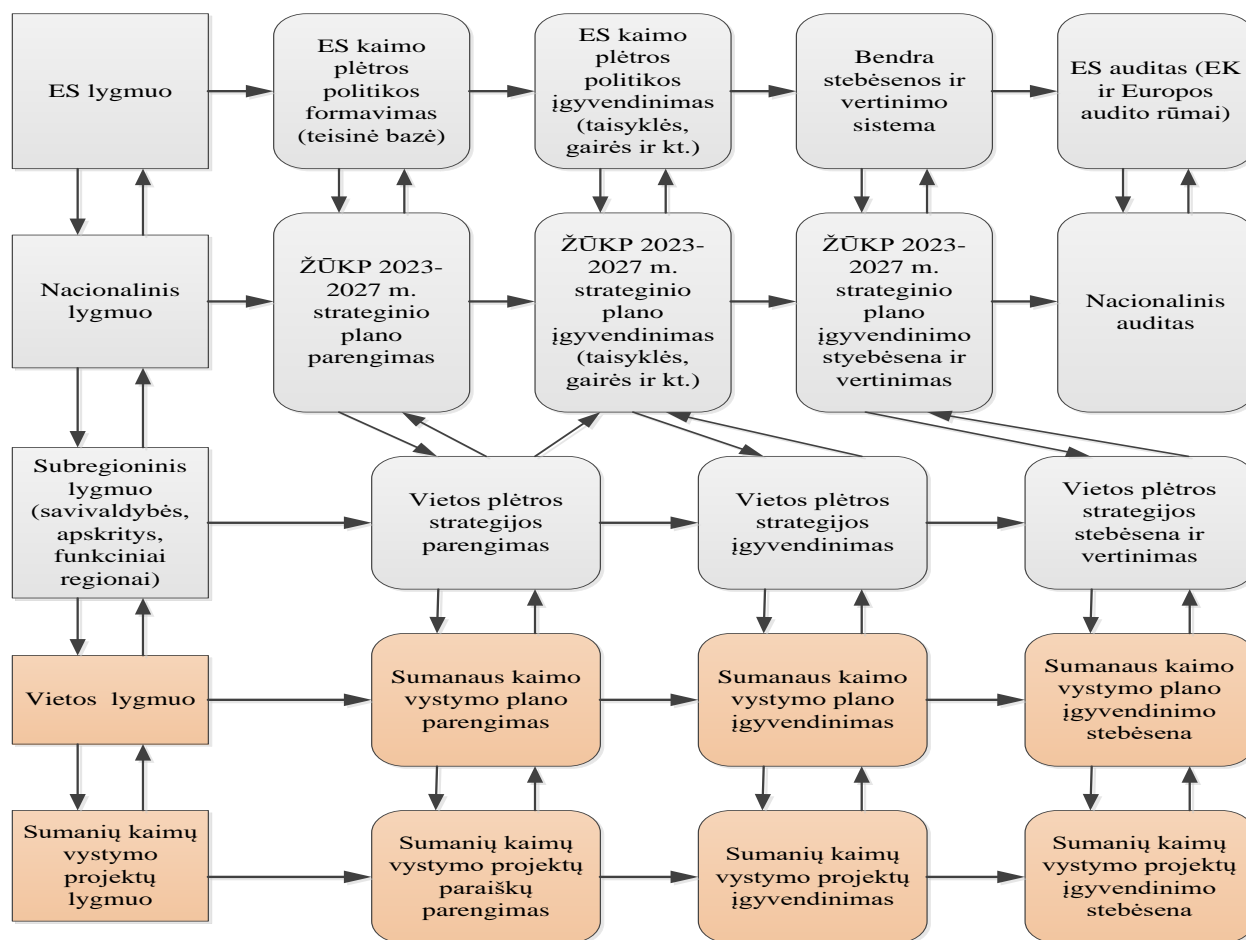
5) skatinti bioekonomikos verslus;

6) skatinti verslų kūrimąsi kaime;

7) skatinti ne žemės ūkio verslų kūrimąsi kaime;

- 8) gerinti požeminio ir paviršinio vandens kokybę;
- 9) skatinti pažangių kaimų kūrimąsi.

15 pav. schemoje parodytas Sumanaus kaimo paramos priemonės santykis su vietos plėtros strategijomis, nacionaliniu BŽŪP strateginiu planu ir ES kaimo plėtros politika.

15 pav. Sumanaus kaimo paramos priemonės santykis su Vietos plėtros strategijomis, nacionaliniu ŽŪKP strateginiu planu ir ES kaimo plėtros politika

Atlikus 2021 m. spalio–lapkričio mėn. kaimo vietovių vietos veiklos grupių ir rajonų vietos savivaldos ir kitų kaimo plėtros atstovų elektroninę apklausą identifikuoti papildomi šalies kaimo vietovių poreikiai:

- 1) skatinti technologijų (tame tarpe ir socialinių) kūrimą ir naudojimą kaimo vietovėse;
- 2) skatinti kaimo modernizavimą;
- 3) skatinti žinių kaupimą ir dalijimąsi pažangiomis žiniomis ir kaimo organizacijų sumanumo augimą;
- 4) kurti ir diegti partnerystės organizacinius mechanizmus, formuoti organizacinius refleksus kaip savalaikio ir efektyvaus reagavimo į aplinkos pokyčius mechanizmą.

Sumanaus kaimo paramos priemonės tikslas – skatinti kaimo vietovių spartesnę vystymąsi ir stiprinti kaimo vietovių socialinį ir ekonominį gyvybingumą, didinant vietos paslaugų įvairovę ir prieinamumą bei vietos gyventojų kūrybiškumą, užimtumą ir verslumą, užtikrinant sklandžią kartų kaitą ir patirties bei tradicijų perimamumą; o taip pat siekti ūkinės veiklos efektyvumo didinimo ir socialinės atskirties, maisto švaistymo, aplinkos taršos bei klimato kaitos įtakos mažinimo.

Ši intervencija skatina „strateginę partnerystę“ (žr. 16 pav.) tarp kaimo vietovių plėtros suinteresuotųjų (kaimo ir miesto bendruomenių, kitų NVO, verslo, mokslo, studijų ir konsultavimo ir vietos valdžios institucijų), dalyvaujančių sumanių kaimų vystyme, siekiant formuoti sisteminių požiūrį ir sumanų vietos valdymą, bendradarbiavimą ir glaudesnes sąsajas tarp sumanaus suinteresuotųjų veikimo ir kaimo vietovės pažangos bei regionų sumanosios specializacijos strateginių tikslų.

16 pav. Strateginės partnerystės rengiant ir įgyvendinant Sumanaus kaimo plėtros projektą schema

Bendradarbiavimas ir „strateginė partnerystė“ gali praturtinti Sumanių kaimų veiklos metodus. Bendradarbiavimas tarp gretimų bendruomenių, įskaitant ir tas, kurios priklauso skirtingiems administraciniams vienetams, suvokiamas kaip neatsiejama sumaniojo kaimo projektinių iniciatyvų dalis. Bendradarbiavimas gali (ir turėtų) turėti tiek vidinių (pvz., kaimo bendruomenės organizacija, neįgaliųjų, jaunimo, aplinkosaugos organizacijos), tiek išorinių elementų (kiti kaimai, miesto organizacijos ar privatus sektorius). Išorės suinteresuotųjų (pvz. aukštas technologijas plėtojančios įmonės) įtraukimas į Sumanaus kaimo iniciatyvas gali padėti išspręsti kai kuriuos pagrindinius iššūkius. Ji gali suteikti pakankamų (trūkstančių) pajėgumų įgyvendinti SKVP, užsitikrinti reikalingą finansavimą (priemonės, sudėtinį, sutelktinį) ir sukurti erdvę bendradarbiauti bei dalytis žiniomis ir gerąja patirtimi.

Glaudūs ryšiai su mokslo, studijų ir konsultavimo institucijų bendruomene, jos įtraukimas į SKVP rengimą ir įgyvendinimą gali padėti sukurti vietovės strateginio proveržio sėkmės istoriją. SKVP inicijavimas, kūrimas ir įgyvendinimas turėtų būti lydimas mokslo ir eksperimentinės plėtros, konsultavimo institucijų, kurios padėtų rasti lokalias (praktines) problemas, su kuriomis dažnai susiduriama vietos pokyčių planavimo etape, sisteminius/sumanius sprendimus ir ugdytų kaimo organizacijų sumanumą.

Sumanaus kaimo paramos priemonę siūloma įgyvendinti LEADER metodo principais, todėl ji bus konstruojama atsižvelgiant į ES Reglamento 2021/1060 nuostatas, apibrėžiančias bendruomenių inicijuotą vietos plėtrą bei BŽŪP Strateginių planų reglamento ir kitų susijusių teisės aktų nuostatas.

Sumanaus kaimo paramos priemonės įgyvendinimo metodas iš dalies skiriasi nuo LEADER programos priemonės ir kitų 2023–2027 m. BŽŪP strateginio plano intervencijų įgyvendinimo būdo. Priemonė yra įgyvendinama taikant tam tikrus Europos inovacijų partnerystės (EIP) metodo elementus, kai kaimo teritorijoje strateginės partnerystės tarp nevyriausybinio, verslo, vietos valdžios sektorių principu pasitelkus mokslo, studijų ir

konsultavimo institucijas nustatomas konkrečios kaimo vietovės potencialas (ištekliai, kompetencija, pajėgumai), plėtros galimybės, ištiriami kaimo vietovės gyventojų poreikiai ir jiems tenkinti numatomi konkretūs sisteminiai veiksmai. Šie veiksmai pasižymi sumanumu, dideliu socialiniu arba ekonominiu novatoriškumu, t. y. parengiamas SKVP.

Siekiant aiškumo planuojant kaimo vietovių pokyčius ir takoskyrą su vietos plėtros strategijomis siūlome naudoti sąvoką "Sumanių kaimų vystymo planas" (SKVP), kuri turėtų būti grindžiama bendru poreikių supratimu ir turi būti suvokiama kaip sisteminių/sumanių veiksmų seka, nukreipta į aiškų specifinį (lokalų) tikslą. SKVP turėtų būti prioritetas mokymams ir konsultavimui, numatyta ne mažiau kaip 20 proc. finansinių išteklių kaimo organizacijų sumanumo ugdymui ir bendradarbiavimui.

Sumanių kaimų vystymo projektų iniciatyvos turėtų būti aiškios nuo pat pradžių, nes suinteresuotieji nori veiksmų, duodančių apčiuopiamą naudą, o ne abstrakčių ar neaiškių ketinimų sąrašas. Svarbu, kad SKVP nedubliuotų veiksmų, kurie jau buvo suformuluoti kaip kitų nacionalinių, regioninių ar vietinių strategijų dalis. Vietoj to SKVP turėtų padėti sutelkti dėmesį (veiksnius) į mažesnio masto kaimo vietovių (seniūnijos, gyvenvietės) vystymo tikslus, kurie tiesiogiai atitinka tos vietovės kaimo bendruomenės poreikius. Kada Sumanaus kaimo priemonė yra visiškai ar dalinai integruota į Vietos plėtros strategiją, ypač svarbu nustatyti sutapimus ir sutelkti dėmesį į galimą sinergiją. Kai Sumanaus kaimo priemonė yra savarankiška 2023-2027 m. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strateginio plano priemonė, vietos lygmenyje įgyvendinama pagal SKVP, ji gali VVG ir KBO padėti aiškiau suvokti į ką reikėtų sutelkti didesnę dėmesį ir kur galima sukurti didesnius sinerginius efektus ir pridėtines vertes rengiant ir įgyvendinant VPS.

Siekiant sumanių kaimų projektų didesnės pridėtinės vertės procesas turėtų būti kuo mažiau formalizuotas, kas leistų sukurti kaimo vietai vystymosi energiją, pažangą, padėtų ugdyti bendruomenės sumanumą.

SKVP veiksmai turi papildyti, derėti, bet ne dubliuoti kitų veiksmų, kurie yra numatyti tos kaimo vietovės vietos veiklos grupės parengtoje Vietos plėtros strategijoje.

SKVP turėtų pasižymėti tam tikrais požymiais:

- 1) rengiama konkrečiai vientisai teritorijai (nebūtinai sutampančiai su teritorinio administracinio vieneto ribomis), telkiant dėmesį į mažesnio masto projektus, tenkinančius tiesioginius juos sukūrusios bendruomenės poreikius ir orientuojančius į sumanią specializaciją;
- 2) sumanus vietos išteklių panaudojimas, tikslu įtraukti ir sudaryti galimybes dalyvauti daugiau gyventojų (nepriklausomai nuo amžiaus, išsilavinimo, pajamų; pagal principą - nepaliekant nei vieno nuošalyje);
- 3) pilotinis pobūdis (turintis demonstracinę galią);
- 4) SKVP integruotas arba papildo vietos plėtros strategiją;
- 5) SKVP kūrimas ir įgyvendinimas, įtraukiant vietinius gyventojus ir išorinius socialinius partnerius (pvz., mokslo, studijų, konsultacines įstaigas, aukštųjų technologijų įmones);
- 6) įvairių finansavimo šaltinių ir tvarių paramos priemonių sutelkimas ir derinimas.

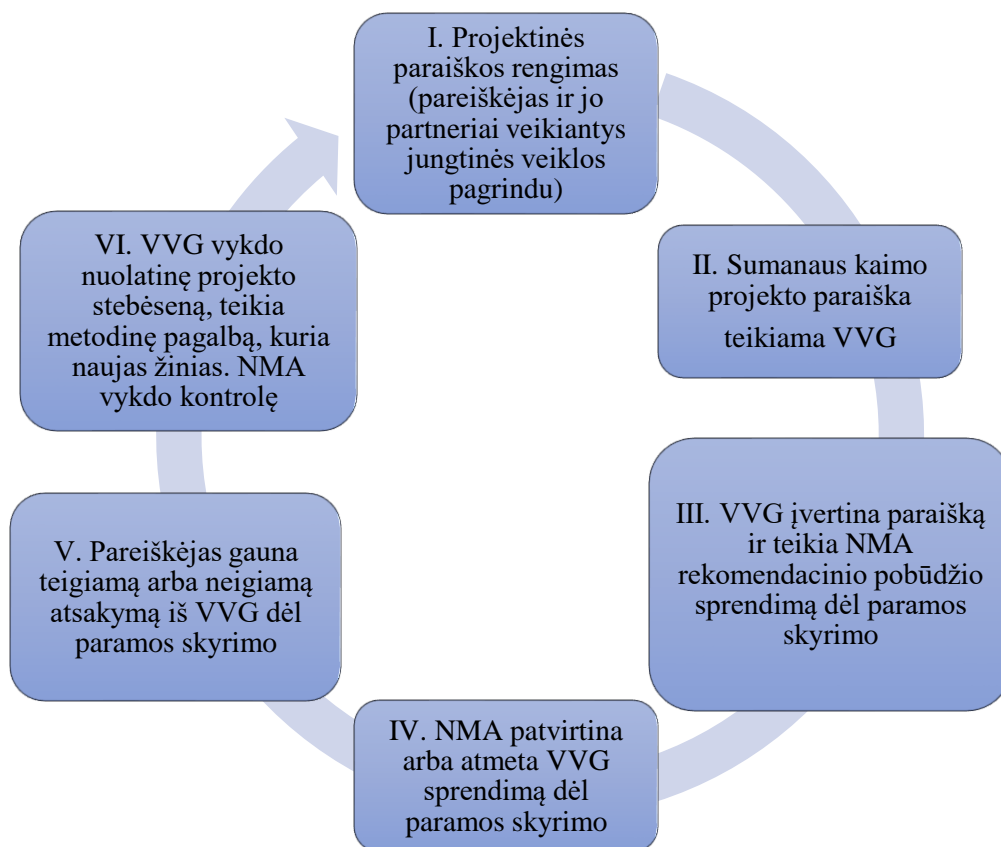
SKVP turinį turėtų sudaryti:

- 1) Įvadas;
- 2) Sumanaus kaimo potencialo (ištekliai, kompetencija, pajėgumai) ir SSSG analizė, plėtros galimybės;
- 3) Intervencijos logika (Sumanaus kaimo vizija, strateginiai tikslai ir uždaviniai, sumanūs veiksmai, jų aprašymas, laukiami rezultatai, poveikio rodikliai);
- 4) Strateginė partnerystė (suinteresuotųjų šalių įtraukimas į sumanaus kaimo vystymo plano rengimą ir įgyvendinimą);
- 5) SKVP įgyvendinimo proceso valdymas (pažangos vertinimas (stebėsena) ir atsiskaitymo už pažangą ir galutinį vertinimą nuostatos).

Remiamos veiklos. Pagal Sumanaus kaimo priemonę paramą siūloma teikti Sumanaus kaimo vystymo projektams, atitinkantiems patvirtintus Sumanaus kaimo vystymo planus, įgyvendinti.

Teikiant paramą sumanaus kaimo vystymo projektams ypatingas dėmesys turi būti skiriamas kaimo vietovės organizacijų sumanumo ugdymo (naujų pažangių žinių įgyjimo), kaimo vietovių socialinio ir ekonominio gyvybingumo stiprinimo, įskaitant ir bioekonomikos, vietos paslaugų plėtojimo, didinant paslaugų prieinamumą ir verslumą, kartų kaitos ir patirties perimamumo užtikrinimo, vietos gyventojų užimtumo didinimo, socialinės atskirties ir maisto švaistymo, taršos mažinimo, naujų rinkos dalyvių ir darbuotojų pritraukimo į kaimo vietovę, aplinkos apsaugos ir klimato kaitos įtakos švelninimo veiksams ir jų atitikčiai patvirtintų regionų specializacijų strateginiams tikslams.

17 pav. pateikta principinė Sumanaus kaimo vystymo projektų paraiškų, išskyrus Sumanių kaimų teritorinį ir tarptautinį bendradarbiavimą, administravimo procedūros schema pagal antrąją alternatyvą - dalinis Sumanaus kaimo paramos priemonės integravimas į LEADER priemonę.

17 pav. Sumanaus kaimo vystymo projektų paraiškų administravimo procedūros schema

Pagal III alternatyvą - savarankiška 2023-2027 m. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros strateginio plano priemonė, SKVP (numatomi SKVP projektai ir jų finansavimas) apims ir sumanių kaimų vystymo projektus, todėl projektinės paraiškos atskirai nebus teikiamos. Sumanaus kaimo vystymo projektus, atrinkus ir patvirtinus SKVP, administruos VVG pagal jungtinės veiklos sutartį (taikomas EIP principas).

Bendrosios ir specialiosios tinkamumo sąlygos paramai gauti (tinkamumo kriterijai). Projektui pagal Sumanaus kaimo paramos priemonę gali būti taikomos šios bendrosios tinkamumo sąlygos paramai gauti:

1. Projektas atitinka Sumanaus kaimo paramos priemonės tikslus ir prisideda prie šių tikslų įgyvendinimo;

2. Projektas įgyvendinamas vienos arba kelių VVG (funkcinis regionas), kurioms teikiamas projektas, teritorijose ir duoda VVG teritorijos (-ų) bendruomenėms ir kitiems teritorijos (-ų) vystymu suinteresuotiems asmenims socialinę ir (arba) ekonominę naudą;

3. Projektas atitinka bendrąsias (horizontaliąsias) tinkamumo sąlygas, taikomas 2023–2027 m. ŽŪKP nacionalinio strateginio plano priemonėms.

Projektas turi atitikti specialiąsias tinkamumo sąlygas, nurodytas Sumanaus kaimo projektų įgyvendinimo taisyklėse. Specialiosios tinkamumo sąlygos sumanaus kaimo projektams nustatomos taip, kad jas būtų galima patikrinti ir kontroliuoti.

Projektų atrankos būdas, projektų atrankos kriterijai. Sumanaus kaimo projektų atrankos kriterijais turi būti sudaromos vienodos sąlygos projektų paraiškų teikėjams, turi būti siekiama geriausios Sumanaus kaimo projektų atitikties Sumanaus kaimo paramos priemonės tikslams, SKVP nurodytiems prioritetams ir galimybėms, kaimo vietovių VPS tikslams ir prioritetams, efektyvaus lėšų naudojimo.

Teikiant paramą Sumanaus kaimo projektams prioritetas turi būti teikiamas inovatyvumui, skaitmeninimui, kuo platesnei partnerystei (kuo daugiau projekto partnerių, iš kurių mokslo, studijų, konsultavimo institucijų dalyvavimas privalomas arba teikiami prioritetiniai balai), integruotumo (projektu siekiama keletą 2023–2027 m. ŽŪKP strateginio plano ir (arba) VPS tikslų), o taip pat projektų atitikčiai patvirtintų regionų specializacijų strateginiams tikslams, kaimo vietovės istorinio-kultūrinio paveldo įveiklinimo bei kartų kaitos ir patirties perimamumo; ūkinės veiklos efektyvinimui ir verslumo skatinimui.

Nustatant atrankos kriterijus Sumanaus kaimo projektams įgyvendinti siūloma atsižvelgti į:

1. Projekto atitiktį sumanaus kaimo vystymo plano ir (arba) regiono sumanosios specializacijos tikslams ir kiek jis prisideda prie šių tikslų įgyvendinimo;
2. Projekto teikiamą naudą tikslinei grupei (-ėms), kuri apima vieną ar kelias kaimo vietas (funkcinės vietovės);
3. Projekte siūlomų diegti procesų ar technologijų inovatyvumą;
4. Ar projektu vykdoma ankstesnių ES paramos projektų kaimo vietovėje plėtra (skatinamas projektinės veiklos tęstinumas);
5. Ar projektas, kuriame numatytos gamybinės ir kitos materialinės investicijos, yra numatytas papildomų finansavimo šaltinių pritraukimas;
6. Ar projekto įgyvendinimui yra numatytas didesnis pareiškėjo ir (arba) partnerio(-ių) įnašas (netaikomas kaimo plėtros dalyvių sumanumo kompetencijų ugdymo ir sumanių kaimų bendradarbiavimo projektams);
7. Ar projekto įgyvendinimu ketinama pritraukti jaunų žmonių/jaunųjų ūkininkų į kaimo vietovę arba sukurti palankesnes sąlygas jaunų žmonių/jaunųjų ūkininkų pritraukimui į kaimo vietovę (horizontalus prioritetinis kriterijus)?;
8. Ar projektas prisideda prie aplinkosaugos problemų kaimo vietovėje ir (arba) klimato kaitos švelninimo sprendimų (horizontalus prioritetinis kriterijus)?;
9. Ar projektas prisideda prie skaitmenizacijos problemų kaimo vietovėje sprendimo (horizontalus prioritetinis kriterijus)?;
10. Ar projektas numato vietovės išteklių pabaudojimą taikant bioekonomikos/žiedinės ekonomikos principus (horizontalus prioritetinis kriterijus)?;
11. Ar projektu ketinama sukurti pastovią/sezoninę darbo vietą (-as) kaimo vietovėjame arba projektu kuriama palanki verslo kūrimui ir plėtrai kaimo vietovėje aplinka?
12. Kiti projektų atrankos kriterijai.

Sumanaus kaimo projektų pareiškėjai (VVG), pareiškėjo partneriai, su pareiškėju bei taikymo teritorija susiję tinkamumo sąlygos paramai gauti. Sumanaus kaimo projektų pareiškėjais galėtų būti:

1. VVG;
2. Pareiškėjais gali būti partnerystės, sudarytos bendruomeninių organizacijų ar kitų juridinių asmenų jungtinės veiklos pagrindu (asociacijos, vešosios įstaigos, kooperatyvai, visų grupių partnerystės organizacija, veikianti jungtinės sutarties pagrindu);
3. Partneriais gali būti viešieji ir (arba) privatūs juridiniai asmenys ir (arba) jų grupės; fiziniai asmenys ir (arba) jų grupės, kaip numatyta kaimo vietovių VPS. Privalomas partneris mokslo, studijų, konsultavimo įstaigos.

Su pareiškėju bei taikymo teritorija susiję tinkamumo sąlygos paramai gauti:

1. Projektų pareiškėjų, išskyrus partnerius, registracijos vieta turi būti VVG teritorija;
2. Siekiant didesnės priemonės paramos sklaidos parama susijusiems asmenims neturėtų viršyti 500 000 Eur per 2023–2027 m. ŽŪKP strateginio plano įgyvendinimo laikotarpį.

Paramos forma, paramos dydis ir intensyvumas. Paramos forma pagal Sumanaus kaimo paramos priemonę yra dotacija.

Paramos teikimo būdai (mokėjimo būdai) - turėtų būti nurodytą keletą paramos išmokėjimo būdų, jog pareiškėjas turėtų galimybę pasirinkti jam patraukliausia.

Didžiausia paramos suma:

Didžiausia viešosios paramos suma Sumanaus kaimo projektui – 500 000 Eur. VVG turi teisę sumažinti didžiausią viešosios paramos sumą vienam Sumanaus kaimo projektui.

Didžiausias paramos intensyvumas:

1. 95 proc. sumanių kaimų projektams, susijusiems su viešųjų paslaugų, įskaitant socialinio verslo projektus, paslaugų, aplinkosaugos bei klimato kaitos pokyčių švelninimu.
2. 85 proc. investicijoms į sumaniąją viešąją infrastruktūrą (kelių ir gatvių sutvarkymą, gatvių, aikščių ir pastatų apšvietimą, laisvalaikio ir pramogų infrastruktūrą ir kt.), kai ji būtina įgyvendinant viešųjų paslaugų, socialinio verslo bei kitus projektus.
3. 65-85 proc. sumanių kaimų projektams, skirtiems ekonomikos, įstaikant žemės ūkį ir kaimo verslo skatinimo, projektus. 80 proc. paramos intensyvumas gali būti taikomas, kai pareiškėjas yra jaunas ūkininkas, 85 proc. - kai pareiškėjas smulkus ūkininkas. Visais kitais atvejais bazinis paramos intensyvumas sumanių kaimų verslo projektams 65 proc..
4. 100 proc. Sumanaus kaimo vietovių (teritoriniam ir tarptautiniam) bendradarbiavimui, įskaitant ir dalyvavimą ES Sumanaus kaimo tinklo veiklose ir sumanaus kaimo plėtros dalyvių sumanumo kompetencijų ugdymo projektams.

Paramos gavėjai gali prašyti avanso, kuris sudarytų ne daugiau 40 proc. viešosios paramos.

Valstybės pagalba. Nors Sumanaus kaimo paramos priemonė nepatenka į Sutarties dėl ES veikimo 42 str., tačiau jai gali būti taikoma nereikšminga (*de minimis*) valstybės pagalba.

Priemonės produkto ir rezultato rodikliai. Priemonės produkto rodiklis galėtų būti Sumanaus kaimo priemonės paramą gavusių projektų skaičius ir/arba vietos plėtros strategijų, kuriose kaip vienas iš prioritetų nurodytas „Sumanus kaimas“, dalis.

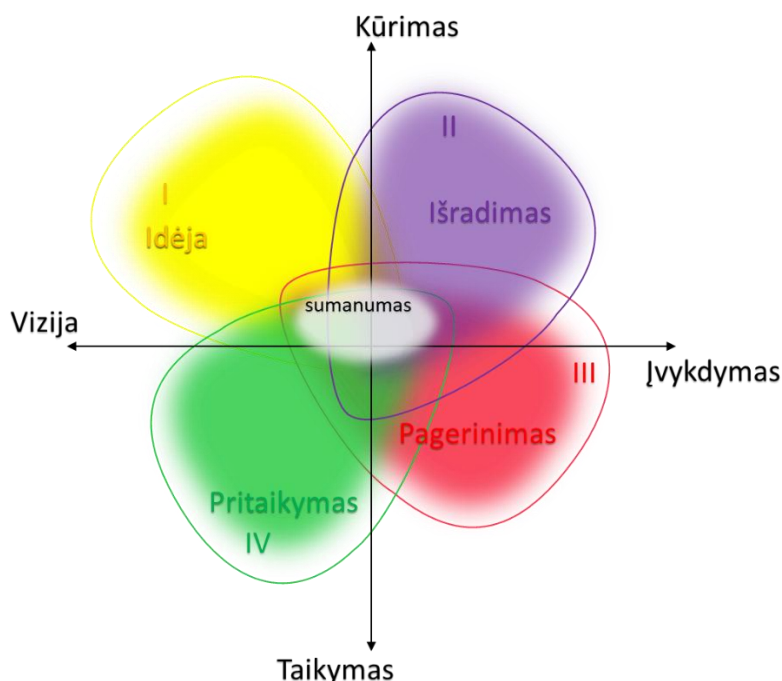
5 lentelėje pateikti galimi Sumanaus kaimo paramos priemonės rezultato rodikliai pagal siūlomas priemonės intervencijos sritis.

5 lentelė. Galimi Sumanaus kaimo paramos priemonės įgyvendinimo rezultato rodikliai pagal investavimo sritis ir kryptis

Eil. Nr.	Intervencijos sritis	Rezultato rodiklis
1.	Sumanus vietos (viešasis) valdymas	Geresnis vietos (viešasis) valdymas naudojantis skaitmeninėmis paslaugomis/technologijomis. Kaimo gyventojų, kuriems pagal Sumanaus kaimo priemonės teikiamą paramą, sudarytos palankesnės sąlygos naudotis naujomis ir patobulintomis skaitmeninėmis viešosiomis paslaugomis, dalis/skaičius. Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sukurtų ir įsidiegtų sumanių technologinių, techninių, administracinių, vadybinių, socialinių inovacijų skaičius. Darnaus regioninio vystymosi skatinimas. Projektų, prisidedančių prie regionų specializacijos strateginių tikslų įgyvendinimo, dalis.
2.	Sumani vietos bendruomenė	Geresnių veiklos rezultatų siekimas pasitelkiant žinias ir inovacijas. Asmenų, gavusių paramą pagal Sumanaus kaimo priemonę mokymams, konsultacijoms, keitimuisi žiniomis ir dalyvavusių įvairiuose bendradarbiavimo/sumanaus veikimo veiksmuose, skaičius.
3.	Vietos (kaimo) ekonomika	Kaimo verslų plėtra. Kaimo verslų, įskaitant bioekonomikos ir darnią miškininkystę, gavusių paramą pagal Sumanaus kaimo priemonę, skaičius. Alternatyvus/papildomas rodiklis. Kaimo verslų sukūrusių ir įsidiegusių inovacijas, plėtojančių sumanią specializaciją ir taikančių sumanias praktikas skaičius. Ekonomikos augimas ir darbo vietų kūrimas kaimo vietovėse. Naujų darbo vietų (nuolatinių/sezoninių) sukurtų įgyvendinant Sumanaus kaimo priemonės remiamus projektus, skaičius. Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sukurtų darbo vietų, kurių pagrindas sumanūs sprendimai, skaičius. Sumanaus vietos ir atsinaujinančių išteklių naudojimo atvejų skaičius.
4.	Įtrauki vietos infrastruktūra ir paslaugos	Europos kaimo jungimas. Kaimo gyventojų, kuriems, pagal Sumanaus kaimo priemonės teikiamą paramą, sudarytos palankesnės sąlygos naudotis viešosiomis paslaugomis ir įtraukia infrastruktūra, dalis/skaičius. Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sumanių technologinių ir techninių sprendinių įtraukioje vietos infrastruktūroje ir paslaugose skaičius.
5.	Aplinkos apsauga ir klimato kaitos pokyčių švelninimas	Aplinkos/klimato srities veiklos rezultatų gerinimas naudojantis žiniomis. Asmenų, gavusių paramą pagal Sumanaus kaimo priemonę mokymams, konsultacijoms, keitimuisi žiniomis vykdyti, kiek tai susiję su aplinkos / klimato srities veiklos rezultatais, skaičius. Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sukurta ir įdiegta sumanių technologinių ir techninių sprendinių susijusių su aplinkos / klimato srities veikla.

6.	Kiti rezultato rodikliai nusakantys sumanumo didėjimą kaimo vietovėje	Priemonės indėlis į kitus rezultato rodiklius galėtų būti papildomai nustatytas arba patikslintas po <i>Sumanių kaimų galimybių studijų</i> atrankos ir vertinimo.
----	---	--

Atliktas tyrimas leido sumanaus kaimo investicines kryptis suklasifikuoti pagal jų atitiktį 4 sumanumo tipams: vizija, kūrimas, įvykdymas ir taikymo perspektyva. Nustatyta, kad pagal sumanumo tipus galimi keturių tipų pilotiniai projektai: idėjos sukūrimas (I tipas, projekto vertė iki 50 000 eur), idėjos praktinis įgyvendinimas (II tipas, projekto vertė iki 150 000 eur), idėjos patobulinimas/pagerinimas (III tipas, projekto vertė iki 100 000 eur) ir pasiteisinusios idėjos perėmimas ir prisitaikymas asmeniniams poreikiams (IV tipas, projekto vertė iki 20 000 eur). Sumanumo tipai išsamiau aprašyti 6 lentelėje. 18 pav. parodytas Sumanaus kaimo vystymo plano įgyvendinimas pagal 4 sumanumo tipus ir 4 kategorijų projektus.

18 pav. Sumanaus kaimo vystymo plano įgyvendinimas pagal 4 sumanumo tipus ir 4 kategorijų projektus

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad I, II ir III sumanumo tipai orientuoti labiau į pareiškėjo inovatyvumo skatinimą, o IV tipas į pažangių sprendimų paiešką ir panaudojimą (žr. 18 pav.). Atliktas tyrimas parodė, kad didesnė dalis apklaustųjų gali patys arba turi partnerių įgyvendinti sumanių kaimo projektus, kurie numatyta kurti ir diegti inovacijas. Tai reiškia, kad inovatyvių projektų įgyvendinimas galimas, ypač jeigu bus laikomasi nuoseklumo finansuojant pirmiausia idėjų, kurios bus įgyvendintos ar kurių pagrindu bus atliekamas pagerinimas) generavimą, o po to, atrinkus perspektyviausias, bus suteiktas finansavimas jų įgyvendinimui ar pagerinimui.

Sumanaus kaimo paramos priemonės įgyvendinimo etapai:

- 1 etapas prasideda pereinamajame laikotarpyje (2022 m.). Tikslas – kaimo vietovių plėtros veikėjų sumanumo ugdymas ir pokyčių projektavimas (finansuoti I ir IV kategorijos projektai);
- 2 etapas prasideda naujajame programiniame laikotarpyje nuo 2023 metų. Tikslas - bendruomeninių ir kitų kaimo vietovių vystymosi veikėjų projektų - vietos ekonomikos, įtraukios vietos infrastruktūros ir paslaugų, sumanaus viešojo valdymo, sumanios vietos

bendruomenės, aplinkos apsaugos ir klimato kaitos pokyčių švelninimo, įgyvendinimas. (finansuoti II, III ir IV kategorijos projektai).
Lygiagrečiai sumanių kaimų inovatyvumo skatinimui galėtų būti skatinama veikla, susijusi su pažangių technologijų, frančizių įsigijimu bei praktikų ir patirčių perėmimu.

6 lentelė. Produktų kategorijų tipologinės charakteristikos

Produktų kategorijos	Projektų charakteristika ir pavyzdžiai
I kategorija - IDĖJA	<p>Parengtas integruotas sumanus projektas, idėjos vizualizacija arba veiksenos aprašas su investicijų pagrindimu ir veiklos planu.</p> <p>Pvz.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1- as pavyzdys: <i>pažangaus kaimo gyvosios laboratorijos (angl., Smart Rural Living Lab) idėjos aprašymas ir pagrindimas (socialinis, ekonominis, poveikio aplinkai aprašymas, nauda regionui, įtaka darbo rinkai etc.);</i> <i>Tikslas per tokias idėjas paskatinti kaime ieškoti pažangesnių technologinių sprendimų, „versti“ technologijomis pasiteisinusias praktikas ir patirtis, bendradarbiaujant su mokslo institucijomis ir mokslininkais kartu kurti trūkstamas technologijas, infrastruktūrą ir įrenginius padėsiančius padidinti bendruomenės veiklos efektyvumą, didinančius teigiamą poveikį aplinkai.</i> - 2 - as pavyzdys: <i>socialinių paslaugų modelio sukūrimas integruojančio verslo gebėjimą pasiūlyti aukštesnę paslaugos kokybę, savivaldybės ko finansavimą ir gyventojų dalinį prisidėjimą finansiškai naudojantis paslauga, etc. (įvertinamas socialinis, ekonominis poveikis, nauda regionui, įtaka socialinių paslaugų kokybei etc.);</i> <i>Tokių iniciatyvų tikslas regiono ekonomikai traukiantis ir gyventojų skaičiui mažėjant sudaryti sąlygas savivaldybei skyrus dalinį finansavimą perduoti viešųjų paslaugų (pvz., mokyklos, bibliotekos) teikimą vietos bendruomenei, kuri pati teiktų pagrindines ir papildomas paslaugas, kaip antai: vaikų priežiūros, trečio amžiaus universiteto, paramos šeimai ir pan. dėl ko kaimas taptų savivaldybės paslaugų centru, lanksčiai reaguojančiu į gyventojų poreikius (tiria ir analizuoja gyventojų poreikius ir suranda būdus kaip juos patenkinti) per įtraukią infrastruktūrą.</i> - 3 - as pavyzdys: <i>pažangios kaimo bioatliekų kompostinės technologijos sukūrimas ir patentavimas, techninio projekto parengimas, lyginamosios analizės su esamais analogais atlikimas ir esminių skirtumų identifikavimas (ekologinių, ekonominių, eksploatacinių ir pan.), technologijos realizavimo kaštų analizė ir įgyvendinimo projekto parengimas kuris apima, jeigu numatoma statyti ar rekonstruoti esamą, ir kompostinės architektūrinį projektą, statinių sanitarines zonas, poveikio aplinkai įvertinimą ir pan..</i> <i>Tokių iniciatyvų tikslas projektuoti statinius ir įrenginius užtikrinančius darnų regiono vystymąsi, prisidedančius prie šiltnamio efekto redukcijos, sprendžiančius ekologines, žalinimo ir kitas problemas, iniciatyvos turi didinti gyvenimo kokybę, mažinti atliekų susidarymą, padėti efektyviau panaudoti vietos išteklius, sudaryti sąlygas jų atstatymui ir pan.</i> <p>Augantys regionai gali ieškoti sprendimų kaip suvaldyti augimą, užsitikrinti tvarų išteklių naudojimą, padidinti plėtos darnumą, išspręsti augimo pasėkoje kylančias ekonomines, energetines, socialines, švietimo, sveikatos priežiūros, ekologines ir kitas problemas.</p>
II kategorija - ĮGYVENDINIMAS	<p>Įgyvendintas sumanus projektas, sukurtas veikiantis prototipas, pradėta teikti sumani paslauga, tapo prieinama vietos bendruomenei.</p> <p>Pvz.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 1- as pavyzdys: <i>įkurta pažangaus kaimo gyvoji laboratorija (angl., Smart Rural Living Lab), pradėjo teikti paslaugas, sukurtos darbo vietos, paslauga pradėjo naudotis bendruomenė;</i>

	<p>- 2 - as pavyzdys: įrengta <i>socialinių paslaugų infrastruktūra, pradėtos teikti kokybiškesnės socialinės paslaugos bendruomenei, sukurtos darbo vietos socialinių paslaugų sferoje, etc.</i>;</p> <p>- 3 - as pavyzdys: vadovaujantis parengtu projektu įrengta <i>kaimo bioatliekų kompostinė ir yra eksploatuojama vadovaujantis sudarytu technologiniu aprašu.</i></p>
III kategorija - PAGERINIMAS	<p>Patobulintas sumanus projektas, padidintas funkcionalumas, pradėtos teikti papildomos paslaugos, sukurti nauji pritaikymo būdai.</p> <p>Pvz.:</p> <p>- 1- as pavyzdys: <i>įkurta pažangaus kaimo gyvoji laboratorija (angl., Smart Rural Living Lab), pradėjo teikti papildomas paslaugas, sukurtos papildomos darbo vietos, įsidiėgė naujas technologijas bei praplėtė paskirtį;</i></p> <p>- 2 - as pavyzdys: <i>įrengta socialinių paslaugų infrastruktūra, pradėtos teikti papildomos socialinės paslaugos bendruomenei, sukurtos papildomos darbo vietos socialinių paslaugų sferoje, padidėjo prieinamumas, daugiau bendruomenės narių įsitraukė į veiklą, etc.</i>;</p> <p>- 3 - as pavyzdys: <i>patobulinta kaimo bioatliekų kompostinės eksploatacijos technologija, sukurti ir įdiegti nauji techniniai sprendimai, išplėstos apimtys, padidintas efektyvumas, sumažintas poveikis aplinkai, įdiegti nauji sprendiniai.</i></p> <p>Šioje kategorijoje finansavimas gali būti skiriamas frančizių kūrimui, pasiteisinusių patirčių ir praktikų perkėlimui į kitas vietas, kai pozityvios patirtys ir pažangios praktikos aprašomos, jų pagrindu sukuriamos ar patobulinamos technologijos, sukuriama procedūrų aprašai, parengiama taikymo dokumentacija ir apmokymo programa. Tuo sudaromos galimybės sėkmingai patirtis ir praktikas perkelti į kitus regionus.</p>
IV kategorija - PRITAIKYMAS	<p>Technologijų, įrenginių, laboratorinės įrangos įsigijimas ir pritaikymas regiono reikmėms.</p> <p>Pvz.:</p> <p>- 1 - as pavyzdys: <i>įsigyta kaimo gyvosios laboratorijos (angl., Smart Rural Living Lab) laboratorinė įranga, naujos technologijos, programinė įranga duomenų analizei ir pan.;</i></p> <p>- 2 - as pavyzdys: <i>įsigyta ar modernizuota įranga socialinių paslaugų teikimui, perimtos pažangios patirtys, pradėtos taikyti naujos paslaugų teikimo formos (internetu, telefonu ir pan.), etc.;</i></p> <p>- 3 - as pavyzdys: <i>nusipirkta papildoma įranga kaimo bioatliekų kompostinei (pvz. komposto fasavimo įranga skirta produkto paruošimui realizacijai).</i></p> <p>Šioje kategorijoje finansavimas gali būti skirtas pameistrystės programų kūrimui ir vykdymui, stažuoti organizavimui (Lietuvoje ir užsienyje). Paskirtis nuvykti pažengusiam ir išmokyti dar nemokančius (kai į stažuotę važiuojama mokytis), atsivežti labiau pažengusį ir iš jo mokytis (kai kviečiami pažangesni), arba važiuoti mokytis (kai vykstama įgyti patirties ir žinių).</p>

Atlikta organizacijos kompetencijų raiškos įgyvendinti projektus pagal sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptis analizė (žr. 2 skyrių) parodė, kad atsakymai į klausimą ar organizacijoje yra narių/darbuotojų turinčių kompetenciją įgyvendinti projektus pagal sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptis sulaukė atsakiusiųjų pritarimo nuo maksimum 39,7 proc. pritarusiųjų „socialinių tinklų (Facebook, ir kt.) ir kitos apsikeitimo informacija e-platformos“ klausimu „įtraukios vietos infrastruktūros ir paslaugų projektų grupėje“ iki minimum 5,2 proc. pritarusiųjų „išmanojo būsto“ klausimu taip pat „įtraukios vietos infrastruktūros ir paslaugų projektų grupėje“.

Didžiausias vidinis organizacijos kompetencijų raiškos įgyvendinti projektus pagal sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptis potencialas stebėtas „sumanos vietos bendruomenės projektų“ grupėje. Čia net 29,5 proc. atsakiusiųjų nurodė, kad jų atstovaujamoje organizacijoje jau dabar yra narių/darbuotojų turinčių tokio tipo projektų įgyvendinimui reikalingą kompetenciją. Visgi, čia atkreiptinas dėmesys į tai, kad šios grupės kompetencijų aprėptis labiau fokusuota į žinių kaupimą kas yra svarbus, bet ne lemiamas

faktorius sumanių kaimų idėjų kūrimui ir įgyvendinimui. Be žinių kūrimas ir įgyvendinimas yra rizikingas, tačiau vien gebėjimo kaupti žinias gali nepakakti sėkmingam jų pritaikymui ir jų pritaikymo pasėkoje sukurtų idėjų realizavimui praktikoje. Todėl palyginimui tyrime atliktas ir apklaustųjų dalykinių kompetencijų vertinimas, kuris parodė, kad tik vidutiniškai 15 proc. apklaustųjų nurodė, kad jų atstovaujamų organizacijų nariai jau dabar turi žinių būtinų sumanaus kaimo idėjų kūrimui ir įgyvendinimui. Tiek pat, apie 15 proc. apklaustųjų nurodė, kad šiuo metu turi ryšių su kompetencijų centrais ir mokymo įstaigomis iš kurių galėtų prisitraukti specialistus turinčius sumanaus kaimo idėjų kūrimui ir įgyvendinimui reikalingų žinių kas leidžia manyti, kad jau dabar yra galimybė sumanaus kaimo finansavimo priemonės pagalba įveikinti apie 30 proc. tyrime sudalyvavusių organizacijų narių.

Kur kas optimistiškiau nuteikia tai, kad apie 25 proc. apklaustųjų nurodė, kad jų organizacijose yra narių, kurie turi bazines kompetencijas reikalingas įgyti specifines kompetencijas būtinas įgyvendinti projektus pagal sumaniojo kaimo investavimo sritis ir kryptis. Tai sudaro pagrindą manyti, kad sumanių kaimų finansinės priemonės dalį teisinga būtų nukreipti į sumanių kaimų idėjų kūrimui ir įgyvendinimui reikalingų specifinių kompetencijų sukūrimą įskaitant ir stažuočių bei pameistrystės skatinimą sudarant sąlygas įgyti ne tik teorines žinias, bet ir suformuoti praktinius gebėjimus reikalingus sėkmingam sumanių kaimų projektų įgyvendinimui.

Visas Sumanaus kaimo paramos priemonės aprašymas pagal 2023–2027 m. ŽŪKP strateginio plano intervencijos aprašymo formos reikalavimus pateiktas 4 priede.

4. SUMANAUS KAIMO PROJEKTŲ PAVYZDŽIŲ ANALIZĖ

Siekiant atsakyti į ketvirtąjį projekto uždavinį – atsižvelgiant į svarbiausias poreikių sritis, parengti Sumanaus kaimo projektų pavyzdžius (įskaitant poveikio aplinkai ir klimatui vertinimą, finansinį vertinimą, techninio sudėtingumo vertinimą), atlikta 12 parengtų sumanaus kaimo projektų, įgyvendintų įvairiose pasaulio šalyse, pavyzdžių analizė. Gerosios praktikos pavyzdžiai trumpai aprašyti ir įvertinti (7 lentelė).

Daugelyje ES ir kitų pasaulio regionų kaimo vietovių mažėjant ir senstant gyventojų skaičiui, tampa vis sunkiau išlaikyti viešąją infrastruktūrą, pavyzdžiui transportą ir kitas nuo mobilumo priklausančias paslaugas, tokias kaip priežiūra namuose ar prekių pristatymas į namus. Sumažėjęs paslaugų prieinamumas turi įtakos žmonių, gyvenančių toliau nuo miesto centrų, gyvenimo kokybei.

Technologijų pažanga įvairiose žmonių gyvenimo srityse sukūrė sudėtingą paslaugų teikimą. Gerosios praktikos technologinių projektų tikslas – optimalus pasiūlos ir paklausos subalansavimas, kai pašalinami nepageidaujami infrastruktūrinių paslaugų tiekimo sutrikimai ir gedimai. Norint sėkmingai įgyvendinti paklausos reagavimo techniką, kaimo vietovėse turi būti įdiegta moderni įranga. Pavyzdžiui, laistymo automatika užtikrina mažomis sąnaudomis ir dideliu tikslumu, vandens sąnaudų sumažinimą. Šalyse kur didėja gyventojų skaičius ir keičiasi gyvenimo būdas, informacinėmis technologijomis pagrįstas atliekų tvarkymas yra būdas, kai naujos technologijos taikomos efektyviau šalinant atliekas, susijusias su higiena ir ištekliais.

Sumanus neasfaltuotų kelių dulkelėjimo problemos sprendimas¹⁷ padedant Aliaskos Fairbankso universiteto Saugaus transporto kapitalo centrui. Neasfaltuotų kelių dulkelės yra pagrindinė oro kokybės problema daugelyje kaimo bendruomenių. Dulkelės (dar vadinamos kietosiomis medžiagomis (Particulate Matter) turi neigiamą poveikį sveikatai, kelių saugumui ir gyvenimo kokybei. Buvo organizuotas 4 internetinių seminarų ciklas, skirtas padėti bendruomenių aplinkos ir transporto darbuotojams valdyti kelių dulkes. Pranešėjai iš JAV aplinkos apsaugos agentūros, Aliaskos universiteto, Aliaskos aplinkos apsaugos departamento, Aliaskos vietinių bendruomenių sveikatos konsorciumo ir aplinkos specialistų instituto, pateikė informaciją, padėsiančią bendruomenių aplinkos ir transporto sektoriaus darbuotojams sukurti socialinę partnerystę, kuri būtų pajėgi įvertinti esamus kelius, plėtoti bendruomenės švietimo programas, vedančias į elgesio pokyčius, parengti kelių projektavimo tobulinimo planus, apsvastyti tinkamą dulkių slopinimo priemonių naudojimą, tęsti oro kokybės vertinimą, sukurti dulkių valdymo planą ir nustatyti galimus finansavimo šaltinius. Buvo organizuoti seminarai įvairia tematika: kelių dulkių valdymo įvadas; dulkių slopintuvų (paliatyvių) įvadas; bendruomenės lyderių įtraukimas į kelių dulkių valdymą; kelių dulkių valdymo atvejų analizė.

Sumani drėkinimo sistema¹⁸ įdiegta bendradarbiaujant su dr. Ambedkaro technologijos institutu Bengalūre (Indija). Sumani drėkinimo sistema taikant lašelinį drėkinimo principą taupo vandenį ir trąšas. Lašelinis drėkinimas leidžia vandeniui lėtai lašėti dirvos paviršiuje tiesiai ant skirtingų augalų šaknų zonos. Šią sistemą sudaro valdikliai ir bevielė jutiklių infrastruktūra. Jutikliai gali būti dedami bet kurioje lauko vietoje. Nuotoliniai objektai valdomi naudojant išmaniają programėlę.

---

¹⁷ University of Alaska Fairbanks, Center for safety equity in transportation CSET [*Developing a Prototype of a Smart-lighting System for Isolated Rural Intersections \(uaf.edu\)*](#)

¹⁸, Chandrakala, Maitra, Veena D R, Shridevi, P Suhas. 2021. Smart Village System for Rural Development. IJCRT, Volume 9, Issue 5 May 2021, ISSN: 2320-2882

Sumani atliekų tvarkymo sistema¹⁹ įdiegta su dr. Ambedkaro technologijos institutu Bengalūre (Indija). Sumanus atliekų surinkimas naudojant sumaniąsias šiukšliadėžes pratęsia surinkimo maršrutą ir sumažina degalų sąnaudas, neekvoja žmonių energijos. Belaidžiai jutikliai stebi šiukšliadėžės užpildymo lygį, teikia duomenis kiekvieną akimirką ir siunčia signalą į valdymo centrą debesų kompiuterijos pagalba.

Sumani gatvių apšvietimo sistema²⁰ įdiegta sumanioji transporto infrastruktūros technologija – sumani gatvių apšvietimo sistema kaimo vietovėms veikia saulės sistemoje ir naudoja fotovoltinius elementus bei įkraunamas baterijas energijos gamybai ir saugojimui. Šios sistemos naudojimas kaimo bendruomenėje turi privalumų ir trūkumų. Privalumai: 1) greitas ir paprastas montavimas; 2) labai mažesnės priežiūros išlaidos; 3) automatinis veikimas; 4) ilgas tarnavimo laikas; 5) nėra perdavimo ir paskirstymo galios nuostolių; 6) visame tinkle nėra 240 V elektros skirstomųjų kabelių ir 7) tausūs gamtos išteklių naudojimas (eksplotacijai naudojama saulės energija). Pagrindiniai trūkumai yra šie: 1) didelė pradinė kaina ir 2) oro sąlygų poveikis (pvz., saulės šviesos trūkumas). Sumanioji gatvių apšvietimo sistema susideda iš elektros energijos generavimo, saugojimo ir valdymo įrenginio (saulės baterijos arba fotovolinių elementų, priežiūros nereikalaujančių vamzdelinių baterijų ir valdiklio), taip pat efektyvios šviesos.). Saulės baterija paverčia saulės spinduliuojamą šviesą į elektros energiją ir įkrauna akumuliatorių. Vamzdinės įkraunamos, priežiūros nereikalaujančios baterijos yra tinkamiausios šiam tikslui. Sukaupta energija baterijose naudojama gatvių apšvietimui tamsiu paros metu. Sistema naudoja naujausią ir efektyviausią apšvietimo technologiją LED (šviesos diodus), kurios sunaudoja mažiau energijos ir turi daug ilgesnį tarnavimo laiką, palyginti su kitais apšvietimo elementais, kurie naudoja elektros energiją. Naudojant LED lempas, kurios sunaudoja mažiau elektros energijos, galima palaikyti sumanų gatvių apšvietimu. Siūloma alternatyva yra geriau nei įprasta gatvių apšvietimo sistema, kurią sudaro aukšto slėgio natrio garų (HPSV) lempos, maitinamos elektros tinklu per perdavimo linijas. Šviesos valdymo sistema veikia kaip sumanus įjungimo-išjungimo mechanizmas, kuris esant tamsiam paros laikui įjungia apšvietimą, esant šviesiam paros laikui jį išjungia ir pereina į akumuliatorių pakrovimo režimą rezervuodamas elektros energiją tamsiam paros laikui. Ši sumani ir savarankiška decentralizuota sistema ypač tinka gatvėms apšviesti kaimo vietovėse. Sumani gatvių apšvietimo sistema naudoja atsinaujinantį energijos šaltinį; ir todėl yra nekenksminga aplinkai.

Daiktų internetas²¹. Skaitmeninį pasaulį skatina efektyvus duomenų rinkimas, bendravimas ir protingų sprendimų priėmimas decentralizuotoje platformoje. Daiktų internetas (IoT) yra skaitmeninės transformacijos platforma, kuri gali būti pagrindas sukurti skaitmeniniais duomenimis pagrįstą ekosistemą. Skaitmeninei transformacijai reikalinga daiktų interneto komunikacijos technologija. Pvz., daiktų internetu pagrįstas sumanūs ūkininkavimas (sumanūs drėkinimas, gyvulių stebėjimas, žemės ūkio atliekų tvarkymas), sumanaus kaimo socialinis aspektas (švietimas, stebėjimas ir saugumas, valdymas, informacinės pramogos), namai ir komunalinės paslaugos (sumanus kaimo namas, sveikatos priežiūra, energija, vandens ir atliekų tvarkymas).

Skaitmeninių centrų kūrimas Prancūzijoje²². Nacionalinės iniciatyvos, skirtos kaimo vietovių skaitmeninimui Prancūzijoje buvo pastiprintos partnerystės projektais.

¹⁹ Chandrakala, Maitra, Veena D R, Shridevi, P Suhas. 2021. Smart Village System for Rural Development. IJCRT, Volume 9, Issue 5 May 2021, ISSN: 2320-2882

²⁰ Velaga, N. R., & Kumar, A. (2012). Techno-economic evaluation of the feasibility of a smart street light system: a case study of rural India. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 62, 1220-1224.

²¹ Degada, A., Thapliyal, H., & Mohanty, S. P. (2021). Smart Village: An IoT Based Digital Transformation. *arXiv preprint arXiv:2106.03750*.

²² National Initiatives For Digitising Rural Areas In France (*Lormes, Prancūzija*)

https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/enrd_publications/digital-strategies_case-study_fr.pdf

Skaitmeninės visuomenės fondas turėjo 2 pagrindinius tikslus: iki 2020 m. visiems garantuoti prieigą prie „gero“ plačiajuosčio ryšio (>8 Mbit/s) ir kokybiškos mobiliojo ryšio aprėpties (leidžiančios visas 4G funkcijas); iki 2022 m. visos teritorijos bus aprūpintos pažangia skaitmenine infrastruktūra, siūlančia prieigą prie didelės spartos plačiajuosčio ryšio (>30 Mbit/s, (visos technologijos). Vyriausybė skyrė 3,3 mlrd. eurų, o vietos valdžios institucijos finansuos 10 mlrd. eurų, iš kurių 60 proc. sudaro iš privačių operatorių abonementų, skirtų naudotis jų tinklais mažo pralaidumo zonose. 1,4 mlrd. eurų skirta naujoms skaitmeninėms programoms, paslaugoms ir turiniui kurti. Vietos valdžios institucijos (nuo regioninių tarybų iki komunų) įsipareigojo iki 2022 m. užtikrinti HSB aprėptį kaimo vietovėse (kurios sudaro apie 40 % šalies gyvenamųjų ir verslo patalpų). Kaimo vietovėms skirtas 900 mln. PIN kodų), o Europos programos suteikia dar 600 mln. Be infrastruktūros (mobiliojo + fiksuoto) plėtros tikslų pagal France HSB, antra prioritėtinė sritis yra pertvarka ir pajėgumų didinimas. Buvo sukurtos 3 iniciatyvos, skirtos vietos valdžios institucijoms suteikti priemones, padedančias tobulinti skaitmeninius įgūdžius ir vietos (teritorinę) skaitmeninę transformaciją. Dar yra daugelio suinteresuotųjų šalių bendruomenės interesų kooperatyvas, teikiantis tinklų kūrimą ir paslaugas skaitmeninių įgalintojų tarpininkams: <http://www.mediation-numerique.fr>. Šis kooperatyvas suburia valstybės, vietos valdžios institucijas ir pagrindines skaitmenines suinteresuotąsias šalis („įgalintojai“ ir paslaugų teikėjai), kad sukurtų / įgyvendintų projektus. Pavyzdžiui, skaitmeninių įgūdžių mokymas valstybės pareigūnams; parama kuriant skaitmeninius centrus ir tinklus, pvz. FabLab; tinklas Burgundijoje France Comté <http://www.net-village.org/fablab/>; bendradarbiavimo susitarimai su viešojo, privačiojo ir trečiojo sektoriaus žaidėjais, siekiant pagerinti skaitmeninę įtrauktį, pvz., Brailenet programa, skirta žmonių, turinčių regėjimo negalią, skaitmeninei įtraukčiai remti.

Atsinaujinančios energijos sprendimai šildymui²³ prasidėjo nuo 2005 m. po klebono ir miškininko diskusijos, kurie idėją pristatė kaimo tarybos ir kaimo rotušės posėdyje. Buvo inicijuota projekto komanda ir darbo grupė, ieškota naujų technologijų, finansavimo, identifikuota teisinė forma, suorganizuoti 4 susirinkimai, ryšių su visuomene renginiai. Buvo įkurtas kooperatyvas - Bioenergiedorf Oberrospe eG, su 85 nariais, išrinkta valdyba (3 nariai), stebėtojų taryba (9 nariai), visi dirba savanoriškai. Buvo išdiskutuota ir paviešinti argumentai motyvacijai stoti į kooperatyvą: indėlis į klimato apsaugą; atsinaujinanti energija; pinigų investavimas vietoje; ilgalaikis pinigų taupymas. Atlikta galimybių studija, kurią atliko inžinierių biuras. Iš anksto finansavo (16 000 €) Wetter miesto ir vystymo grupė „Region Burgwald“. Buvo išdalintos klausimų formos visiems namų savininkams, kiekvienas namas (iš 240) turėjo galimybę įsijungti, buvo atliktas vamzdynų tinklo (7 km) ir šilumos įrenginio vietos planavimas. Rezultatas: projektas yra pelningas su mažiausiai 120 namų prijungtas prie medienos drožlėmis kūrenamo šildymo sistemos. 2012 m. ūkininkas pastatė biudujų elektrinę, skirtą elektros energijos gamybai naudojant kogeneracinę šilumą (kombinuotą šilumą ir elektrą), o panaudotą šilumą tiekia į Oberrospe šildymo įrenginį. Tai perpus sumažina medienos drožlių naudojimą, o katilą galima išjungti nuo gegužės iki rugsėjo mėn. 2015 m. pagal kooperatyvo „BioEnergieService Marburger Land eG“ patirtį pradėjo veikti dar 7 bioenergijos kaimai, kurie bendradarbiavo perkant centralizuotai medienos drožles, naudoja bendrai mašinas ir teikia vieni kitiems paslaugas, šalina pelenus, keičiasi patirtimi, nuo 2008 iki 2016 m. kooperatyvo narių skaičius išaugo nuo 117 iki 131.

---

²³ Oberrospe A village is getting rid of oil and gas. Presented by Ulrich Pfeiffer (*Atsinaujinančios energijos sprendimai šildymui*) (Oberrospe, Vokietija) https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/7_tg10_smart-villages_oberrospe_de_pfeiffer.pdf

Turistų ir vietos gyventojų mobilumas²⁴ MAMBA (mobilumas, pasiekiamumas, inovacijos) projektas. MAMBA siekia maksimaliai padidinti mobilumą ir paslaugų prieinamumą kaimo regionuose. Tai projektas pagal Interreg Baltijos jūros regiono programą (2017–2020). Jame dalyvauja 15 partnerių iš šešių šalių: Danijos, Vokietijos, Lenkijos, Latvijos, Suomijos ir Švedijos. Biudžetas siekia 3,54 mln. eur. Nustatyta, kad Baltijos jūros regione jau yra daug naujovių, susijusių su tvaraus judumo paslaugomis kaimo vietovėms. Svarbi MAMBA projekto dalis yra rinkti ir analizuoti gerosios praktikos pavyzdžius iš viso regiono ir padaryti juos lengvai randamus, palyginamus, galima iš jų mokytis naudojantis viešąja duomenų baze. MAMBA projektu siekiama įveikti mobilumo iššūkį, skatinant tvarius „vietos gyventojų paslaugas“ ir „paslaugas vietos gyventojams“ judumo sprendimus kaimo vietovėse. Partneriai bendradarbiavo siekdami pagerinti esamų mobilumo struktūrų integravimą su novatoriškais mobilumo sprendimais, tokiais kaip miesto autobusai, mobilumas kaip paslauga (MaaS) ir dalijimosi kelionėmis programomis. Projekto tikslas – maksimaliai padidinti judumą ir paslaugų prieinamumą kaimo regionuose, įtraukiant į procesą vartotojus. Parengtas bendradarbiavimo judumo sprendimų kaimo vietovėse vadovas; surinkti ir viešinami mobilumas visiems kaimo vietovėse: įkvepiantys MAMBA sprendimai; parengtos politikos gairės - maksimalus mobilumo ir prieigos prie paslaugų padidinimas.

Sveikatos ir socialinės priežiūros poreikių taksi²⁵. Keleivinio transporto, kaimo taksi paslaugos gyventojų mobilumui užtikrinti, ir gyventojų skaičiui išlaikyti Kasteljono provincijoje (Living Lab Valensija, Ispanija) Gyventojai, neturintys savo transporto, gali nemokamai patekti į ligonines, medicinos ir odontologijos centrus. Ši priemonė padeda pagyvenusių žmonių šeimoms rasti pusiausvyrą tarp darbo ir namų gyvenimo bei užkirsti kelią kaimo gyventojų mažėjimui. Provincijos vyriausybė padengia kelionės išlaidas ir sukuria naujas galimybes, prieinamas savivaldybėms, kad jos galėtų sudaryti sutartis su vietiniais taksi. Ši paslauga turi didelę naudą labiausiai pažeidžiamiesiems tų savivaldybių gyventojams, nes ji prisitaiko prie kiekvieno vartotojo poreikių, remiantis principu „nuo durų iki durų“. Norėdami tai padaryti, vartotojas susisiekiama su vietos taryba, kuri veikia kaip ryšys su vietine taksi (įmone), padeda jam susitarti dėl laiko ir maršruto. Reikalavimai norint gauti paslaugą yra šie: klientas neturi nuosavos transporto priemonės; kenčia nuo laikino negalėjimo vairuoti; neturi teisės vairuoti. Teikiant kaimo taksi paslaugą labai svarbus suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimas. Ši iniciatyva veikia kartu su kitomis socialinių tarnybų atstovų iniciatyvomis, pavyzdžiui, lopšelių-darželių įrengimu. Šios tarnybos steigimo procese dalyvauja įvairios suinteresuotosios šalys: tiek regionų darbuotojai iš socialinių sektorių, tiek vietos tarybos. Vietos bendruomenių tarybos turi valdyti šią iniciatyvą padėdami savo gyventojams, padėdami koreguojant metinį finansavimą atsižvelgiant į gyventojų, kuriems pavežėjimo tikrai reikia, poreikius. Provincijos vyriausybė įtraukia šią svarbią iniciatyvą į kitas kovos su gyventojų mažėjimu iniciatyvas, kurias jau siūlo šimtams regione gyvenančių šeimų (vaikų darželiai, šeimos pagalbos skyriai arba tiesioginė pagalba gimdymui). Taip pat aktuali veiksmų apimtis kaip visuma, nes ja siekiama gerinti kaimo bendruomenių sveikatą ir gerovę. Be to, iniciatyvos sėkmė paskatino naujas valdymo priemones. Regionas (Teritorinė politika, Viešųjų darbų ir mobilumo departamentas, NUTS 2) ir Kasteljono provincija (NUTS 3) parengė mobilumo, transporto ir kelių tinklo provincijoje planą. Pagrindinis tikslas buvo padidinti gyventojų judumą kaimo vietovėse apskritai. Tarp naujų praktikų tai galėtų būti kaimo taksi ar net mikroautobusų

²⁴ Existing Mobility Services (MAMBA Mobilumo projektai) (Yllas, Suomija), <https://www.mambaproject.eu/existing-mobility-services/>

²⁵ CoP Public Infrastructure and Social Services Example of Good Practice. Robust, 2020. https://rural-urban.eu/sites/default/files/VAL_Good%20practice_Rural%20taxi%20for%20medical%20purposes_end.pdf

skaičiaus padidėjimas. Tai taip pat galėtų paskatinti praktiką išplėsti iki mokyklos maršruto. Tai bus pirmas toks bendradarbiavimas, susijęs su judumu vidaus teritorijose.

Vietos kultūros sklaida²⁶. Kaimo kultūros paveldo pažinimo didinimas jaunimo tarpe (Scoala De La Piscu, mokykla, Rumunijoje). Piscu mokykla siūlo išpūdingą žvilgsnį į Rumunijos kultūros paveldą ir vertybes. Mokykla yra įsteigta įgyvendinant projektus, kuriuos vykdo asociacija Gaspar, Baltasar & Melchior, kuri yra ne pelno siekianti kultūros ir švietimo organizacija, veikianti nuo 2006 m. buvusiam keramikos centre Piscu kaime Ilfovo apskrityje. Projekto tikslas – siekti, kad jaunosios kartos geriau suvoktų savo kultūros paveldą ir jautriau reaguotų į jo grožį bei istorinį aktualumą. Veikla apima seminarus, vasaros mokyklas, konferencijas, kultūros paveldo knygas įvairaus amžiaus žmonėms, į paveldą orientuotą pradinę mokyklą, antropologinius tyrimus ir internetinę kultūros platformą. Pagrindiniai rezultatai: Piscu kaimo potencialo tyrinėjimas ir plėtojimas bei informuotumo apie kultūrinį ir vietinį paveldą didinimas; dalyvavimas gatvės festivaliuose Bukarešte ir jo apylinkėse; amatų demonstravimas; ekologinis ir kultūrinis švietimas, orientuotas į aplinkosaugos problemas.

Išmaniųjų kaimų iniciatyvos siekiant užtikrinti „visiems prieinamą, patikimą, tvarią ir modernią energiją“²⁷. Tarp 17 darnaus vystymosi tikslų (SDG) yra 7 tikslas – užtikrinti „visiems prieinamą, patikimą, tvarią ir modernią energiją“. Atsižvelgiant į tai, kad maždaug 1,3 milijardo žmonių neturi prieigos prie elektros energijos ir kad 70 proc. pasaulio žmonių skurdžiai gyvena kaime, tai iš tiesų yra ambicinga. Buvo keliamas klausimas kaip užtikrinti, kad atokiose vietovėse gyvenančios bendruomenės turėtų prieigą prie energijos? Energija yra katalizuojantis veiksnys gerinant gyvenimo kokybę. 5 USD vertės saulės žibinto vertė yra daug didesnė nei vien tik apšvietimas naktį. Tai leidžia vaikams mokytis, pavyzdžiui, po saulėlydžio ir todėl konkuruoja su bendraamžiais, gyvenančiais miestuose. Didesnės energijos sistemos suteikia proporcingai didesnę naudą, pavyzdžiui, apšvietimą saugumui užtikrinti, šaldymą maistui ir vaistams bei galimybę steigti bendruomenę remiančias įmones. Be to, elektros energijos prieinamumas atveria erdvę technologinėms naujovėms, tokioms kaip nuotolinis švietimas ar išmanūs medicinos prietaisai, galintys perduoti informaciją už šimtų mylių.

Prieiga prie tvarios energijos yra būtinas visų kitų tvarios plėtros tikslų pirmtakas ir suteikia galimybę sinergijai, kurią gali suteikti integruotos strategijos. „Sumanaus kaimo“ koncepcija, pagal kurią prieiga prie tvarios energijos, kartu su šiuolaikinėmis informacinėmis ir komunikacijos technologijomis sudaro sąlygas visapusiškam vystymuisi, įskaitant kultūrinius, kokybiško švietimo ir sveikatos priežiūros pokyčius; prieigą prie švaraus vandens, sanitariją ir mitybą; socialinių ir pramonės įmonių augimą, siekiant padidinti pajamas. Šis metodas Terrate, Masajų regione, šiaurės Tanzanijoje, yra biodyzelinu varomos elektrinės, kuri dabar palaiko mokyklas, sveikatos centrus, radijo stotį ir vietos įmonių atsiradimą. Prieiga prie elektros padėjo vietinei pieninei, kurios apdovanojimus pelnęs sūris padvigubino masajų genties moterų pajamas. Realybė tokia, kad esamų tinklų išplėtimas iki atokių vietovių dažnai yra pernelyg brangus. Vietoj to reikalingi vietiniai sprendimai, o vyriausybės turi patvirtinti vietinius poreikius atliepiančią politiką ir reguliavimą. Tai buvo saulės namų sistemų kūrimas Bangladeše ir mini tinklų Ruandoje atvejis. Naujose sistemose turi būti aiškiai sprendžiami keli pagrindiniai klausimai: tinkamai nukreiptos subsidijos, komerciškai perspektyvūs tarifai ir atsiperkančios investicijos verslininkams. Palankios, supaprastintos taisyklės leidžia mažų ir vidutinių kaimų energetikos projektams gauti didelio masto tarptautinius klimato kaitos fondus.

²⁶ Thematic Group (TG) on Smart Villages Collection of projects presented by TG members Working document February 2018. Increasing Awareness Of Cultural Heritage Among Rural Youth (Scoala De La Piscu) (RO) p. 33. https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/tg_smart-villages_project-compilation.pdf

²⁷ Johnas Holmesas, Bernie'is Jonesas, Brianas Heapas 2015. *Smart villages*, *Science* 350(6259):359-359, DOI:[10.1126/science.aad6521](https://doi.org/10.1126/science.aad6521), file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/ScienceOpEdOct15.pdf

Svarbios būsimų tyrimų ir plėtros sritys yra patobulintos valdymo sistemos, galinčios subalansuoti elektros pasiūlą ir paklausą per dieną, ir „prijungti ir paleisti“ (angl., „plug and play“) technologijos, skirtos namuose įrengtoms elektros energijos sistemoms įrengti ir prižiūrėti, kurios sumažintų energijos trūkumo poreikį vietiniais įgūdžiais. Energijos saugojimo sistemai sukurti reikia specialios tarptautinės mokslinių tyrimų programos, kad būtų sukurta prieinama kaina ir efektyvios baterijos. Didesnis šalių dalijimasis informacija ir patirtimi galėtų paskatinti sistemingą žinių ir vietos įgūdžių, reikalingų energetikos paslaugoms įgyvendinti ir palaikyti, analizę. Priešais laukiančiame 15 metų DVT maratone, norint įveikti „paskutinę mylią“, reikia nuveikti daugiau nei šiltus žodžius ir jausmus pagal 7 tikslą: milijonus žmonių, gyvenančių atokiose bendruomenėse, neturinčios jokios realios galimybės prisijungti prie tinklėlis. Išmanieji kaimai nėra vienintelis požiūris į tvarų kaimo gyventojų vystymąsi, tačiau tai tikrai strategija, galinti pagerinti gyvenimo kokybę ir suteikti jaunajai kartai teigiamų priežasčių pasilikti, o ne migruoti.

7 lentelė. Parengtų sumanaus kaimo projektų pavyzdžių vertinimas

GPP pavadinimas, vietovė	Socialiniai ir ekonominiai naudingumo kriterijai	Poveikio aplinkai ir klimatui kriterijai	Finansavimo kriterijai/paramos šaltiniai	Techninio sudėtingumo kriterijai	Suinteresuotieji
Sumanus neasfaltuotų kelių dulskėjimo problemos sprendimas (Aliaskos Fairbankso universitetas, JAV)	Gyvenimo kokybė; Užtikrinamas saugumas kelyje; bendruomenės švietimo programos ir seminarai	Saugo žmonių sveikatą; Pagerėjusi oro kokybė; sumažėjęs neasfaltuotų kelių dulkių kiekis	CSET 1 pakopos centro finansavimą teikia JAV transporto departamentas pagal 2016 m. universiteto transporto centro programą.	Kietųjų medžiagų (Particulate Matter) surišimas	Transporto departamentas; transporto sektoriaus darbuotojai; saugaus transporto kapitalo centro mokslininkai Aplinkos apsaugos departamentas; aplinkosaugos bendruomenė
Sumani drėkinimo sistema (Indija)	Vandens taupymas	Pesticidai nepasiekia gruntinio vandens; išlaikoma dirvožemio sveikata, skatina ekosistemos funkciją	Privatūs ir tarptautiniai fondai	Vožtuvų, vamzdžių, vamzdelių ir emiterių tinklas	Ūkininkai, mokslininkai, įmonės gaminančios įrangą ir tiekiančios vandenį ir trąšas
Sumani atliekų tvarkymo sistema (Indija)	Degalų sąnaudos	Laiku išvežtos šiukšlės saugo gamtą ir žmogaus sveikatą	Privatūs ir tarptautiniai fondai	Jutkliai yra maitinami su baterijomis arba žalios energijos šaltiniais	Ūkininkai Vietos bendruomenė, mokslininkai, įmonės
Sumani gatvių apšvietimo sistema	Sunaudoja mažiau energijos ir ilgiau tarnauja; Užtikrina žmonių saugumą; Pagerina kelių saugumą	Sumažina šilumos efektą; Nekenksminga aplinkai	Privatūs ir tarptautiniai fondai	LED technologija; Vamzdiniai įkraunami akumuliatoriai	Regiono institucijos, savivaldybė; Vietos bendruomenė; infrastruktūrą įrengiančios įmonės

Daiktų internetas (angl. Internet of Things, IoT)	Ekonomikos augimas; Geresnis žemės ūkis, sveikata ir išsilavinimas	Nebrangi, saugi ir veiksminga techninė ekosistema		Komunikacijos technologija	Privatūs ir juridiniai asmenys, ūkininkai
Skaitmeninių centrų įkūrimas (Prancuzija)	Bendruomenės skaitmeninės įtraukties ir švietimo galimybių didinimas; infrastruktūros (mobiliojo + fiksuoto) plėtra	Vietinių skaitmeninių centrų, platformų įkūrimas mokymuisi, bendravimui, darbui.	Nacionaliniai fondai, nacionalinis kaimo tinklas	Aptarnaujamos darbo vietos; Aptarnaujamų žmonių skaičius; IKT infrastruktūra; mokymai ir konsultavimas; regioniniai ir vietos skaitmeniniai planai; vietinės skaitmeninio strategijos	Viešasis ir privatus, nevyriausybinis sektorius, žmonės, turintys regėjimo negalią,
Atsinaujinančios energijos sprendimai šildymui (Oberrosphe, Vokietija)	CO2 emisijos mažinimas, šildymo efektyvumo didinimas, šildymo sąnaudų mažinimas; kooperatyvo narių skaičius; bioenergią naudojančių kaimų skaičius	Kaimo pastatų šildymo sistemų prijungimas prie medžio drožlėmis kūrenamos šilumos įmonės, bendrai valdomos kooperatyvo; dalijimasis technika ir paslaugomis;	Nuosavas kapitalas (0,7 mln. €); Valstybės dotacija (0,2 mln. €) ES dotacija (0,8 mln. €); padalinio kapitalas (2,1 mln. €)	Prijungtų pastatų skaičius, CO2 emisijos, šildymo sąnaudų galimybių studija; novatoriškos bioenergijos gamybos technologijos	Viešasis ir privatus sektorius, ūkininkai
Turistų ir vietos gyventojų mobilumas (MAMBA projektas, Danija, Vokietija, Lenkija, 9.Latvija, Suomija ir Švedija)	Turistų srautų didinimas; ekonomikos augimas; automobilių srautų mažinimas; judumo ir paslaugų prieinamumo didinimas, įtraukiant į procesą pačius paslaugų vartotojus	Savivaldybės ir transporto kompanijų bendradarbiavimo mobilumo projektai; centralizuoti internetiniai bilietų išsigijimai;	Interreg Baltijos jūros regiono programa	Lankytojų skaičius; CO2 emisijos; fiziniai ar skaitmeniniai mobilumo centrai; transporto pagal pareikalavimą paslaugos; dalijimosi automobiliais ir važiavimo dalijimosi programos; mobilumo kaip paslaugos sistemos; kombinuoti mobilumo sprendimai	Savivaldybės ir transporto įmonės, IKT įmonės

Sveikatos ir socialinės priežiūros poreikių taksai (Living Lab Valensija, Ispanija)	Prieigos prie sveikatos priežiūros paslaugų gerinimas	Kaimo taksi paslaugų teikimas medicinos paslaugų tikslais; gyventojų mobilumo didinimas;	ES struktūrinių fondų parama	Sveikatos ir socialines paslaugas pasiekiančių žmonių skaičius; tvarkaraščiai, koordinavimo mechanizmai;	Bendruomenės, regiono, vietos valdžia, bendruomenių tarybos
Vietos kultūros sklaida (Rumunija)	Kultūros pažinimą ir paslaugų vartojimą skatinanti platforma; seminarai, vasaros mokyklos, konferencijos, kultūros paveldo knygos įvairaus amžiaus žmonėms; į paveldą orientuotą pradinę mokyklą; dalyvavimas gatvės festivaliuose Bukarešte ir jo apylinkėse; amatų demonstravimas	Įtraukti jaunimą į kultūros renginius ir paskatinti prisidėti prie kultūros išsaugojimo; antropologiniai tyrimai; ekologinis ir kultūrinis švietimas, orientuotas į aplinkosaugos problemų sprendimą	Nacionaliniai fondai, nacionalinis kaimo tinklas	Renginių dalyvių skaičius, užmegztų ryšių skaičius, projektai, internetinė kultūros platforma	Mokykla, bendruomenė, kultūros centras, nacionalinis kaimo tinklas
.Išmaniųjų kaimų iniciatyvos siekiant užtikrinti „visiems prieinamą, patikimą, tvarią ir modernią energiją“ (Tanzanija, Ruanda, Bangladešas)	šiuolaikinių informacinių ir komunikacijos technologijų panaudojimas; kultūriniai, kokybiško švietimo ir sveikatos priežiūros pokyčiai; prieigą prie švaraus vandens; sanitarija ir mityba; socialinių ir pramonės įmonių augimas; padidėjusios pajamos; priežastys jaunajai kartai pasilikti gyventi kaime, o ne migruoti.	Prieiga prie tvarios energijos;	Remia „Cambridge Malaysian“ Švietimo ir plėtros fondas ir „Templeton World Charity“ fondas	Tarptautinė mokslinių tyrimų programa energijos saugojimo sistemai efektyviai ir nebrangiai sukurti	Mokslininkai, vietos bendruomenės (ypač moterys ir vaikai), vietos ir tarptautinės energetikos įmonės

Apibendrinant sumaniųjų kaimų gerosios praktikos atvejų tyrimą galima teigt, kad dažniausiai sumaniųjų kaimų projektai yra vidutinio arba aukšto techninio sudėtingumo, kuriami ir vykdomi glaudžiai bendradarbiaujant su mokslo ir eksperimentinės plėtros institucijomis. Sumaniųjų kaimų projektų kūrime ir įgyvendinime dalyvauja platus suinteresuotųjų ratas pradedant vietos organizacijomis ir baigiant nacionalinėmis organizacijomis, ypač siekiama įtraukti, o bendruomenei aktyviai dalyvauti, įgyvendinant tinklinius labai mažos ir didelės apimties projektus (pvz., vėjo jėgainių parko įrengimas).

5. SUMANIŪJŲ KAIMŲ PROJEKTŲ POVEIKIO (POKYČIŲ) KAIMO VIETOVEI VERTINIMO MECHANIZMAS

Šios projekto dalies uždavinys pasiūlyti sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietai vertinimo mechanizmą (rodiklių rinkinius, metodiką), pasitarnaus tobulinant ES ir nacionalinės paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai mechanizmą, skatinant pažangą ir įgyvendinant darnų kaimo vystymąsi, apimantį ir smulkių bei vidutinių ūkių konkurencingumo ir kaimo bendruomenės atsparumo stiprinimą.

5.1. Teorinės prielaidos

P. W. Maja *et al.* (2020) sumaniųjų kaimų poveikiui matuoti siūlo rodiklius, kurie leidžia apibūdinti geresnes paslaugas piliečiams, užtikrinti geresnę gyvenimo aplinką, sumanią politiką ir technologijas, aplinkos tvarumą ir kt. Rekomenduojami rodikliai apima šias sritis: energetiką, informacines komunikacines technologijas, kultūrą, aplinkosaugą, ekonomiką, sveikatos priežiūrą ir poilsį, švietimą, finansus, kelių tinklus ir transportą. Rodikliai išvardyti ne pagal svarbą. Pažymima, kad be tvarių ir modernių energijos šaltinių, nebūtų galima pasiekti visų kitų rodiklių.

Rodikliams nustatyti taikomi tyrimo metodo etapai:

1. Atlikite sistemine literatūros apžvalgą.
2. Sumaniojo kaimo plėtrai taikomų darnaus vystymosi tikslų (DVT) identifikavimas.
3. Sumaniųjų miestų ar kaimų pagrindinių metrikų nustatymas, siekiant patikrinti, kurie rodikliai gali būti taikomi.
4. Rodiklių reikšmingumo (svorių) nustatymas.
5. Rodiklių skaičiavimo, duomenų rinkimo sąlygų apibrėžimas.

Remiantis sisteminė literatūros apžvalga, darnaus vystymosi darbotvarke iki 2030 m., taip pat sumaniųjų miestų standartu ISO/CD 37122 (International Organization for standardization (ISO), 2018)²⁸ buvo sukurti sumaniųjų kaimų rodikliai, kurie suderinti su Pramonė 4.0 technologijomis. Vertinimui buvo atrinkti informacinių ir ryšių technologijų prioritetiniai rodikliai pagal tvarumą, sumanumą ir ryšius su kitais rodikliais. Gauti rodikliai leidžia atsakyti, kas yra sumanus kaimas: kaimas, turintis prieinamą energiją, tinkamą būstą, švarų geriamąjį vandenį, autentišką kaimo kultūrą, išankstinio įspėjimo sistemas apie nepalankias oro sąlygas, taip pat gyventojams žinomą vietinio gydytojo, taksi / autobuso tvarkaraštį.

Pirmasis etapas apima literatūros apžvalgą, kurioje apibrėžiamos esminės tyrimo sąvokos.

Antrame etape nustatomi DVT tikslai, kuriuos vietovė užsibrėžia kaip Sumanus kaimas. Nustatant šiuos tikslus siekiama, kad juos būtų galima atvaizduoti ir panaudoti kuriant sumaniojo kaimo rodiklius, siekiant užtikrinti, kad pasaulio kaimo bendruomenės nepaliktų nuošalyje, ateinant į Pramonės revoliucijos etapui.

Trečiame etape nustatomi pagrindiniai sumaniųjų miestų metrikai, taikomi sumaniajai kaimo plėtrai, siekiant juos panaudoti kaimo aplinkoje.

Ketvirtajame etape darnaus vystymosi tikslai susiejami su sumaniųjų miestų tikslais. Tikslai yra daugiau apie tai, ką reikia išmatuoti.

Paskutinis etapas yra susijęs su pilnu vertimu. Nors šie rodikliai savo esme yra panašūs į tuos, kurie pateikiami sumaniųjų miestų standarte ISO/CD 37122, tačiau turėtų būti tarptautinio pažangių kaimų standarto dalis. Norint nustatyti veiklos rodiklius, reikėtų

---

²⁸ Sustainable Development in Communities–Indicators for Smart Cities (Under Development), Standard ISO ISO/CD 37122, International Organization for Standardization, 2018, Feb. 2018. [Online]. Available: <https://www.iso.org/standard/69050.html>

atsižvelgti į skirtingas rodiklių tipologijas, pvz., scenarijų rodiklius, sąnaudų rodiklius, veiklos rodiklius, produkcijos ir rezultatų rodiklius.

Metodologinis požiūris, kurio buvo laikomasi šiame tyrime, buvo **pirmiausia** atlikti sisteminę literatūros apžvalgą.

Antra, DVT, kuriuos galima panaudoti kuriant sumaniojo kaimo rodiklius, nustatymas. Tai buvo pasiekta išanalizavus 2030 m. darnaus vystymosi vizijos ir tikslų darbotvarkę, toliau suformuluota 17 darnaus vystymosi tikslų vietovės lygiu. 17 darnaus vystymosi tikslų (DVT) yra glaudžiai susiję su naujais iššūkiais kaimo vietovėms. Pavyzdžiui, gyventojų tankumas, ekologija, klimato kaita, prastas valdymas ir kaimo gyventojų migracija į miestą. Darnaus vystymosi tikslai naudojami kaip tikslai, kurie susiejami su sumaniųjų miestų ar kaimų metrikomis arba tikslais.

Trečias žingsnis – pažvelgti į pagrindines sumaniųjų miestų metrikas pagal ISO standartą (ISO/CD 37122) apie tvarią plėtrą bendruomenėse – sumaniųjų miestų rodiklius. Esmė yra pasirinkti rodiklius, kurie būtų taikomi esamai situacijai. Pritaikyti rodiklius reiškia pagalbą kaimams būti tvariams, sumaniems ir sujungtiems, nepažeidžiant kaimo vietovės ir nepaversti kaimo sumaniuju miestu. Siekis išlaikyti „pusiausvyrą“ tarp miesto ir kaimo. Tarptautinis standartas skirtas padėti miestams įgyvendinti sumaniųjų miestų politiką, siekiant: teikti geresnes paslaugas piliečiams; sudaryti geresnę gyvenimo aplinką, kurioje pažangi politika, praktika ir technologijos būtų prieinamos piliečiams; siekti savo tvarumo ir aplinkosaugos tikslų novatoriškesniu būdu; nustatyti sumanosios infrastruktūros poreikį; palengvinti naujovių diegimą ir augimą; sukurti dinamišką ir naują atsparią ekonomiką, pasirengusią ateities iššūkiams. Sumaniojo kaimo rodiklio standartas padėtų kaimams įgyvendinti sumaniųjų kaimų politiką, kuri pagerintų kaimo gyvenimą, pasiūlytų geresnį gyvenimą kaimo bendruomenėms, išlaikytų kaimo aplinką ateities kartoms, nustatytų sumaniųjų kaimų poreikį IKT, infrastruktūrą; palengvintų kaimo struktūros tobulinimo naujoves ir augimą; padėtų sukurti dinamišką ir novatorišką kaimo bei patrauklią ekonomiką, pasirengusią ateities iššūkiams.

Ketvirtasis žingsnis – sumaniųjų miestų metrikų susiejimas su darnios plėtros tikslais. Šiuo atveju žemėlapiuose atsižvelgiama į sumaniojo miesto rodiklių standartinio pritaikymo kaimo vietovėje tikslus. Tikslai nurodo, kas yra matuojama ir koku laikotarpiu tikimasi progreso, rezultato (išvesties). Taip yra todėl, kad ISO 37122 standartas yra orientuotas į miestus ir daroma prielaida, kad tvarumą, išmanumą ir ryši palaikanti infrastruktūra jau egzistuoja. 8 lentelėje parodytas sumaniųjų miestų tikslų susiejimas su darnaus vystymosi tikslais. Atitinkamai keliami šie klausimai: Kuri metrika iš ISO 37122 atitinka darnaus vystymosi tikslus? Ar metrika skirta tvarumui, sumanumui ar kaimo apjungimo?

8 lentelė. Sumaniųjų miestų metrika susieta su darnaus vystymosi tikslais

Metrika (sumanusis miestas)	Metrika (darnaus vystymosi tikslai)	Suderintas tikslas
Būstas	Padaryti žmonių gyvenvietes įtraukias ir tvaresnes	Tvarus ir sumanus
Aplinkos ir klimato kaita	Kovai su klimato kaita, ekosistemų apsauga	Tvarus ir sumanus
Sveikatos apsauga	Gerovė	Tvarus ir sumanus
Švietimas	(Įtraukiantis ir teisingas kokybės) išsilavinimas	Tvarus ir sumanus
Kultūra	Inovacijų skatinimas ir prijungimas	Sumanus, tvarus, jungiantis (ryšys)
Energija	Tvarios energijos prieinamumas	Tvarus ir sumanus
Ekonomika	Tvarus ekonomikos augimas ir tinkamas darbas	Tvarus ir sumanus
Valdymas	Moterų ir mergaičių įgalinimas	Tvarus ir sumanus
Telekomunikacijos	Technologijos (IKT) prisijungti	Sumanus, tvarus, jungiantis

Finansai	-	Sumanus, tvarus, apjungiantis
Transportas	-	Sumanus ir tvarus
Miesto / vietinis žemės ūkis ir maisto sauga	Kaimo / vietos žemės ūkio ir maisto sauga	Sumanus, tvarus, jungiantis
Prisijungimas	Miesto planavimas	N
Nuotekos	-	N
Vanduo	Vandens valdymas išteklių	Sumanus ir tvarus
Ataskaitų teikimas ir įrašų tvarkymas	-	N
-	Nelygybės mažinimas	Sumanus, tvarus, apjungiantis
-	Atsparios infrastruktūros kūrimas	Sumanus, tvarus, jungiantis

8 lentelėje pateikiamos visos išmaniųjų miestų rodiklių standartinės pagrindinės metrikos (antraštės), atitinkančios darnaus vystymosi tikslus. Kaip matyti iš pateiktos 4 lentelės, 3 stulpelyje kiekvienos metrikos paskirtis klasifikuojama kaip tvarumo, sumanumo ir jungiamumo (t. y. IKT infrastruktūros poreikio) rodiklis, kai jis taikomas kaimo aplinkoje.

Paskutinis žingsnis apima pagrindinį metinį tikslą, suskirstykite jį į dalykus, kuriuos reikės išmatuoti, stebėti ar patikrinti, kad būtų pasiekti tikslai, ir tada suskirstyti tuos išmatuotus kintamuosius į tvarumo, sumanumo ir ryšio / IKT grupes. Išmatuoti kintamieji yra vadinami rodikliais. Užduodami tokie klausimai:

Ar rodiklis palaikys kaimo/ kaimų tvarumą? Ar tai bus skirta sumanumo palaikymui? Ar tam, kad rodiklis būtų įgyvendintas, reikia tam tikros formos IKT infrastruktūros?

Naudojant matematinę logiką, turi būti įvykdytos šios sąlygos:

Bet kurios dvi sąlygos turi būti teisingos, kad rodiklis būtų priimtas kaip tinkamas sumaniam kaimui. Tačiau reikėtų pažymėti, kad sąlygos priklauso nuo tvarumo. Kadangi turime tris kintamuosius, tai nurodysime tiesos (angl. *truth*) 9 lentelėje.

9 lentelė. Sumanaus kaimo rodiklių sąlyginis kriterijus

Tvarumas	Sumanumas	Jungiantis (Ryšys)	Taikoma / Netaikoma
0	0	0	Netaikoma
0	0	1	Netaikoma
0	1	0	Netaikoma
0	1	1	Iš dalies taikoma su paaiškinimu
1	0	0	Netaikoma
1	0	1	Taikoma
1	1	0	Taikoma
1	1	1	Taikoma

Tvarumas reiškia saugią aplinką, kuri sukurtų ilgalaikę naudą ateities kartoms. Sumanumas – tai kaimo gebėjimas mokytis, išgauti ir skleisti duomenis ar informaciją, kad būtų galima sukurti smalsumo ir (arba) žinių troškimo kultūrą. IKT / Ryšys, kuris yra informacinės ir ryšių technologijos sukuria infrastruktūrą, kuri sumažins izoliaciją atotrūkį / skaitmeninę atskirtį ir padės susijunti kaimo žmonėms su išoriniu pasauliu už jų kaimo ribų.

Šio žingsnio užduotis buvo pirmiausia ieškoti 17 darnaus vystymosi tikslų, kad būtų galima patikrinti, kuris tikslas bus glaudžiai susijęs su energijos rodikliu, kuris būtų naudingas kaimams, siekiant, kad jie būtų tvarūs, pažangūs ir adaptuotas Pramonė. 4.0 kontekste. Paieškos rezultatas: darnaus vystymosi 7 tikslas: užtikrinti visiems prieinamą, patikimą, tvarią ir šiuolaikišką energiją.

Sumaniųjų miestų pagrindinių metrikų nustatymas, siekiant patikrinti, kurie rodikliai gali būti taikomi sumaniųjų kaimų plėtrai pateikti 10–18 lentelėse. Siekiant patenkinti kaimų

energijos poreikius, siekiant plėtoti kaimo / kaimų tikslus, daroma kryžminė nuoroda į išmaniųjų miestų rodiklius.

10 lentelė. Sumaniųjų miestų rodikliai: Energetika / energija

Energetika / energija	Valant nuotekas pagaminta elektros ir šilumos energija (KWh) vienam gyventojui per metus
	Apdorojant kietąsias atliekas pagaminta elektros ir šilumos energija (KWh), tenkanti vienam gyventojui per metus
	% miesto energijos, kuri pagaminama naudojant decentralizuotas energijos gamybos sistemas
	Miesto energijos tinklo talpa vienam gyventojui (KWh)
	Viešojo gatvių apšvietimo energijos suvartojimas procentais nuo bendro metinio savivaldybės energijos suvartojimo
	% buvusio gatvių apšvietimo atnaujintas

Energija. Tvaraus vystymosi 7 tikslas: užtikrinti visiems prieinamą, patikimą, tvarią ir šiuolaikišką energiją.

11 lentelė. Telekomunikacijos

Telekomunikacijos	% miesto gyventojų, turinčių prieigą prie kompiuterių ar kitų elektroninių prietaisų su interneto prieiga bibliotekose ir kituose viešuosiuose pastatuose
	% miesto gyventojų, turinčių prieigą prie pakankamai spartaus plačiajuosčio ryšio
	% miesto ploto, esančio baltojoje zonoje/negyvos vietos/neuždengto telekomunikacijų ryšiu
	% miesto ploto su viešu interneto ryšiu

Telekomunikacijos susietos su tvaraus vystymosi 9C tikslu: labiau padidinti prieigą prie informacijos ir ryšių technologijų

12 lentelė. Kultūra

Kultūra	Bibliotekos knygų pavadinimų skaičius 100 000 gyventojų
	Bibliotekos elektroninių knygų pavadinimų skaičius 100 000 gyventojų
	Aktyvių bibliotekos vartotojų skaičius procentais nuo visų gyventojų

Ši metrika susieta su tvaraus vystymosi 9C tikslu: labiau padidinti prieigą prie informacijos.

13 lentelė. Aplinka

Aplinka	% ekosistemų, kurios pažymėtos nuotolinio stebėjimo būdu
	Metinis ekosistemų nuotolinio stebėjimo dažnis
	% pastatų, pastatytų arba atnaujintų per pastaruosius 5 metus pagal žaliosios statybos principus
	Realaus laiko IRT pagrįstų oro kokybės stebėjimo stočių skaičius 100 tūkst. gyventojų

Aplinka. Tai suderinta su tvaraus vystymosi 15 tikslu: apsaugoti, atkurti ir skatinti tvarų sausumos ekosistemų naudojimą, tvariai tvarkyti miškus, sustabdyti ir pakeisti žemės degradaciją bei sustabdyti biologinės įvairovės nykimą. Tikslai – numatyti priemonės ir būdus sukurti aplinką, kuri nekenktų kaimo bendruomenės gerovei, sukurti aplinką, kuri galėtų būti ekologiškai saugi, be taršos ir ekologinės degradacijos. Nuoroda su ISO 37122 standartu.

14 lentelė. Ekonomika

Ekonomika	% Vietinių įmonių, sudariusių sutartis teikti miesto paslaugas, kurių duomenų ryšys yra atviras, skaičius
	Metinis naujų įmonių skaičius 100 000 gyventojų
	% Darbo jėgos skaičius IKT sektoriuje
	% Švietimo, MTEP sektoriuje dirbančios darbo jėgos skaičius

Ekonomika. Ši metrika susieta su 8 tvaraus vystymosi tikslu: skatinti tvarų, įtraukų ir tvarų ekonomikos augimą, visišką ir produktyvų užimtumą ir padorų darbą visiems.

15 lentelė. Būstas

Būstas	Namų ūkiai su sumaniaisiais elektros skaitikliais
	Bendras žemės plotas, kuris yra mišraus naudojimo zona
	% namų ūkių su sumaniaisiais vandens skaitikliais

Būstas. Atsižvelgiant į tvarios plėtros tikslus, būsto metrika susieta su tvaraus vystymosi 1.4 tikslu. Pagal tikslą, iki 2030 metų šalys turi užtikrinti, kad visi vyrai ir moterys, ypač neturtingieji ir pažeidžiamieji, turėtų lygias teises į ekonominius išteklius, taip pat galimybę naudotis pagrindinėmis paslaugomis, nuosavybės teise ir valdyti žemę ir kt.

16 lentelė. Sveikatos apsauga

Sveikatos apsauga	Miesto gyventojai su vieninga sveikatos byla, prieinama sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams
	Miesto plotas, padengtas elektromagnetinių laukų spinduliuotės žemėlapiais
	Metinis medicininių vizitų, atliktų telefonu arba internetu, skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų
	% miesto gyventojų, užsiregistravę viešosiose perspėjimo sistemose dėl oro ir vandens kokybės

Sveikatos apsauga. Ši metrika susieta su tvaraus vystymosi 3 tikslu: Užtikrinti sveiką gyvenimą ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę. Tvaraus vystymosi 3 tikslas yra skatinti žmonių gerovę, užtikrinti prieigą prie sveikatos priežiūros, kad būtų užtikrintas sveikas gyvenimas. Sumaniųjų miestų rodiklių ištrauka paimta iš ISO 37122 standarto.

17 lentelė. Švietimas

Švietimas	Internetinių duomenų bazių, pasiekiamų viešosiose bibliotekose, skaičius 100 tūkst. gyventojų
	% miesto gyventojų, kurie profesionaliai moka vieną ar kelias užsienio kalbas
	Kompiuterių, nešiojamųjų kompiuterių, planšetinių kompiuterių ar kitų skaitmeninių mokymosi įrenginių skaičius 1 tūkst. pradinių klasių mokinių
	Kompiuterių, nešiojamųjų kompiuterių, planšetinių kompiuterių ar kitų skaitmeninių mokymosi įrenginių skaičius 1000 vidurinės mokyklos mokinių
	Mokslo, technologijų, inžinerijos ir matematikos (STEM) aukštojo mokslo laipsnių skaičius 100 tūkst. gyventojų

Švietimas. Ši metrika yra susieta su tvaraus vystymosi 4 tikslu. Užtikrinti įtraukų ir teisingą kokybišką švietimą ir skatinti mokymosi visą gyvenimą galimybes visiems. Iš tvaraus vystymosi 4 tikslo sukurti šie tikslai: Suteikti kokybišką pagrindinį išsilavinimą, Vidurinio kokybiško išsilavinimo teikimas, Tolesnio išsilavinimo ir mokymo teikimas.

Norint nustatyti rodiklius, kurie susietų su pagrindiniais sumaniųjų kaimo bendruomenių švietimo tikslais, užduodami šie klausimai:

Kaip galime išmatuoti pagrindinio kokybiško išsilavinimo mokyklinio amžiaus vaikams teikimą kaime? Kaip galime išmatuoti galimybę kaimo jaunimui įgyti kokybišką vidurinį išsilavinimą? Kaip galime išmatuoti ar stebėti kaimo jaunimo progresą į tolesnį išsilavinimą ir mokymąsi?

18 lentelė. Finansai

Finansai	% savivaldybės biudžeto išleidžiama sumaniojo miesto inovacijoms ir iniciatyvoms per metus
	Metinė iš dalijimosi ekonomikos surinktų mokesčių suma procentais nuo visų surinktų mokesčių
	% mokėjamų miestui, kurie apmokami elektroniniu būdu pagal elektronines sąskaitas faktūras

Finansai. Finansų metrika susieta su 17 tvarios plėtros tikslu: stiprinti įgyvendinimo priemones ir atgaivinti Pasaulinę partnerystę siekiant tvaraus vystymosi.

Siekiant toliau transformuoti tikslus į rodiklius, buvo pateikti šie klausimai: Kaip cirkuliuoja kaimo pinigai? Kaip savivaldybė išleidžia pinigus infrastruktūros plėtrai? Kaip įgyvendinama integracinio augimo sąvoka?

19 lentelė. Hipotetiniai sumaniųjų kaimų rodikliai

Energetika / Energija	% prie nacionalinio tinklo prisijungusių žmonių
	% namų ūkių, turinčių išmaniuosius išankstinio mokėjimo skaitiklius
	% žmonių, dalyvaujančių kaimo kietųjų atliekų perdirbimo iniciatyvose, skaičius
	% energijos, pagamintos naudojant centralizuotą energijos gamybos sistemą...pvz. saulės namų sistemos (valdomos centralizuotai)
	Kaimo energijos tinklo talpa (KWh) Kokia galia yra kaime?
	Namų, naudojančių saulės baterijas, dujas kaip energijos šaltinį, skaičius kaime.
Telekomunikacijos	% įrengtų gatvės šviestuvų, maitinamų saulės energija / elektra
	Kaime nėra mobiliųjų telefonų bokštų
	Kaime pasiekiamų mobiliųjų telefonų tiekėjų tinklų skaičius ir jų %
	% gyventojų, turinčių 3G/balso prieigą, plačiajuosčio ryšio prieigą kaime
	Namų ūkių, turinčių interneto prieigą, skaičius
	% kaimo ploto su korinio ryšio balso, duomenų ir kitokiu priėmimu
Kultūra	Per pastaruosius 5 metus nebuvo įgyvendinta nė vienas ITC projektas kaimo kaimams
	Bibliotekos knygų pavadinimų skaičius 10 tūkst. gyventojų
	Ar biblioteka turi nemokamą prieigą prie interneto
	Bibliotekos spausdintinių knygų pavadinimų skaičius 10 000 gyventojų (Manoma, kad kaime yra biblioteka)
Aplinka ir sauga	Kaimo bibliotekoje nėra internetinių duomenų bazių
	Kaime yra išankstinio perspėjimo sistemos, pasiekiamos nuotoliniu būdu, pavyzdžiui, meteorologinė stotis
	Patikrintų ekstremalių situacijų planų stichinių nelaimių atveju ir % žmonių, besimokančių pagal tokį planą
	Naminių gyvūnų, pažymėtų unikaliais arba turinčių sekimo įrenginį, nėra
	Laukinių gaisrų indikatorių ir reagavimo į ekstremalias situacijas plano prieinamumas
	% pastatų kurie atlaikytų atšiaurias oro sąlygas (...Kaimai žali)
Ekonomika	Oro kokybės matavimo prietaisų (stebėjimas nuotoliniu būdu) skaičius viename kaime
	Verslų, naudojančių socialinių tinklų platformas reklamai kaime, skaičius
	% smulkiųjų ūkininkų kaime, turinčių prieigą prie ūkininkavimo portalų, kad gautų patarimų, taip pat prieigą prie informacijos
	Metinis naujų SPA parduotuvių / naujų įmonių skaičius 10 000 gyventojų, naudojančių IKT platformas savo paslaugoms parduoti
	% darbo jėgos (IKT) sektoriuje
Sveikatos apsauga	% darbo jėgos, dirbančios EDU, MTEP sektoriuje ir gyvenančios kaime.
	Nuspėjamas ir patikimas šeimos gydytojo apsilankymo kaimo klinikoje grafikas
	Išmaniųjų mobiliųjų klinikų skaičius 10 tūkst. kaimo gyventojų
	Žmonių, žinančių apie e. sveikatos paslaugas ir registruotų kaime, skaičius
	Rekreacijai naudojamų sporto įrenginių skaičius ir žemės ploto %
	Žmonių, turinčių prieigą prie kokybiškų oro ir vandens stebėjimo duomenų, skaičius.
Būstas	Ar kaime yra kokia nors išpėjimo apie vandens ir oro kokybės nukrypimų lygi sistema?
	Ar nėra žmonių, kurie prieš naudojimą (iš gręžinio, upės) virina vandenį ?
	% namų ūkių, kurie turi išankstinio apmokėjimo (išmaniaisiais) elektros skaitiklius kaime
% bendro žemės ploto skirto plėtrai	
Valstybinio būsto skaičius, t.y. namai kaime, kuriame įrengtas saulės šildymas	

	% zonų, kurio turi prieigą prie švaraus komunalinio vandens su centralizuotu išmaniuoju skaitikliu
Švietimas	% pradinę mokyklą lankančių mokyklinio amžiaus vaikų
	Kaime per 30 minučių, galima nueiti iki valstybinės mokyklos
	El. knygų pavadinimų skaičius mokyklos bibliotekoje
	Kompiuterių, nešiojamųjų kompiuterių, planšetinių kompiuterių ar kitų skaitmeninių įrenginių skaičius kaime; turimi interaktyvūs mokymosi įrenginiai pradinės mokyklos klasėje/klasėje
	Mokslo, technologijų, inžinerijos ir matematikos (STEM) išsilavinimo pažymėjimų skaičius 10 tūkst. kaimo gyventojų
Finansai	% savivaldybės biudžeto išleidžiamo sumaniai kaimo plėtrai per metus inovacijų programoms
	% bankininkystės / finansinės infrastruktūros, tokios kaip mobilieji bankai (mobilieji bankomatai) kaimuose
	% žmonių, investuojančių į visuomenės grupes, naudojant oficialias bankininkystės sektoriaus programas
	Žmonių, besinaudojančių mobiliąja bankininkyste, skaičius
	% žmonių, turinčių banko sąskaitas kaime / naudojančių mobiliuosius ar skaitmeninius pinigus
Kelių / geležinkelių tinklas ir transportas	Galimybė važiuoti keliu, jungiančiu kaimą su pagrindiniu keliu
	Geležinkelio linija, jungianti kaimą su artimiausiu uostu
	Galimybė naudotis viešojo transporto grafiku, žinomu kaime
	% savivaldybės biudžeto skirto keliams
	% savivaldybės biudžeto skirto geležinkelių tinklo infrastruktūrai
	Asmenų, vežančių žmones ir siuntas, skaičius kaime
Žmonių kviečiančių taksi naudojant socialinių tinklų platformą skaičius	

Apibendrinant galima teigti, kad rodiklių charakteristikos nusako, kas yra sumanus kaimas.

- a) Kaimas, apimantis mokymosi visą gyvenimą kultūrą, pritaikantis naujas ekonomiškai efektyvias ir lengvai prižiūrimas technologijas ir taikantis naujoves naudojant jas (kultūra ir švietimas).
- b) Kaimas, kuriame yra tinkamas būstas, aprūpintas pagrindiniais patogumais, tokiais kaip saugus geriamas vanduo arba paslaugos, užtikrinančios palankias gyvenimo sąlygas gyventojams (būstas).
- c) Kaimas, galintis tiekti švarų geriamąjį vandenį, anksti aptikti upių ir šulinių taršą, taip pat užtikrinti stabilią suplanuotą sveikatos priežiūrą (sveikatos priežiūra ir sauga).
- d) Kaimas, kuris rūpinasi savo aplinka dabartinės ir būsimos kartos tvarumu, turėdamas išankstinio įspėjimo sistemas, aptikdamas nepalankias oro sąlygas, gaisrus ir pan. (aplinkos tvarumas).
- e) Kaimas, kuris supranta stichinių nelaimių pavojų ir gali reaguoti laiku ir sistemingai, saugiai ir nuspėjamai (sauga ir aplinka).
- f) Kaimas, kuris didžiuojasi savo kultūrinėmis vertybėmis ir praktika, skatina kūrybiškumą, pritraukia turizmą (kultūra).
- g) Kaimas, kuris yra fiziškai susietas su išoriniu pasauliu, taip pat naudojant pagrindinę IKT infrastruktūrą ir sumaniąsias technologijas (kelius/ geležinkelių tinklą, IKT/telekomunikacijas).
- h) Kaimas, turintis pagrindinius techninius įgūdžius palaikyti IKT infrastruktūrą ir technologijas (švietimas).
- i) Kaimas, kuriame yra pagrindinė mobiliojo finansavimo infrastruktūra, leidžianti sumaniai paskirstyti ir naudoti pinigus (finansai).

5.2. Hipotetinio sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietovei vertinimo mechanizmo aprašymas

Apžvelgta mokslinė literatūra, pasaulinės praktikos bei atliktas tyrimas leido konstruoti hipotetinį sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietovei vertinimo mechanizmą. Jis grįstas esminėmis sumanumo nuostatomis: mokymusi, žiniomis, jautrumu pažangai, lyderyste ir buvimu priekyje, kūrybiškumu ir gebėjimu kurti bei modifikuoti, mokėjimu minimizuoti riziką, pasekmių įvertinimu ir išskirtiniu žinojimu kaip padaryti.

Mechanizmas konstruojamas atsižvelgiant į poveikio vertinimo poreikį ir jo laikiną aktualumą. Įvertinus atkreiptinas dėmesys, kad poveikio vertinimas laiko požiūriu gali būti aktualus paraiškos rengimo etape dėl ko efektyviausia būtų jeigu vertinimui duomenis pateiktų ir jų objektyvumą patvirtintų pareiškėjas. Tuo tikslu sudaryta pareiškėjo savarankiškai pateikiamų duomenų, grįstų objektyviais įrodymais lentelė (žr. 20 lentelė).

Teikiant paraišką pareiškėjas turėtų pateikti objektyvią informaciją, grįstą istoriniais duomenimis, įrodančią atitiktį sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietovei vertinimui. Tai reikalinga vertinant pareiškėjo potencialą projektu daryti poveikį kaimo vietovei jį įgyvendinus. Rekomenduojama, kad pareiškėjas šiame etape vienas arba su partneriais surinktų ne mažiau 40 balų.

Šiame etape poveikiu kaimo vietovei traktuojama tiek pareiškėjo individuali pažanga kaimo vietovėje ir gebėjimas būti pavyzdžiu, tiek ir jo teikiama ar pasidalinama vertė su kitais kaimo vietovės subjektais, jeigu dalijamasi technologija, įranga, žiniomis.

Analogiška lentelė (20 lentelė) sudaroma prognozuojant sumaniųjų kaimų projekto poveikį (pokyčius) kaimo vietovei projekto eigoje. Skirtumas tik tas, kad pareiškėjas pateikia pagrindimą leidžiantį įvertinti būsimą poveikį išskiriant vertę pareiškėjui ir vertę kaimo vietovei, t.y. pasiektu sumanumu naudosis individualiai (individualus sumanumas), dalinsis su kitais kaimo vietovės subjektais ar bus sukurtas kolektyvinis sumanumas.

Atsižvelgiant į finansinės priemonės paskirtį kurti sumaniųjų kaimą rekomenduojama skirti kategorijoje papildomus 5 balus, ten kur projektu sukuriamas kolektyvinis sumanumas kaimo vietovėje.

20 lentelė. Pareiškėjo savarankiškai pateikiami duomenys, grįsti objektyviais įrodymais

Mato vienetai	Vertinimo principai	Priemonės	Rodikliai
Išmoningumo rodikliai			
Skaičius	e-aplinkoje veikiančios, įvairios paieškos sistemos, išsipirkti abonentai, kur galima įsigyti naujausios informacijos bei technologijų. Įsigyta aukščiausio lygio konsultacijų, kelta kvalifikacija bei susipažinta su naujausiomis tendencijomis rinkoje išmokta taikyti pažangius sprendimus. Galimi tiekėjai aukštosios mokyklos, mokslo institutai ir jiems žiniomis prilygstančios konsultavimo tarnybos. <i>Daugiausia 15 balų</i>	Naudojami sprendimai, technologijos pagreitinantys mokymąsi	Greitas mokymasis
Technologijos, inovacijos, IT priemonės leidžiančios pasinaudoti trūkstamomis žiniomis	Įsigytos technologijos, įranga efektyviau atliekančios užduotis, leidžiančios vykdyti veiklas, kurių negalėtų atlikti savarankiškai. Įsigytos galimybių studijos atsakančios į klausimus į kuriuos	Žinių kompensavimo priemonės	Žinojimas kaip ir kuo kompensuoti žinias

Įsigytos galimybių studijos	stokojama kompetencijos atsakyti savarankiškai. <i>Daugiausia 10 balų</i>		
Progreso pojūtis			
Pavyzdžiai pagrįsti lyginamąja analize	Atliktos sprendimų, technologijų ir technikos galimybių studijos bei rinkos analizė. Identifikuotos didžiausią pridėtinę vertę kuriančios <i>Daugiausia 10 balų</i>	Pažangesnių sprendimų, technologijų ir technikos identifikavimas ir gebėjimas įvertinti jų pranašumą prieš naudojamus	Pažangos pajauta
Skaičius	Naudojamos technologijos, technika ir inovacijos pažangesnės nei iki tol naudotos arba lyginant su konkurentais <i>Daugiausia 10 balų jeigu pažanga pasiekta ūkio subjekto lygmenyje. Daugiausia 15 balų jeigu pažanga pasiekta savivaldybėje veikiančių konkurentų atžvilgiu. Daugiausia 25 balai jeigu pažanga pasiekta regione veikiančių konkurentų atžvilgiu.</i>	Pažangesni sprendimai, technologijos, technika ir inovacijos taikomos veikloje	Buvimas kitų priekyje ir pažangus mąstymas
Skaičius	Pagal užsakymą arba savarankiškai sukurtos IT priemonės neturinčios rinkoje pranašesnių analogų ir efektyvinančios veiklą. <i>Daugiausia 15 balų jeigu sukurtos užsakius Daugiausia 25 balai jeigu sukurtos paties subjekto</i>	Technologiškai, techniškai pranašesnių IT priemonių kūrimas ir įdiegimas veikloje	Kurti ir naudoti IT ir automatizuotas sistemas, įgyvendinti idėjas
Į tikslą orientuotas veikimas (sutelktumas)			
Naudojamos/naudojamos poveikio ir efektyvumo vertinimo IT priemonės, užsakytos galimybių studijos: Ekonominio taip/ne Finansinio taip/ne Technologinio taip/ne Aplinkosauginio taip/ne Ir t.t.	Subjektas pats atlieka poveikio, efektyvumo vertinimą ir atlieka prognozavimą naudodamas IT priemones ir priima pagrįstus efektyvius sprendimus arba įsigyja poveikio, efektyvumo ir prognostinį įvertinimą iš specializuotų tiekėjų tokių kaip aukštosios mokyklos, institutai ar konsultacinės tarnybos galimybių studijų pavidalu ir pan. <i>Daugiausia 15 balų jeigu atlikta specializuoto tiekėjo Daugiausia 25 balai jeigu atlikta paties subjekto</i>	Poveikio ir efektyvumo vertinimas naudojant IT ar įsigyjant galimybių studijas	Poveikio ir efektyvumo įšivertinimas ir prognozavimas, greitas ir išmintingas veikimas
Progresyvus mąstymas			
Draudimo aprėptis Naudojamos/naudojamos rizikos modeliavimo IT priemonės Naudojamos/naudojamos techninės technologinės inovacijos Įsigytos rizikos vertinimo galimybių studijos.	Valdoma rizika pasitelkiant draudimą. Platesnė aprėptis: draudžiamas turtas, procesai, darbo jėga, produktas, paslauga ir pan., aukštesnis įvertinimo balas. <i>Daugiausia 10 balų</i> Savarankiškai renkami duomenys ir atliekamas rizikos modeliavimas bei prognozavimas. <i>Daugiausia 10 balų</i> Galimybių studiją atliko, duomenis surinko ir rizikos modeliavimą bei prognozavimą	Rizikos minimizavimo ir žalos mažinimo priemonės	Žinojimas, kaip užkardinti arba minimizuoti žalą ir gebėjimas tai daryti

	atliko aukštosios mokyklos, mokslo įstaigos ar konsultavimo tarnybos ekspertai. Daugiausia 10 balų Įdiegtos priemonės leidžiančios sumažinti riziką bei netektis pasireiškus neigiamiems aplinkos veiksams. Daugiausia 10 balų <i>Bendroje sumoje daugiausia 25 balai</i>		
Naudojamos/nenaudojamos duomenų bazės	Kaupiami duomenys nuosavose duomenų bazėse, įsigyta prieiga prie specializuotų duomenų bazių. Daugiausia 10 balų	Duomenų bazės	Gebėjimas sisteminti informaciją taikant IT
Išmanumas			
Patentų skaičius	Subjekto savarankiškai sukurtos arba kartu su aukštųjų mokyklų, mokslo institutų ir konsultavimo tarnybų mokslininkais sukurtos technologijos, modifikacijos ir inovacijos bei įteisintos įregistruotais patentais. Daugiausia 25 balai jeigu atlikta kartu su specializuotu tiekėju Daugiausia 35 balai jeigu atlikta paties subjekto	Sukurtos technologijos, modifikacijos, inovacijos	Žinojimas kaip padaryti

Įgyvendinus projektą pagal poreikį galimas išorinis ekspertinis vertinimas. Jį rekomenduotina atlikti ne anksčiau nei praėjus vieneriems metams, bet ne vėliau nei po trijų metų po projekto įgyvendinimo. Jis leistų įvertinti poveikio kaimo vietai tvarumą. Vertinimo metu rekomenduojama kreiptis į projekto vykdytoją su prašymu patikslinti projekto poveikio vertinimą ir esant galimybei pateikti papildomus įrodymus, jeigu projekto dėka buvo pasiektas papildomas rezultatas po projektiniu laikotarpiu.

Identifikavus paraiškoje išsipareigotą sukurti ir sukurtą kolektyvinį sumanumą rekomenduojama jo apimtis ir naudą įvertinti atliekant interviu su potencialiais naudos gavėjais kaimo vietovėje. Tai leistų patirti kolektyvinio sumanumo apimtis, potencialą ir vertę sumaniajam kaimui kaimo vietovėje. Kokybinio vertinimo privalumas interviu metodu tas, kad galima patikslinti investicines kryptis, sumažėjus vieno aktualumui jas pakeisti kitomis, kurios reikalingos kaimo vietai keliant kaimo sumanumo lygį.

Rekomenduojama išorinį ekspertinį vertinimą atlikti bent 10-ties projektų prioritetą teikiant ilgesniems nei metų trukmės projektams.

Apibendrinant galima teigti, kad sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietai vertinimo mechanizmas (rodiklių rinkiniai, metodika) dar gali būti tobulinamas labiau pritaikant jį konkrečioms finansavimo priemonėms, tačiau pritaikant reikėtų įvertinti galimybę kurti kolektyvinį sumanumą kaimo vietovėje, nes individualaus sumanumo kūrimas potencialiai rizikingas dėl investicijomis iškreipiamo konkurencingumo kai vienas kaimo vietovės subjektas projektinio finansavimo dėka įgijęs sumanumą gali pradėti dominuoti kaimo vietovėje tuo pačiu didindamas atskirtį tarp sumanių ir mažiau sumanių subjektų. Esant tokiai rizikai rekomenduotina skatinti platesnės įtraukties iniciatyvas arba skatinant siauresnės įtraukties sudaryti sąlygas kaimiškoje vietovėje finansavimą gauti keliems lygiaverčiams projektams.

IŠVADOS

1. Atlikus kokybinę ES ir Lietuvos teisės aktų bei mokslinių publikacijų turinio analizę nustatyta, kad Sumanus kaimas – tai socialinė ekonominė sistema, kurios vystymusi suinteresuotos bendruomenės, siekdamos padidinti savo atsparumą ir gyvenimo kokybę (pažanga turi būti išmatuojama), remiasi vietos stipriosiomis pusėmis ir galimybėmis, priima ir įgyvendina inovatyvius, į sisteminių pokyčių orientuotus, sprendimus, užtikrina kuo platesnį dalyvavimą (nieko nepaliekant nuošalyje) ir bendradarbiavimą, kasdieninėje savo veikloje naudodamos skaitmenines ir kitas technologijas.
2. Sumaniesiems kaimams būdingi geri gyventojų e-raštingumo įgūdžiai, prieinamumas prie elektroninių paslaugų sveikatos ir kitose srityse, novatoriški sprendimai aplinkosaugos klausimais, žiedinės ekonomikos principo taikymas žemės ūkio atliekoms, vietinių produktų naudojimo skatinimas ir palaikymas skaitmeninėmis technologijomis paremtu populiarinimu, verslo galimybių didinimas ir darbo vietų kūrimas; trumpųjų maisto tiekimo grandinių ir vietos maisto sistemų kūrimas; atsinaujinančių energijos išteklių naudojimas; gamtos išteklių tausus naudojimas prisitaikant prie klimato kaitos pokyčių, saugant aplinką ir biologinę įvairovę; turizmui pritaikytas kultūros paveldas, didesnio vietovės turistinio patrauklumo siekimas.
3. Prielaidos sumanaus kaimo vystymui apima sumanaus kaimo veikėjų orientavimąsi į vietinės problemas ir galimybes bei sumanesnį kaimo išteklių panaudojimą pasitelkiant vietos ir išorinius partnerius, pavyzdžiui, mokslo ir eksperimentinės plėtros institucijas, miesto gyventojus. Sumanių kaimų koncepcijos įgyvendinimui prielaidas sudaro sisteminis visų suinteresuotųjų požiūris į vietovės vystymą, aktyvus vietos bendruomenės dalyvavimas ir bendradarbiavimas su įvairiais suinteresuotaisiais, dalyvaujamojo principo įgyvendinimas vietinės valdžios sprendimų priėmimo procese; diegimas skaitmeninių technologijų ir socialinių inovacijų, sinergijos efektų kūrimas sprendžiant kaimui aktualias problemas ir gerinant gyvenimo kokybę. Sumaniųjų kaimų vystymąsi skatina nuolatinis kaimo gyventojų ir kitų suinteresuotųjų žinių ir gebėjimų didinimas skaitmeninių technologijų ir kitose srityse, bendradarbiavimo tinklų tarp įvairių suinteresuotųjų kūrimas. Sumaniame kaime gali būti pasitelkiamas žiedinės ekonomikos ir dalijimosi ekonomikos principų įgyvendinimas, turi būti siekiama sinergijos tarp žmogiškųjų išteklių gebėjimų, technologinių galimybių ir strateginio planavimo principų.
4. Sumanių kaimų koncepcijai priskiriamos iniciatyvos dažiausiai kyla iš vietinių kaimo gyventojų, bendruomenės, vietinių verslininkų ir ūkininkų, vietos valdžios institucijų ir kitų vietinių organizacijų. Sumanių kaimų koncepcijai priskiriamos iniciatyvos gali kilti ir kaip vietinių suinteresuotųjų bendradarbiavimo su išoriniais suinteresuotaisiais rezultatas. Išorinės kaimo vystymusi suinteresuotos šalys gali būti švietimo, konsultavimo, mokslo institucijų atstovai, miesto verslo atstovai, kitos bendruomenės ir valdžios institucijos ar jas jungiančios organizacijos.
5. Sumanaus kaimo projektų intervencijos kryptimis laikytinos ekonomika, infrastruktūra ir paslaugos, viešasis valdymas ir aplinkosauga bei turizmas.
6. Atlikus ekspertų apklausą ir išanalizavus gautus tyrimo duomenis, galima daryti tokias išvadas:
  - a) Ekspertų nuomone galima vadovautis apibrėžiant sumanaus kaimo koncepciją; pagal visus nurodytus ir įvertintus sumano požymius buvo išskirtos kelios didelės grupės: išmonė, progreso pojūtis, į tikslą orientuotas veikimas (sutelktumas), progresyvus mąstymas, išmanumas. Sumanumo požymis „Aukšto lygio mentalinių gebėjimų turėjimas ir demonstravimas“, tinkamas atskiriant aukščiausią sumanumą turinčius nuo visų kitų.

- b) Nustatyta, kad sumanūs techniniai, technologiniai sprendimai yra kai įranga autonomiškai gali produktyviai dirbti išlikdama draugiška aplinkai. Tačiau kartu reikalingos ir specializuotos, susistemintos žinios bei darbuotojų kompetencija gebėti priimti su technologijomis susijusius sprendimus, vertinti gautą informaciją.
  - c) Atskleidžiant organizacijų pajėgumus įgyvendinti vienos ar kitos sumanaus kaimo srities projektus, išryškėjo, kad dauguma organizacijų turi tik bazinius gebėjimus arba neturi tokios kompetencijos (ir negali jos įgyti). Stipriausios kompetencijos (organizacijos nariai/darbuotojai jas turi) buvo nurodytos tik prie sumanios vietos bendruomenės projektų įgyvendinimo, kur labai svarbus žmogiškasis faktorius ir kur daugiausia, tikėtina, ekspertai turi patirties. Pastebėtina, kad svarbu atskirų savivaldybių lygmenyje identifikuoti sumanaus kaimo prioritetines sritis, stiprinti žinias, įgūdžius sumanių kaimų projektų rengimui ir įgyvendinimui, nes ne visur yra specialistų, kure išmano atitinkamas sritis.
  - d) LEADER principai yra svarbūs rengiant ir įgyvendinant Sumanių kaimų priemonę, tačiau pagal ekspertus jų reikšmingumas skirtingas. Stipriausia raiška partnerystės principo.
  - e) Siekiant sustiprinti principo „iš apačios į viršų“ įgyvendinimą svarbiausi potencialūs paramos gavėjai (pareiškėjai), tuo pačiu ir iniciatoriai, kuriant sumanius kaimus - KBO ir kitos NVO veikiančios kaimo vietovėse, VVG.
  - f) Nustatyta, kad Sumanių kaimų vystymo planų ir projektų finansavimas turėtų / galėtų būti daugiafondis ir/arba sudėtinis finansavimas (realizuojamas pagal jungtinės veiklos sutartį).
  - g) Siektina, kad Sumanių kaimų vystymo planų ir projektų įgyvendinimas prisidėtų (bei apimtų) prie anksčiau toje vietovėje skirtingų subjektų įgyvendintų įvairių projektų rezultatų tolimesnio panaudojimo ir didesnio įveiklinimo, siekiant sinergijos tenkinant visos bendruomenės poreikius bei prisidedant prie atskirų subjektų tolimesnės pažangos (skatinant, kad jų naujai inicijuojami projektai koreliuotų su Sumanių kaimų vystymo planais ir partnerystėje įgyvendinamais kitais projektais), o taip pat kad prisidėtų prie Regionų patvirtintų specializacijų strateginių tikslų siekimo ir funkcinių zonų vystymosi skatinimo (remiant bendradarbiavimo iniciatyvas net ir tarp teritoriškai nesusisiekiančių vietovių).
  - h) Ekspertai atstovavo 49 kaimiškąsias ir miesto organizacijas todėl savivaldybių sumanumas geografiniu požiūriu tyrime atspindėtas. Taip pat, pažymėtina, kad santykinai didelė dalis imtyje sudaro ekspertai turintys ilgesnę kaip 10 metų kaimo pokyčių valdymo patirtį kas leidžia teigti, kad ekspertų žinios yra tinkamos objektyviam vertinimui.
7. Atsižvelgiant į sumaniosios socialinės sistemos modelius, ES ir Lietuvos politinių dokumentų ir empirinio tyrimo analizės rezultatus, nustatyta, kad LEADER yra ideali priemonė besiformuojančiai Sumanių kaimų koncepcijai vietos lygmeniu paremti. Sumaniai pritaikius LEADER principus turėtų būti siekiama: *sutelkti vietos potencialą, kurti bendruomenės pajėgumus, numatyti struktūrinius pokyčius ir skatinti naujoves.*
  8. Atlikus kaimo vietovių vietos veiklos grupių ir vietos savivaldos bei kitų kaimo plėtros atstovų apklausą dėl Sumanaus kaimo iniciatyvų potencialo ir jų sričių, nustatytos penkios pagrindinės intervencijos kryptys pagal Sumanaus kaimo paramos priemonę 2023–2027 m. laikotarpiui: 1) vietos (kaimo) ekonomika; 2) įtrauki vietos infrastruktūra ir paslaugos; 3) sumanus vietos (viešasis) valdymas; 4) sumani vietos bendruomenė; 5) aplinkos apsauga ir klimato kaitos pokyčių švelninimas.
  9. Sumanaus kaimo paramos priemonės integravimo į LEADER priemonę modelis Lietuvoje turėtų apimti 5 elementus: kaimo organizacijų sumanumo ugdymas (sumanumo požymiai); LEADER ir sumanaus kaimo vystymo principai; sumanių kaimų

varomosios jėgos; sumanumo metmenys; intervencinių kryptių prioritetinės sritys ir siektini rezultatai.

10. Įgyvendinant Sumanaus kaimo paramos priemonę tikslinga taikyti tam tikrus Europos inovacijų partnerystės metodo elementus. Kai kaimo teritorijoje strateginės partnerystės tarp nevyriausybinio, verslo, vietos valdžios sektorių bei mokslo, studijų ir konsultavimo institucijų nustato konkrečios kaimo vietovės vystymosi potencialą, plėtros galimybes, ištiriami kaimo vietovės gyventojų poreikiai ir jiems tenkinti numatomi konkretūs sisteminiai veiksmai, kurie pasižymi sumanumu, dideliu socialiniu arba ekonominiu novatoriškumu.
11. Teikiant paramą Sumanaus kaimo projektams prioritetą turi būti teikiamas inovatyvumui, skaitmeninimui, kuo platesnei partnerystei, integruotumui, projekcinės veiklos tęstinumo skatinimui, projektų atitiktai patvirtintų regionų specializacijų strateginiams tikslams, kaimo vietovės istorinio-kultūrinio paveldo įveiklinimo, kartų kaitos ir patirties perimamumo; ūkinės veiklos efektyvinimui ir verslumo skatinimui.
12. Apibendrinant sumanių kaimų gerosios praktikos atvejų tyrimą galima daryti tokias išvadas:
  - a) dažniausiai sumanių kaimų projektai yra vidutinio arba aukšto techninio sudėtingumo, kuriami ir vykdomi glaudžiai bendradarbiaujant su mokslo ir eksperimentinės plėtros institucijomis;
  - b) nuo pat sumanaus kaimo projekto įgyvendinimo pradžios turi būti užtikrintas vietos bendruomenės ir valdžios dalyvavimas, kad būtų išvengta nesusipratimų ir prireikus būtų galima imtis skubių priemonių;
  - c) ribotas, nėra pakankamas projektų įgyvendinimo laikas (nuo 12 mėn. iki 24 mėn.), kad būtų galima sukurti tinkamus dalyvavimo metodus ir pasiekti galutinį rezultatą, susietą su projekto tikslais, kai projektas dar nėra įgyvendintas;
  - d) labai svarbios „namų darbų“ veiklos, į kurias reikia įdėti daug pastangų tiek motyvuojant suinteresuotuosius jas atlikti, tiek konsultuojant kaip jas tinkamai atlikti;
  - e) keitimasis informacija ir suinteresuotųjų šalių įtraukimas yra sudėtingas, kai nėra išsamių žinių (duomenų bazių) apie vietos situaciją ir esamus bendruomenės tinklus ar iniciatyvas;
  - f) labai svarbu nuolat susisiekti su vietos kontaktiniu asmeniu, kuris turi būti gerai susipažinęs su sumanaus kaimo projekto tikslu, vietos situacija; be to, kontaktinis asmuo turi turėti gerus ir nenutrūkstamus ryšius su vietos valdžia;
  - g) dažniausiai sumanių kaimų projektai vertinami pagal socialinius ir ekonominius naudingumo kriterijus bei poveikio aplinkai ir klimatui kriterijus. Finansavimo kriterijai ar paramos šaltiniai koreliuoja su techninio sudėtingumo kriterijais, kurie nėra dažnai naudojami, atliepia darnaus vystymosi tikslus.
  - h) sumanių kaimų projektų kūrimo ir įgyvendinimo dalyvauja platus suinteresuotųjų ratas pradedant vietos organizacijomis ir baigiant nacionalinėmis organizacijomis, ypač siekiama įtraukti, o bendruomenei aktyviai dalyvauti, įgyvendinant tinklinius labai mažos ar didelės apimties projektus (pvz., vėjo jėgainių parko įrengimas).
13. Kaimo sumanumo matavimui rekomenduojame vartoti "išskirtinumą/pranašumą" nuo visuotinai nusistovėjusių esamu laikotarpiu normų ir praktikų. Sumanaus kaimo projektų poveikio rodiklių charakteristikos nusako, kas yra sumanus kaimas:
  - a) Kaimas, apimantis mokymosi visą gyvenimą kultūrą, pritaikantis naujas ekonomiškai efektyvias ir lengvai prižiūrimas technologijas ir taikantis naujoves naudojant jas (kultūra ir švietimas).

- b) Kaimas, kuriame yra tinkamas būstas, aprūpintas pagrindiniais patogumais, tokiais kaip saugus geriamas vanduo arba paslaugos, užtikrinančios palankias gyvenimo sąlygas gyventojams (būstas).
  - c) Kaimas, galintis tiekti kokybišką geriamąjį vandenį, anksti aptikti upių ir šulinių taršą, taip pat užtikrinti stabilią suplanuotą sveikatos priežiūrą (sveikatos priežiūra ir sauga).
  - d) Kaimas, kuris rūpinasi savo dabartinės ir būsimos kartos aplinkos tvarumu, turėdamas išankstinio išpėjimo sistemas, aptikdamas nepalankias oro sąlygas, gaisrus ir pan. (aplinkos tvarumas).
  - e) Kaimas, kuris supranta stichinių nelaimių pavojų ir gali reaguoti laiku ir sistemingai, saugiai ir nuspėjamai (sauga ir aplinka).
  - f) Kaimas, kuris didžiuojasi savo kultūrinėmis vertybėmis ir praktika, skatina kūrybiškumą, pritraukia turizmą (kultūra).
  - g) Kaimas, kuris yra fiziškai susietas su išoriniu pasauliu, taip pat naudoja pagrindinę IKT infrastruktūrą ir sumaniąsias technologijas (kelius/ geležinkelių tinklą, IKT/telekomunikacijas).
  - h) Kaimas, turintis pagrindinius techninius įgūdžius palaikyti IKT infrastruktūrą ir technologijas (švietimas).
  - i) Kaimas, kuriame yra pagrindinė mobiliojo finansavimo infrastruktūra, leidžianti sumaniai paskirstyti ir naudoti pinigus (finansai).
14. Hipotetinis sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietai vertinimo mechanizmas grįstas esminėmis sumanumo nuostatomis: mokymusi, žiniomis, jautrumu pažangai, lyderyste ir buvimu priekyje, kūrybiškumu ir gebėjimu kurti bei modifikuoti, mokėjimu minimizuoti riziką, pasekmių įvertinimu ir išskirtiniu žinojimu kaip padaryti.
15. Sumaniųjų kaimų projektų poveikio (pokyčių) kaimo vietai vertinimo metodiką pritaikant reikėtų įvertinti galimybę kurti kolektyvinį sumanumą kaimo vietoje, nes individualaus sumanumo kūrimas potencialiai rizikingas dėl investicijomis iškreipiamo konkurencingumo - kai vienas kaimo vietovės subjektas projekcinio finansavimo dėka įgijęs sumanumą gali pradėti dominuoti kaimo vietoje tuo pačiu didindamas atskirtį tarp sumanių ir mažiau sumanių subjektų. Esant tokiai rizikai rekomenduotina skatinti platesnės įtraukties iniciatyvas arba, skatinant siauresnės įtraukties, sudaryti sąlygas kaimiškoje vietoje finansavimą gauti keliems lygiaverčiams projektams.
16. Sumanaus kaimo investicinės kryptys suklasifikuotos atsižvelgiant į jų atitiktį vizijos, kūrimo, įvykdymo ir taikymo perspektyvoms. Nustatyta, kad galimi keturi sumanumo tipai: idėjos sukūrimas (*I tipas, parengiamas integruotas sumanus projektas, idėjos vizualizacija arba veiksena aprašas su investicijų pagrindimu ir veiklos planu*), idėjos praktinis įgyvendinimas (*II tipas, įgyvendinamas sumanus projektas, sukuriamas veikiantis prototipas, pradedama teikti sumani paslauga ir pradėta teikti vietos bendruomenei*), idėjos patobulinimas (*III tipas, patobulinamas sumanus projektas, padidinamas funkcionalumas, pradedamos teikti papildomos paslaugos, sukuriami nauji pritaikymo būdai*) ir pasiteisinusios idėjos perėmimas ir prisitaikymas asmeniniams poreikiams (*IV tipas, išigyjamos ir regiono reikmėms pritaikomos technologijos, įrenginiai, laboratorinė įranga*).
17. Tyrimo metu nustatyta, kad vidutiniškai trečdalis apklaustųjų nurodė, kad jau šiuo metu jų atstovaujamos organizacijos turi savų narių arba turi galimybę samdytis iš šalies sumanių kaimų projektų įgyvendinimui reikalingą kompetenciją turinčių specialistų. Vidutiniškai ketvirtadalis apklaustųjų nurodė, kad jų organizacijų nariai turi bazines kompetencijas reikalingas įgyti sumanių kaimų projektų įgyvendinimui reikalingą kompetenciją kas rodo, kad kryptingos investicijos į sumanių kaimų kompetencijos

formavimą padėtų sukurti prielaidas aktyviai įsitraukti kas antram (jau turinčiam kompetenciją + apmokytam) potencialiam sumanių kaimų finansinės priemonės pareiškėjui. Du iš penkių apklaustųjų nurodė, kad jų atstovaujamos organizacijos nariai neturi sumanių kaimų vystymui reikalingos kompetencijos ir neturi galimybės ją įgyti. Tai rodo, kad be papildomos investicijos per LEADER programą į bazinių kompetencijų reikalingų įgyti sumanių kaimų vystymo gebėjimus sumanių kaimų finansinė priemonė neturi galimybės būti sėkmingai paskirstyta 40-ties procentų potencialių pareiškėjų populiacijoje. Todėl rekomenduojama šiai daliai pareiškėjų pirma suformuoti bazines kompetencijas panaudojant LEADER programą, vėliau skirti sumanių kaimų lėšas tiksliniam jų sumanių kaimų vystymo kompetencijos ugdymui ir vėliau suteikti galimybę turimas kompetencijas panaudoti vystant ir įgyvendinant sumanių kaimų projektus.

LITERATŪRA

1. A better future for Europe's rural areas. Governance Committee, EK, (2017). <https://rm.coe.int/a-better-future-for-europe-s-rural-areas-governance-committee-rapporte/168074b728>
2. A typology of literature reviews. *Information & Management*, 52(2), 183–199. <https://doi.org/10.1016/j.im.2014.08.008>.
3. Al Shobaki, M. J., Abu-Naser, S. S., Abu Amuna, Y. M., & El Talla, S. A. (2018). The availability of smart organization dimensions in technical colleges in Palestine
4. Ališauskas, K., Jankauskienė, A., & Klovienė, J. (2009). Bendruomenių dalyvavimas kaimo plėtroje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (3), 30–37.
5. Atkociuniene, V., Vaitkevicius, S., Stareike, E. 2021. Development of Sustainable Partnership Organizational Mechanism (POM): Case of Local Action Groups (LAG), Oct 2021 · Sustainability (rankraštis).
6. Atkočiūnienė, V. (2009). Kaimo vietovių konkurencingumą lemiantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (3), 49–59.
7. Atkočiūnienė, V., & Plioplys, E. (2018). Pažangaus kaimo vystymosi varomosios jėgos. *Regional Formation & Development Studies*, 26.
8. Atkočiūnienė, V., & Vazonienė, G. (2019). Smart village development principles and driving forces: the case of Lithuania. *European countryside. Warsaw: De Gruyter, 2019, Vol. 11, iss. 4.*
9. Aziiza, A.A., Susanto, T.D. 2020. The Smart Village Model for Rural Area (Case Study: Banyuwangi Regency). *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering* 722, 012011. doi:10.1088/1757-899X/722/1/012011
10. BLED Declaration for a Smarter Future of the Rural Areas in EU, (2018). <https://pametne-vasi.info/wp-content/uploads/2018/04/Bled-declaration-for-a-Smarter-Future-of-the-Rural-Areas-in-EU.pdf>
11. Caulier-Grice, J. Davies, A. Patrick, R. Norman, W. (2012) Defining Social Innovation. A deliverable of the project: “The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe” (TEPSIE), European Commission – 7th Framework Programme, Brussels: European Commission, DG Research.
12. Cocchia, A. (2014). Smart and digital city: A systematic literature review. In *Smart City*, 13–43, Progress in IS.
13. Commission communication: The future of rural society, EK, (1988). <http://aei.pitt.edu/5214/1/5214.pdf>
14. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions: The Future of Food and Farming (2017). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0713&from=EN>
15. CORK 2.0 DECLARATION, EU, (2016). https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/cork-declaration_en.pdf
16. EU Action for smart villages, EK, (2016). https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rur-dev-small-villages_en.pdf
17. EU Action for SMART VILLAGES. EK. 2017. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rur-dev-small-villages_en.pdf

18. EU Cohesion Policy in non-urban areas EP. (2020). [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652210/IPOL_STU\(2020\)652210_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652210/IPOL_STU(2020)652210_EN.pdf)
19. Europos Parlamento inicijuotas išmaniųjų ekologinių ir socialinių kaimų bandomasis projektas. file:///C:/Users/ingrida.k/Downloads/BZUP_SP_SSGG_2021-06-21_GALUTIN%C4%96.pdf
20. Gajauskaitė, I. (2015). Strateginės partnerystės Lenkijos užsienio politikoje: Lietuvos atvejo analizė. Lietuvos ir Lenkijos santykių dinamika: nuo istorinės patirties iki šiuolaikinės situacijos: straipsnių rinkinys, 91–111.
21. Gaulė, E. (2014). Sumanus viešasis valdymas: samprata ir dimensijos, *Viešoji politika ir administravimas*, 13 (3), 372–385
22. Gaulė, E. (2014). Sumanus viešasis valdymas: samprata ir dimensijos. *Viešoji politika ir administravimas*, 13(3), 372–385.
23. Giffinger, R. (2011). European Smart Cities: The Need for a Place Related Understanding. Prieiga internete: http://www.smartcities.info/files/o4°/o20-%20Rudolf°/o2oGiffinger0/o20-°/o2oSC_Edi-n-burgh_VUT_RGiffmger.pdf.
24. Gil-Garcia, J. R. (2012). Towards a Smart State? Inter-agency Collaboration, Information Integration, and beyond. *Information Polity*, 17, 269–280.
25. Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91–108.
26. Hood, W. W., & Wilson, C. S. (2001). The literature of bibliometrics, scientometrics, and informetrics. *Scientometrics*, 52(2), 291. <https://doi.org/10.1023/A:1017919924342>.
27. Imai, K. S., Gaiha, R., & Garbero, A. (2017). Poverty reduction during the rural–urban transformation: Rural development is still more important than urbanisation. *Journal of Policy Modeling*, 39(6), 963–982. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2017.10.002>.
28. Jucevičienė, P., Jucevičius, R. (2014). What does it mean to be smart? Business and management 2014: the 8th international scientific conference, May 15–16, 2014, Vilnius, Lithuania: selected papers, 2, pp. 911–918.
29. Jucevičius R.; Liugailaitė-Radzvickienė L. (2014). Framework for city's intelligence. The Proceedings of the 8th Scientific Conference "Business and Management 2014", May 15–16, p. 926–932.
30. Jucevičius, R. (2014). Sumaniojo miesto vystymo strateginės dimensijos. *Viešoji politika ir administravimas*, 13(3), 427–441.
31. Jucevičius, R. (2014). Sumaniojo miesto vystymo strateginės dimensijos. *Viešoji politika ir administravimas*, 13(3), 427–441.
32. Jucevičius, R. (2014). Sumaniojo miesto vystymo strateginės dimensijos. *Viešoji politika ir administravimas*, 13(3), 427–441.
33. Kilpys, J., Pauša, K., Jurkus, N. (2017). Klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie klimato kaitos gairės savivaldybėms. <https://www.krea.lt/images/angle180/klimato-kaita-gaires-savivaldybems.pdf>
34. Kitchenham, B., & Charters, S. (2007). Guidelines for performing systematic literature reviews in software engineering (EBSE Technical Report, Vol. EBSE-2007–01): Department of Computer Science University of Durham Durham, UK.
35. Kreiser P.M., Marino L.D., Dickson P., Weaver M.K. (2010). Cultural influences on entrepreneurial orientation: the impact of national culture on risk taking and proactiveness in SMEs. *Enterp. Theory Pract.* 34 (5), 959–983.

36. Kuleševičiūtė, A. O., & Rybakovas, E. (2015). Sumanios Lietuvos regionų specializacijos industrinės prielaidos.
37. Kurian, G. T. (2013). *The AMA Dictionary of Business and Management*. Saranac Lake: MACOM. Prieiga internete:
<http://site.ebrary.com.skaitykla.mruni.eu/lib/mrulibrary/detail.action?docID=10675223>
38. Lazarevaitė, L., Raupelienė, A., & Perkumienė, D. (2006). Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (1), 117–124.
39. Lietuvos kaimo plėtros ir žemės ūkio Baltoji knyga 2030, (2019).
https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/Bendroji_zemes_ukio_politika/Baltoji_knyga_2019.pdf
40. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės situacijos vertinimas (2021)
41. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės situacijos vertinimo ataskaita (2021).
https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/BZUP_SP_SSGG_2021-06-21_GALUTIN%C4%96.pdf
42. Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023-2027 m. strateginis planas (2021)
<https://zum.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/bendroji-zemes-ukio-politika/bzup-po-2020-metu/lietuvos-zemes-ukio-ir-kaimo-pletros-2023-2027-m-strateginis-planas> 29
43. Lindskog, H. (2004). Smart communities initiatives. In *Proceedings of the 3rd ISOneWorld Conference* (Vol. 16). Retrieved from
https://www.researchgate.net/profile/Helena_Lindskog/publication/228371789_Smart_communities_initiatives/links/549812230cf2519f5a1db56d.pdf
44. Maja, P. W., Meyer, J., & Von Solms, S. (2020). Development of Smart Rural Village Indicators in Line With Industry 4.0. *IEEE Access*, 8, 152017-152033.
45. Matei A., Antonie C. (2015). Complexity Theory and the Development of the Social Innovation Procedia - Social and Behavioral Sciences 185 61–66.
46. Milkintas, R. (2020). Smart governance of city's culture: theoretical and empirical aspects. *Socialiniai tyrimai*, 43(1), 5-19.
47. Mojtahedi M., Oo L. B. (2017). Critical attributes for proactive engagement of stakeholders in disaster risk management. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 21, 35–43. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijdr.2016.10.017>.
48. Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., Hamdocuch, A. (2013). *The international handbook of social innovation*. Cheltenham: Edgar Elgar.
49. Naldi, L., Nilsson, P., Westlund, H., Wixe, S. 2015. What is smart rural development? *Journal of Rural Studies*. Volume 40, p. 90–101.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.06.006>
50. Neumeier S. (2016) Social innovation in rural development: identifying the key factors of success. *The Geographical Journal*, Vol.183, No. 1, March 2017, pp. 34–46.
51. Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano valstybės teritorijos erdvinio vystymo krypčių ir teritorijos naudojimo funkcinių prioritetų patvirtinimo, 2020 m. birželio 4 d. Nr. XIII-3021, Vilnius.
52. Paré, G., Trudel, M.-C., Jaana, M., & Kitsiou, S. (2015). Synthesizing information systems knowledge:

53. Pilot project Smart eco-social villages : executive summary. EK. (2019).
file:///C:/Users/ingrida.k/Downloads/KF0419075ENN.en.pdf
54. POLICY BRIEF Shrinking rural regions in Europe: Towards smart and innovative approaches to regional development challenges in depopulating rural regions, EK. (2020).
<https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON%20Policy%20Brief%20on%20Shrinking%20Rural%20Regions.pdf>
55. Ragauskaitė, A. (2020). Socialinių inovacijų vystymas kaimiškų vietovių organizacijoms proaktyviai įgalinti. VDU, Akademija.
56. Roland Berger (2017). Roland Berger Trend Compendium 2030, Megatrend 1. Roland Berger.
57. Rouhani, B. D., Mahrin, M. N., & Nikpay, F., Ahmad, R. B., & Nikfard, P. (2015). A systematic literature review on enterprise architecture implementation methodologies. *Information and Software Technology*, 62, 1–20.
<https://doi.org/10.1016/j.infsof.2015.01.012>.
58. Samnani, S. S., Vaska, M., Ahmed, S., & Turin, T. C. (2017). Review typology: The basic types of reviews for synthesizing evidence for the purpose of knowledge translation. *Journal of the College of Physicians and Surgeons Pakistan*, 27(10), 635–641.
59. Shapiro, J. M. (2003). Smart Cities: Explaining the Relationship between City Growth and Human Capital. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.480172>
60. Smart Villages pilot project 2019 European Commission (Directorate-General for Agriculture and Rural Development) <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/dd89b954-a0ca-11ea-9d2d-01aa75ed71a1/language-en>
61. Smart Villages pilot project, European Commission, EK (2019).
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/dd89b954-a0ca-11ea-9d2d-01aa75ed71a1/language-en>
62. Smart villages: Concept, issues and prospects for EU rural areas EP briefings, EU, (2021).
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689349/EPRS_BRI\(2021\)689349_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689349/EPRS_BRI(2021)689349_EN.pdf)
63. Štareikė, E. (2017). Partnerystės organizacinio mechanizmo fenomenas vietos veiklos grupėje.
64. Tanimoto, K., Doi, M. (2007). Social innovation cluster in action: a case study of the San Francisco Bay Area. *Hitotsubashi Journal of Commerce and Management*, 41(1), 1–17.
65. The upcoming Commission's Communication on the long-term vision for rural areas. In-depth analysis. For the AGRI Committee, EK (2020).
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/652214/IPOL_IDA\(2020\)652214_EN.pdf#page=19](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/652214/IPOL_IDA(2020)652214_EN.pdf#page=19)
66. The Venhorst Declaration. European Rural Parliament. (2017).
<https://www.arc2020.eu/wp-content/uploads/2017/10/The-Venhorst-Declaration-FINAL.pdf>
67. Thematic Group (TG) on Smart Villages Collection of projects presented by TG members Working document February 2018.
https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/tg_smart-villages_project-compilation.pdf
68. Videikienė, S., Šimanskienė, L. (2013). Pokyčių valdymo sėkmės veiksniai organizacijoje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 339–356.

69. Walliman, N. (2006). Sage Course Companions: Social research methods. SAGE Publications Ltd
70. World Bank. 2021. Smart Villages in Azerbaijan: A Framework for Analysis and Roadmap. Prieinama internete (2021 10 15):
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35468/Smart-Villages-in-Azerbaijan-A-Framework-for-Analysis-and-Roadmap.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
71. World Urbanization Prospects: The 2018 Revision, UN (2018).
<https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>
72. Zhang, X. Q. (2016). The trends, promises and challenges of urbanisation in the world. Habitat International, 54, 241–252. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.11.018>
73. Židžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai. Vaga. p. 375.

SUDERINTA:

(Tyrimų priežiūros komisijos pirmininkas)

(Vardas, Pavardė)

(Data)

THEMING IN SMART VILLAGES CONTEXT

Ingrida KAZLAUSKIENĖ, *Phd. stud., Business and Rural Development Management Institute, Vytautas Magnus University, ingrida.kazlauskiene@vdu.lt*

ABSTRACT

The paper discusses the possibility of smart thematic village development and presents the results of qualitative research aimed at determining why some smart thematic villages are developing while others are not. The grounded theory approach was used for semi-structured interviews. This empirical study investigates four thematic villages in Lithuania, which have an official status and are currently operating and one non-developing thematic village. The structured grounded theory (Strauss & Corbin, 1990, Corbin & Strauss, 2015) was employed to analyze the collected data using open, axial and selective coding techniques. The grounded theory of the thematic village development was built around the core category (a critical success factor of the development of a smart thematic village), i.e. weighed involvement of thematic village actors in thematic village activities context. The main condition of thematic village development is context for thematic village actors weighed involvement. This is context for theming, digital solutions to facilitate collaboration, communication, accessibility and problem-solving at various levels in the thematic village. Thematic village actors get involved in thematic village activities only when they have specific context – Global, National, Local institutional, Village Community and Individual. The more favorable the context, the more weighted involvement is and the more benefits thematic village actors and other stakeholders get, the more possibilities they create for sustainable smart thematic village development.

Keywords: Smart thematic village, village development, weighed involvement, context.

INTRODUCTION

Smart villages are communities in rural areas that develop smart solutions to deal with challenges in their local context. They build on existing local strengths and opportunities to engage in a process of sustainable development of their territories. Smart villages communities learn new skills and attract resources to their village, also develop innovations and digital solutions to deal with challenges. They rely on a participatory approach to develop and implement their strategies to improve their village economic, social and environmental conditions (Vaznonis & Čiūtaitė 2010; Atkočiūnienė & Vaišnoraitė 2012; Dombrowicz 2013; Kloczko-Gajewska 2013a, 2014b, 2018c; Szczesna & Welosowska 2015; Idziak, Majewski & Zmyslony 2015; Wachter & Wytrzens 2016; Atkočiūnienė & Kaminatė 2017, etc.). Smart thematic villages promote social innovation and / or mobilize solutions offered by digital technologies. Smart villages benefit from cooperation and alliances with other communities and actors in rural and urban areas. The initiation and the implementation of smart village strategies may build on existing initiatives and can be funded by a variety of public and private sources (European Commission 2019; Komorowski & Stanny 2020; European Union, 2021).

Given the characteristics of a smart village listed above, a thematic village is one of the smart village strategies. Thematic village - is a thematic object in a rural settlement, locality or homestead where a creative, entrepreneurial, collaborative and innovative community or family, which creates, develops and enhances a unique theme united offer of experiences and senses for visitors through village cultural, heritage, natural, infrastructural, digital and knowledge resources. This offer is presented to visitors in the form of a set of local products and services that can be sold profitably. Digital solutions are used to facilitate integrated communication and problem-solving between thematic village actors, stakeholders and visitors. Thematic villages providing value not only to visitors but also to local people in particular and contributes to sustainable village development. A set of smart village factors and theming factors shows that a thematic village is a kind of the smart village strategies. Because the village theming is implemented by innovative village communities or families that: exploit the strengths, resources, innovations and opportunities of their village, cooperate with citizens, local authorities and other stakeholders, apply innovative, smart solutions for their village problems solving and contribute to village sustainable development. According to the European Parliament briefing „Smart villages concept, issues and prospects for EU rural areas” (2021), all these factors are typical of smart villages.

After visiting the smart thematic villages, conducting interviews and analyzing the obtained data, it was noticed that the application of the smart thematic strategy in villages, is not all that creates the conditions for the development of the thematic countryside. So it is wonder, why are some smart thematic villages developing towards sustainability and others not. The scientific literature analyzing smart thematic villages lacks a simple and clear answer as to why some thematic villages are developing while others are not, even though they have recognized and developed the critical sources of success identified in the course of the literature analysis: a thematic space, co-creation processes, the attainment of visitors' needs and experience development, integrated consumption processes. It is clear that those factors do not fully reveal the phenomenon of the smart thematic village development as they are rather fragmented and fail to explain how the issues of the development of smart thematic villages should be addressed. In the light of the above, this work tackles the problem why some thematic villages are developing while others are not. The paper discusses the possibility

of smart thematic village development and presents the results of qualitative research aimed at determining why some smart thematic villages are developing while others are not.

The aim of the research is to find out the main factor that brings success in the smart thematic village development, to understand how this factor work, and to map the complexity of this factor context. The research question stated above requires qualitative answers based on subjective data, thus case analysis has been based on the grounded theory approach.

Research objectives: 1) to identify the critical factors for the smart thematic village development; 2) to define the specific context of the critical factor determining the smart thematic village development.

RESEARCH METHODS

Research method: A structured grounded theory study approach was chosen to explain the essence of the analyzed phenomenon - the critical and other related factors, contextual, causal and intervening conditions determining their control, the used control strategies, and their consequences (Corbin & Strauss, 1996, Strauss & Corbin, 1998, Corbin & Strauss, 2008). This methodology was chosen because it enables to develop a data-driven theory about the phenomenon. Especially this method useful when the phenomenon under study is not clearly defined in the scientific literature. Also, it enables to the analysis of phenomena (in this case smart thematic village) in a specific context and to identify it. Corbin and Strauss Grounded Theory version enables the identification of a central phenomenon factor and factors related to it. This research is based on the philosophical approaches of post-positivism, symbolic interactionism, and pragmatism (Santos, et. al., 2018). Qualitative research allows to understand the context of the investigated phenomenon including decisions and actions, to explain the reasons thereof (Myers, 2013), and to give meaning to the analyzed data (Bhattacharjee, 2012), the design of qualitative research was chosen in order to identify the critical factor of the thematic village development and to explain its context.

Research sample is based on the principle of theoretical selection, that means, that interviews are conducted if new data capable of saturating the emerging theory become available (Žydžiūnaitė & Sabaliauskas, 2017). This empirical study investigates four thematic villages in Lithuania, which have an official status and are currently operating and one non-developing thematic village. Fourteen semi-structured interviews were conducted with thematic village leaders and actors and other stakeholders. The survey data were collected using a semi-structured interview method. Since, according to methodologists, everything is considered Grounded Theory data, the researcher chose to use legislation to identify the external context. Qualitative research software MAXQDA was used to transcribe and code the interview texts. Following the coding processes used in the version of the structured grounded theory. Throughout the coding process, codes, concepts, or categories were regularly compared to each other. Memo writing was used to describe codes, concepts, and categories, which serve to justify properties and dimensions as well as links between categories and subcategories.

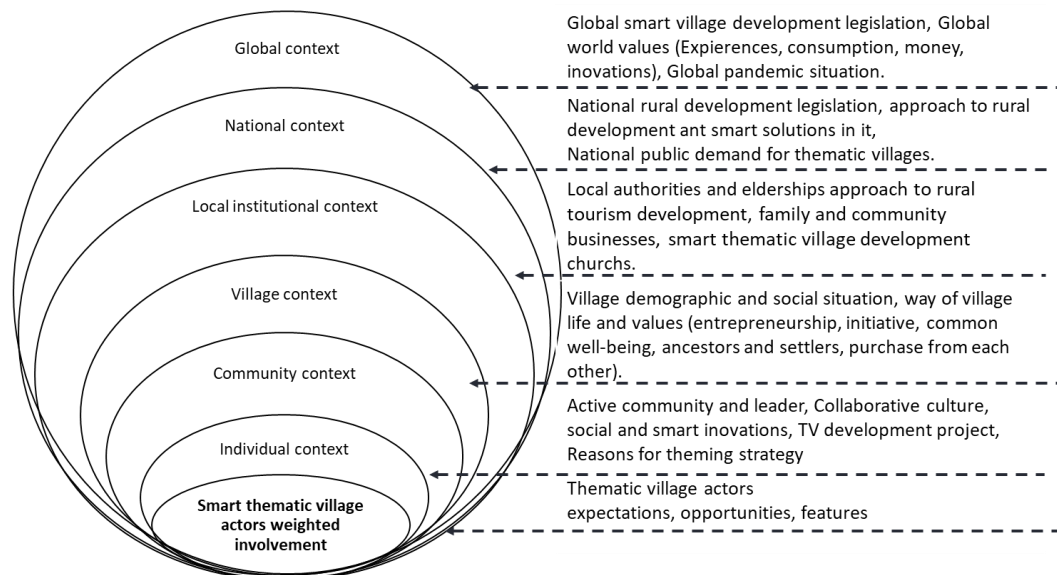
Research process: At first Structured grounded theory open and axial coding processes were realized. and identified codes, concepts and categories which represent research phenomena – thematic village. The first coding phase open coding method, where the text of the interviews was broken down into codes, aimed at developing as many codes as possible, grouping them into concepts and categories, and developing categories by defining their properties and dimensions. In the second coding stage of axial coding, a coding paradigm was used to identify categories that reveal critical factors of the thematic village development (phenomena). Phenomena-impacting contextual, causal, and intervening conditions were determined, including action strategies applied by actors of the thematic villages and aimed at the management of the phenomena and the consequences arising from the interaction of such conditions and strategies (results). In the final research phase - selective coding was identified a core category – a critical factor determining smart thematic village development. The technique suggested by Strauss and Corbin was used: in simple terms writing a short story revealing the content of the research. And with help of Strauss and Corbin recommended paradigm it was identified the critical factor or smart thematic village and its links to other factors. These linked factors determine contextual and causal conditions. Also, action strategies which aim is to deal with intervening conditions and manage critical factor. Of course, the consequences - effects to the phenomena arising from the interaction of such conditions and action strategies.

And a Strauss and Corbin matrix of conditions and consequences was used to identified specific context of the critical factor determining the smart thematic village development.

RESEARCH RESULTS

Strauss, Corbin Structured Grounded Theory procedures revealed, that the core factor of smart thematic village development is Weighed involvement of Thematic village actors in smart thematic village activities. Basic core factor concepts are Thematic village actors and Weighted involvement. **Thematic village actors** - village citizens directly and permanently involved in the activities of the thematic villages, who create, implement and develop the thematic village with their involvement, activities, ideas, knowledge, participation and cooperation (Vazonis & Čiūtaitė 2010; Atkočiūnienė & Vaišnoraitė 2012; Dombrowicz 2013; Kloczko-Gajewska 2013a, 2014b, 2018c; Szczesna & Welosowska 2015; Idziak, Majewski & Zmyslony 2015; Wachter &

Wytrzens 2016; Atkočiūnienė & Kaminatė 201 etc.). **Weighted involvement** - the deliberate choice of active participation, determination to make great efforts for the benefit of the organization and a strong desire to be in the organization in order to realize personal, community or organizational expectations and values (Passarelli, 2011; Cambridge dictionary; Pedagogical terminological dictionary; Porter, 1974; Ferris, 1983; Patalano, 2008; Bar-Hayim, 1992; Petkevičiūtė & Kalinina 2004). When are involved, thematic village actors become more socially active, interactive, and collaborative? They create, learn new things, increase their self-confidence and self- fulfillment. Also, they have sense of alliance, have possibilities to promote well-being in the village. For all thematic village citizens, thematic village is communication and collaboration platform for events, education, and leisure. They have reason to pride of living in the countryside and have their village identity and visibility. The economic effect on the smart village area arises through increased demand for local products and services, involvement in the tourism sector, business opportunities. The environmental effect manifests through opportunities to improve, beautify and change village infrastructure, landscape, and nature, and to conserve resources. So, if there are weighted involved people, there are enough human resources in thematic village and possibilities to attract enough visitors, to have demand of the thematic village and to have all possibilities for sustainable development of village in which thematic village is. They create, learn new things, increase their self-confidence and self- fulfillment. Also, they have sense of alliance, have possibilities to promote well-being in the village. For all thematic village citizens, thematic village is communication and collaboration platform for events, education, and leisure. They have reason to pride of living in the countryside and have their village identity and visibility. The economic effect on the smart village area arises through increased demand for local products and services, involvement in the tourism sector, business opportunities. The environmental effect manifests through opportunities to improve, beautify and change village infrastructure, landscape, and nature, and to conserve resources. So, if there are weighted involved people, there are enough human resources in thematic village and possibilities to attract enough visitors, to have demand of the thematic village and to have all possibilities for sustainable development of village in which thematic village is. The study revealed that a specific context is required to create the conditions for weighted engagement. So, the core factor - Smart thematic village actors weighted involvement is determined by context. Smart thematic village actors weighted involvement context consists of: Global and National Smart village development, people values and pandemic situation context, Local institutions approach to rural tourism, smart thematic village, family, and community businesses development. Village demographic and social situation, way of village life and values. Active community and leader, its collaboration, social and smart innovations culture. And Individual context - Thematic village actors' expectations, opportunities, features. The following thematic village actors weighed involvement in smart thematic village activities context that promote the development of thematic villages are shown in figure No. 1 and discussed below.

Fig.1. Model of the smart thematic village development context

Source: model based on the author survey results (2021) and J. Corbin, A. Strauss methodology (2015)

Following the recommendations of J. Corbin & A. Strauss (2015), in order to develop a central category and better understand the conditions under which the weighted involvement of TV actors in the TV occurs, it is necessary to focus on the context. The first focus is on the broader - macro context, which may consist of the historical, social, political, cultural or environmental conditions in which the phenomenon under study operates. The phenomenon studied in this work in a broad sense is the object of research - a thematic village.

According to the coding results, the development of the thematic village towards sustainability depends on a critical factor - the weighted involvement of TV actors in the TV. Thus, although at first glance the macro environment does not seem to have a direct impact on the involvement of TV actors, macro conditions allow for the existence of a thematic village as a phenomenon without which TV actors would have nowhere to get involved. Macro (global and national) conditions affect meso (rural and community) conditions, which affect micro (TV family and individual) conditions and opportunities for involvement in TV. Linking contextual macro, meso, and micro conditions will reveal how TV actors deal with the challenges of engaging in TV when exposed to them. Macro conditions are not always reflected in informants' narratives, as they often affect them without even thinking about it. Therefore, in line with the GT methodologists' view that GT research is all about data, international and national legislation setting out guidelines for rural development and scientific publications that reveal the context of rural development and theming are used to identify the context of thematic rural development. The following article provides detailed discussions of the components of the context of the weighted involvement of TV actors in the TV, based on quotations from interviews, legislation, and scientific publications.

DISCUSSION

Global context

The one of dimensions of global context is **the values of the modern global world**. They influence the weighted involvement of TV actors in the TV and the development of thematic villages. The fact that the modern user is **Experience-oriented** is confirmed by the authors who analyzed the thematic objects, who state that theming is one of the main methods for creating opportunities for the use of experiences, which are especially sought after by modern users (Pine, Gilmore (2011); Stromberg (2015; Astrom (2017); Wong, Cheung, (1999); Sinha et al., (2018). Village theming provides opportunities for modern users to find the experiences they are looking for. For this reason, thematic villages receive visitors and have opportunities for development. This is also emphasized by the TV actors who took part in the study, who see that visitors come to TV hoping for a new thematic experience. „S1: *And there the dusty things stand only .. now people no longer want to go to those museums, just watch. And here they come and get the attractions.*”

Modern society is characterized by **Consumerism**. Stronberg (2015) and Meng and Choi (2018) identify the theme as a marketing strategy for a postmodern consumer society. The participants of the study also notice the consumption needs of the visitors of the thematic villages and provide a package of thematic goods and services in response to them. „DS13: *for a person, the theme is easier to understand and easier to eat. This is purely for consumers, so to speak, it is easier to use.*“. The development of the thematic village was also conditioned by the consumerism of modern society, not limited to the need for services and products.

The development of thematic villages and the involvement of TV actors in TV is influenced by the value of the modern global world - **Money**. The orientation of society, and especially the younger generation, towards making money also manifests itself through the reasons that informants identify as largely determining the population's non-involvement in TV. „L3: *says ... and why should I go here for nothing?*“. A thematic village, especially a communal one, is often more perceived through the prism of social activities, leisure, hobbies, it is rarely associated with income. Thus, the ability of many potential TV actors to become actively involved in TV as a favorite activity is still limited by the need to initially meet economic needs from work. „L6: *if the opportunity were to get paid there at least the one I get for government work, I would be happy to give up government work.*”

Turning to thematic rural tourism is a value of the modern global world that influences the development of thematic villages and the involvement of TV actors in TV. Mentoring is used when there are difficulties in adapting places and objects to tourism. The popularity of thematic rural tourism is shown by the fact that even Lithuanian TV actors learned and gained experience from thematic villages located abroad. „L4: *And then we went to Poland to get good experience, we also went to Latvia.*“ The thematic villages are also visited by visitors from foreign countries, they are in demand tourist objects, and the rural tourism culture is becoming more popular. S2: *excursions from all countries.. and from Norway and from Ukraine and from Italy.*“

The other of dimensions of global context is **Pandemic situation**. It influences the weighted involvement of TV actors in the TV and the development of thematic villages. In recent years, the world's population, and thus the actors in the thematic villages, have faced a new challenge: the COVID 19 **pandemic**. „PA11: *Well but there was a corona, we wont not work, we were afraid. They were scared. <...> people didn't visit.. that we were outside, but few were there.*“ The pandemic has had a negative impact on the development opportunities of thematic villages, for more than a year it has restricted the number of visitors to thematic villages and the income opportunities of thematic village actors. „PA11: *Of course, now that only a few years, we live only on savings and state benefits.*“ On the other hand, the global pandemic has greatly boosted local tourism. People unable to travel abroad started to travel more in their own country, so the demand for thematic villages increased significantly under conditions of loose quarantine. „PA12: *Let's share last summer was very good. Because no one went abroad, everyone ran around Lithuania.*“ Thus, the development potential of thematic

villages also depends on the situation of the global pandemic, especially on the level of quarantine conditions and the level of support for local tourism.

The other of dimensions of global context is **Global legislation**. For example, the **United Nations (2015) Agenda for Sustainable Development until 2030** and **The KORKO 2.0 declaration "Better life in rural areas"** stated that the aim is: *implement policies for sustainable tourism that help create jobs as well as introduce local culture and products*. It also aims to *make human settlements safe, resilient and sustainable, and to support positive economic, social and environmental links between urban, suburban and rural areas*. Global sustainable development legislation also obliges the sustainable development of rural settlements at the national level. They state that the *potential of rural areas should be supported by providing innovative, inclusive and sustainable solutions to current and future societal challenges*. A thematic village is one way to develop and employ the potential of rural areas through the sustainable use of local resources to meet the economic, social and environmental needs of current and future generations of rural residents and visitors.

National context

The implementation of the requirements of international law in specific countries is detailed in national documents. Therefore, the following hemisphere of the conditionality and consequence matrix represents the national thematic context of rural development. Lithuanian strategic documents, such as the Lithuanian **White Paper on Rural Development and Agriculture 2030**, indicate: *To develop various types of tourism in rural areas; strengthen rural communities; strengthen the vitality of rural areas*. It is also envisaged that in Lithuania the aim is: *to promote the diversification of farm activities, to promote businesses in rural areas; promote the consumption of local products and improve the image of the countryside*. Thematic villages are one of the ways to strengthen and activate rural community activities and business in rural communities. Thematic village is a manifestation of rural community business, which does not require large investments, but promotes entrepreneurship of local residents, increases the economic competitiveness of the area (Vazonis, Čiūtaitė, 2010), because thematic villages provide conditions for rural residents to sell their products to visitors of thematic villages „S1: *we still make the market like this <...> it doesn't manage to make cheese and butter <...> And we know that those people will already need*“.

The National Progress Program for Lithuania's Progress Strategy "Lithuania 2030" envisages *ensuring balanced, sustainable and gap-oriented regional development, developing public tourism infrastructure and involving communities and non-governmental organizations in solving social and economic problems*. Development of thematic villages activates communities become active not only in the activities of the thematic village, but also become more self-confident and participate in local government decision-making, influence or take actions that would improve the quality of life in the countryside. The rural community is empowered and no longer forced to just wait for the local authorities to do something for it. "S1: *this land is still as the elder says, not asking for anything yet*“.

Despite the aim of rural tourism development declared in national legislation, the participants of the study talk about the **Absence of the State Support Mechanism** TV. This negatively affects the opportunities for involvement in the development of thematic villages. Currently, the theme villages operate under the same conditions as other businesses. Most thematic village actors even work unpaid. The situation is revealed by an excerpt from the informant's interview: L3: *We get it by donating our half-day, we got that 10 eur, <...> And then we couldn't take that 10 eur without taxes <...> deduct 2-3 euros from you immediately from 10 <...> and those benefits, we, as you say ...*

State requirements, such as food hygiene requirements, activity permit and certificate requirements, and strict accounting requirements, make it difficult for thematic village actors to engage and residents to sell their products to visitors to thematic villages "L3: *if we make those jams, we could start selling them as a source of income. But again, permits, cash registers, checks ...*". Rural people, when faced with bureaucratic requirements, withdraw. "L3: *what herbs do you give? What's the mix here? Its composition? .. you have to go through all that hell kitchen .. and mine here is just a hobby! <...> But the state does not allow you to do that.*" A preferential tax system, a simplified accounting system and a simpler, more convenient process for obtaining various permits and certificates would facilitate the development of thematic villages.

Another condition of the national context that has a particularly negative impact on the involvement of thematic village actors in the thematic villages is the **Social state policy**. Easily available social benefits do not encourage the rural population to take up activities from which the financial benefits are not significant. "L3: *those who do nothing do not want anything. We tried to screw. We took the unemployed, please, had some success. But they turn it around ... oh, it's here for 10 euros, it's not here, no*". This has a negative effect on the involvement of socially disadvantaged people, who are especially focused on creating rural businesses, in the activities of thematic villages.

Local institutional context

The **Attitude of the district municipality** to the development of rural tourism and local family or community businesses also influences the development of thematic villages. If the district municipality has little focus on rural tourism, it does not create conditions not only for the development of thematic villages, but

also for the exploitation of the tourism potential of the surrounding areas. The thematic villages attract visitors not only to themselves, but also to the surrounding areas, which gives them and the surrounding tourist attractions the opportunity to receive income from visitors. *PA11: sluggish, sluggish .. don't do, well don't use, well to have tourists here. So we will all live better. and every tourist is a cafe, it will be inspected ..*". The district municipality, which is not oriented towards rural tourism, does not provide assistance to the actors of the thematic villages. The actors of the thematic villages are researching themselves to make large investments in order to create better conditions. *PA11: When we started working here, at first the buses were on a bad road - it was a bad road. We were at our own expense*". Family-themed villages in the district municipality in particular are often seen as their own businesses, they are underestimated for employing the surrounding villagers and for the sustainable development of the whole village or even the district, they rarely receive the necessary support. *"PA11: something, and a family business. Here you own, how much you earn and live it, your business here."* The approach of the district municipality to the thematic villages as well as to the generators of rural development opportunities and contribution to the creation of more favorable conditions would provide opportunities not only for the improvement of the quality of life of the thematic villages but also of the surrounding rural population.

The eldership is closer and more accessible to the rural population, the community and the actors of the thematic villages, both physically and emotionally. It often cooperates with it and the needs of thematic villages are better understood by the eldership. And families *"PA12: we agree well with the eldership. The elder takes care of everything"*, and the community *"L6: He can't do anything about it. Here is the community. But the community cannot do anything without him"*. The close ties between the eldership and the TV actors are based not only on the territorial location, but also on the fact that often the same people work in the eldership, community and thematic villages, or people are connected by neighborhood or kinship ties. *"L6: That you understand is that the eldership itself is almost all of us. Those who are in the community, we all work in the work of the eldership."* Such connection provides the employees of the eldership with opportunities to delve deeper into the needs of thematic villages, to cooperate with TV actors in pursuit of rural development.

However, often, no matter how positive the employees of the eldership is towards the thematic village or what is written in national rural development legalizations, they do not have enough power and **formal obligations to influence the development of the thematic villages**. So they help not only with what they can in terms of duties, but also as residents who are interested in the well-being of the countryside: *"L4: I am an elder, so I have to worry about such things. It is not written in the job description for me, but here it gets by itself"*. If the welfare of the village belonging to the eldership and the surrounding villages is an aspiration for the elder, if the eldership is accessible to rural residents and thematic village actors, open to cooperation, then there are great opportunities to create a favorable local environment for thematic villages development.

Another institution that is very important in the life of the rural population is the **Church**. It gathers the villagers, educates them, maintains their spiritual and emotional state. It is a particularly common case that there is nothing in the village without a church, so it becomes the only meeting place for the villagers. If a thematic village is also established in the village and its activities are combined with the activities of the church, these two organizations can become an integral tandem in organizing events for rural residents and guests, carrying out educational and cultural activities. In the interests of rural well-being, it must be ensured that they do not compete with each other and that TV actors and residents can also participate in the activities of the thematic village and the church. *"S1: if they want a weekend ... you know, in the summer we celebrate all the holidays .. the church, then we, the community, do not break up. After all, the same people in the church ... it is St. John's Day and the Feast, the feast of Oninia is great ... we leave those days in reserve."* The collaboration between the church and the themed village further binds the community and opens up more opportunities for both organizations. As a result of the church's cooperation with the actors of the thematic village, numerous and significant religious events are organized, cultural programs adapted to worship become more popular, not only local locals but also residents from remote villages or other areas come to it. *S1: This priest would come maybe twice a month, maybe. And now it comes every week. And this church is already full of people. Va Daugailiai also has 20 people by the road and there, and we have at least 50 in winter.*

Village context

The **Village context** is an integral part of the meso context of the development of thematic villages and the involvement of thematic village actors. The development of thematic villages and the involvement of the population in them are greatly influenced by the **Demographic situation** of the countryside. The decline of the rural population also leads to the destruction of organizations and institutions that meet the needs of the population. *"L3: There are no more people. Schools no longer exist ... if there are no more cultural institutions than employees, fewer elderships."* In such cases, community initiatives such as theme villages become one of the possible ways to halt rural decline, maintain rural vitality, mobilize the population, have a cultural, activity, gathering center and community business.

On the one hand, the small number of rural population has a negative impact on the opportunities for thematic village development, as there is nothing to make up a sufficient number of actively involved thematic village actors and the rural population contributing to it. *"DS13: But there is no critical mass that we encounter*

most often, not only in Lithuania, any beautiful idea in development must have at least some critical mass of people in order to develop that idea together.“

On the other hand, it is precisely the fact that the rural population is small, that they are far from each other in terms of place of residence, leading to a growing need to come together, solve common problems, carry out joint projects. „S10: *The community includes a wider range of participants, as that community was created in more than one village.*“ Rural communities, which unite the inhabitants of several villages, accumulate all the potential of a rural area, from which there are opportunities to create such community initiatives as a thematic village.

Another important component of Village contextual conditions is the **Social situation** of the rural population. In order for the rural population to be involved in the activities of the thematic villages, they must have the opportunity to do so. In those villages where the critical mass of socially disadvantaged people has little chance of creating thematic villages because they are not interested in taking initiatives, they are accustomed to living on benefits and do not want to change anything. DS13: *Nobody even wants to think about business at all. Think only of how to get some kind of benefit, social ..* In order to sell their products to the visitors, the villagers have to have something to sell, which means they have to have farms, S1: *well there are many who have farms yet, people are still busy.* Resources for the production of products ability to produce food or handicrafts for sale S1: *Mom is already over 80 <...> she embroidered bags such as for the old village.*

It is also necessary to have certain skills and abilities S10: *who still have the desire to participate in such activities, and can participate and know how to present it, all those customs, traditions.* And most importantly, the rural population must have the motivation and willingness to get involved in the activities of the thematic village. L4: *Because we're already busy enough, let's say. But still. The same everywhere. The same few people we have who want something else. We do something about it.* It is this critical mass of socially active rural population and provides opportunities for village, community and at the same time thematic village development.

The lifestyle and values of the village population also have a significant impact on the development potential of thematic villages. Part of the rural population is naturally welcoming, pleasant, but quite closed and does not tolerate guests for long. DS13: *Well, he does, he invites, he eats. But they say I'd better give away, but never sell ..* Empowerment of the rural population, lack of entrepreneurial skills, employment on their farms and fatigue from daily work lead to a lack of need to engage in community activities. DS13: *People are tired of taking any initiative. Not understanding what makes it mean. Nobody even wants to think about business at all.* Due to their natural characteristics, closedness and beliefs, the rural population avoids getting involved in community activities and especially in relation to external people - visitors. Especially if those activities are more beneficial to other rural residents than to them. Only in a sufficiently open society of the rural population there are opportunities to develop thematic village activities, receive visitors, cooperate.

An important contextual condition for the creation and development of thematic villages is **Communality**. Nowadays, face-to-face communication and collaboration has been replaced by a variety of techniques, social networking, television, and other technologies. L4: *TV, computer. Because people are locked in their homes, in their families. Work, children, home, family. Everything. There is no more publicity than, say, before.* Rural residents are no longer interested in what is happening in their village, they do not participate in activities, events and celebrations initiated by more active residents. The lack of community spirit also has a negative impact on the care of the rural population not only in the general, but often also in their own environment, which negatively affects the attractiveness of the thematic village to visitors. The lack of community also manifests itself in the disappearance of the culture of buying products needed by the rural population from each other. The supply of retail chains has also reduced the importance of local food trade with each other, and at the same time the need to grow, produce, communicate and exchange. DS13: *people don't buy those cheeses .. expensive, go out of the store, buy them there, but they can come anytime .. he's there .. he doesn't really want to go to the yard with you, buy ..* The thematic village is not only for visitors, but also to meet the needs of the rural population. The lack of a culture of community, shopping from each other, care for the rural environment, and interest in rural affairs reduces the opportunities for rural residents to get involved in thematic rural activities. L4: *Well, people don't get hooked. I would say this is the biggest cause of all this trouble - it is that people no longer need that kind of social activity.* The community-oriented habits, way of life and values of the rural population are one of the necessary contextual conditions for the development of a thematic village.

Community context

The fourth hemisphere of the matrix of conditions and consequences represents an integral part of the meso context - **The communal context**. Village development, representation of the needs of the village population, transfer to the authorities and implementation body – village communities. The more vibrant and active the community, the easier it is to attract people to move to this area and keep those already living there (Matekonienė, Navackaitė, Dumbauskaitė, 2002). According to the research participants, only thanks to communities, villages do not die and the quality of life in them gradually improves L6: *Thanks to that nucleus, something else is happening in the village. And if there is no such core in the village - that's all. And the village is dead.* The first thematic villages in Lithuania were created due to the fact that a **Project for the creation of**

thematic villages took place and active communities participated in it. S1: *Well, we created a community and life boiled. The beginnings of a themed village since 2010, we rode everywhere then.* The participation of the communities in this project provided the impetus and basis for other communities or families to build their own thematic villages.

Cooperation between thematic villages and rural communities based on territory, place of residence, neighborhood, kinship ties and common aspiration for one's village and love for one's country provides favorable conditions for the development of thematic villages. L3: *It seems to us that our location is the most unique and the best. And nowhere else in the world is it better. We want to convey that to my viewer.* If there is no community in the village, or the rural community is passive, does not aim for rural development and cooperation with other organizations in the village, the village does not develop: S1: *Imagine if not the community, not this theme and here would be the same.*

The main function performed by the **thematic village leader** - mobilization determines the development of the thematic village. Personal qualities of thematic village leaders, such as creativity S2: *o the leader is our very, very artistic person.*, tolerance S1: *o when you do something wrong, you have to get around, go down, get around somehow to say something is wrong. But that person cannot be offended.* The generation of ideas, charisma and, in particular, the ability to earn the respect of the rural population and to attract the rural population to thematic villages facilitate the development of thematic villages. The fact that they are highly respected in the village allows leaders to realize their ideas, even by voluntarily obeying S2: *It is if others do not know, maybe the same people would not do the same.* The leaders of the thematic villages are usually known to everyone, so they are willing to join the activities of the thematic villages, especially if they are invited in person. PE 9: *just we have been with her for a very, very long time. She invited me and I just came.* The leaders of the thematic villages must have enough time and energy S1: *That's what the kids already say when I drive, you're still not home .. But what are you going to do? If you start already, it has to work.* Leaders set an example for thematic village actors, motivate them and mobilize them S2: *If she didn't work and work for yourself, there would be nothing here.* For the development of the thematic village, many activities and works are concentrated in leaders hands. The presence of a leading thematic village leader is one of the prerequisites for the development of a thematic village, and at the same time for the involvement of thematic village actors.

An important component of the community context of thematic rural development is that the community, when embarking on and developing a thematic village, has **a clear understanding of why village theming is doing**. A clear strategy, clear objectives and the needs of the thematic village actors, the community and the population in relation to the thematic village allow for the active involvement of the thematic village actors.

A thematic village is often created in villages that are emptying S1: *You know our village is like this, we have nothing .. in order to prevent the village from disappearing S5: in order for that village not to disappear it was necessary to come up with something like that...* The actors of the thematic village create a thematic village in order to attract visitors to it, **show beautiful rural environment, create opportunities for the rural population** PE8: *That's what we want to show now, including to see more of that beauty. It's still in my ward of publicity, advertising, and the like. Dispel myths about an unattractive village, L7: After all, it is better than when everyone says that the village is a land of peonies.* They hope that visitors to the themed village will bring life to their village, that it will be a pleasure to walk not in an empty village not only for visitors but also for residents.

Thematic villages focus on **Creating village well-being** from money earned from TV PE8: *this is primarily due to the need to somehow maintain community centers.* Community thematic income is reinvested in improving rural infrastructure, the environment, meeting the other needs of the rural population, and this makes the thematic rural actors happy to contribute to rural well-being S2: *To that work, to that action, to the hall was bought so that everything in the church and .. and in the cemetery and everywhere, everywhere.*

Theme villages provide **opportunities for residents to earn extra income** by selling their handicrafts, food and other things to visitors to the theme village PE8: *people make handicrafts and they bring them, we can sell them through tours*, providing the services needed by the theme village PA11: *neighbors help. Neighbors are good, they are happy, just waiting for it to start here.*

In these ways, thematic villages contribute to the well-being of the countryside, especially if they set themselves the goal. When creating thematic villages, the actors of the thematic villages think not only about their own needs, but also about **the needs of future generations**. S1: *It's such a goal that something will remain for the next generation. And to teach the young people, well, how did we bring something from our parents and grandparents so that our va would also take something away.* The actors of the thematic villages clearly state that they want not only their village to survive for future generations, that it does not disappear, but that its traditions, resources and community do not disappear in order to create the lasting value of their village.

Individual context

All the hemispheres of the conditions and consequences matrix discussed above, representing the macro and meso conditions of the development of thematic villages and the involvement of thematic village actors, influence the decision of rural residents to participate or not in thematic villages. The individual context of the

rural population is a set of micro-contextual conditions that reveal through the individual opportunities of the rural population to get involved in the development of the thematic village, the expectations in terms of involvement and the characteristics that determine the involvement in the development of thematic villages.

As one of the most important conditions for the involvement of individual thematic village actors in the study of the conditions for the involvement of thematic villages, the participants **simply the desire** S5: *But those people come, everyone understands. And those who do not want to, do not go.* Those who want additional activities, self-realization villagers get involved in the activities of the thematic village regardless of whether they make money there or not L6: *I'm about myself. Definitely not for the money. I always told girls, if I need it I can give away my money.* Involves those who **don't have enough of their daily routine** S2: *I have, well I can't be closed at home, just watching TV or weeding the garden.* Also who want to **have communication opportunities** L6: *And in general I really like to communicate with people.*

The territorial remoteness of a place of residence in a village, the absence of close neighbors, in particular, encourages the need to engage in community activities. S2: *Because I'm single, for example, if my already neighbors I interact with are a mile away. So you're crazy man alone if..* Those involved are lacking in communication even in the absence of thematic rural activities during the off-season S2: *yes, it is.. winter is long .. when it freezes, you already want spring, you already want communication ..*

The need for employment and activity is also one of the motivations for the involvement of thematic village actors in PE9: *they just wanted activity because I am an activity person.* Also a **constant desire to learn something, to change, to improve** L4: *I, for example, would like other activities. I, I repeat, am a cultural worker and I stand instead.*

The need to be valued among the villagers and guests S2: *That's right, they're just grateful. Well, that's enough for us. That alone is enough. It means that we appreciate this work we do. Just happy.* **To be useful** S5: *To be good for everyone I want, and for the locals not to be disappointed, that the village is here and there is nothing, and that they take advantage, still, it is not a pity for us here.* The perception that **create something useful for others** S5: *as they say, we see that in the community, too, as we say, we make that money, somewhere we invest it. Well the man felt the need.* It leads the rural population to engage in community activities.

The individual opportunities of TV actors also influence their involvement in the activities of the thematic villages. First of all, in order to engage in such activities if you must have not only the desire but also certain abilities. The activities carried out in the thematic villages are of various types, they require **the acting skills of the characters and the appearance is expected to reveal the characters** L6: *no .. no, no no. not suitable there. There must be such a hunter, a huge guy ..*

TV actors need to have some **knowledge needed for the theme.** S10: *people who still have the desire to participate in such activities and can participate and know how to present it, to present all these customs, traditions to the visiting groups.* Being able to perform and show certain crafts or food production methods to others S1: *It has been said that whoever wants to or is able to do something, join. Not everyone can either turn or swell.* Also in the thematic village are needed **to help to prepare, perform various farm work** and prepare food for visitors and communicate with visitors.

One of the important conditions for the involvement of **thematic village actors is health.** As older villagers are often involved in thematic villages, quite often health problems prevent them from being actively involved or become a reason for withdrawal. S2: *It used to be more people, there are already three dead from our team.*

It is also important **to have time to get involved in the thematic villages.** To be able to combine activities in the thematic village with daily duties at work, on the farm, in the family. S1: *There are still farms in each, it can't be very much either. You still need to get out here. Another and has cows yet, it adjusts to that time.*

Supporting and encouraging the families of thematic villagers is also a very important condition for long-term involvement. S2: *Already the children come to the holidays when they go home, they don't need to be transported anymore, they already take me and pick me up and just go. Just be with people.*

Involvement in thematic village activities is also influenced by the **acceptability of the distance between the place of residence and the thematic village object.** The actors of the thematic villages, especially if they come from different villages, live a considerable distance from each other and from the thematic village S1: *No, so we are scattered everywhere. For example, I live seven kilometers away.* Therefore, opportunities to frequently come to the activities of the thematic village must be provided S1: *It's va, let's call .. Then you need all the transport .. Not so va that you can come <...> Arrange transport for all women.* Acceptable distance and arrival opportunities are required to stay engaged.

In order for thematic village actors to get involved, they need to **have an acceptable theme** based on their beliefs, attitudes, values and interests. L4: *How does an organist, a servant of a church, promote to the Balts that faith old, paganism called?* **The ways of revealing the theme** must coincide with the hobbies, attitudes and opportunities of the actors in the thematic village. L6: *I liked the fact that you don't have to memorize any dates historically vat namely, no last names, no such things. And talk about what I can.*

The villagers involved in the thematic villages have certain **personal characteristics.** One of the most important is **communication.** PA12: *And the hired person will just hand over the ticket and say - go there and that's it. And for man it is small. That communication. It is va, the hardest part is finding a person who loves*

animals so much and can tell about them. **Charisma and artistry** are relevant to those who perform the roles of thematic village characters and interact with visitors in order to be able to attract the attention of visitors and provide an experience. *PA11: You have to be half an actress, as I say.* Since theme villages, and especially community ones, do not generate personal income and are designed to create a common good and provide an experience for visitors, theme village actors must be **altruistic** *L3: because indeed the people we are are altruistic. We can afford to do it for something.* When communicating with visitors, various situations arise from which the characters of the thematic villages must be able to escape, here the ability to **improvise** *PA11 comes in handy: it happens spontaneously you have to change everything, because here or according to the weather conditions ..* **Creativity** is also needed every time you play the role of a thematic character, because in order to involve visitors, it has to be adapted to the characteristics of the visitors, the nature of the situation *L4: It didn't write anyone a text for me .. I had to improvise every time and it was very interesting for me.* Since the theme village is a kind of expression of community or family business, **entrepreneurship** is especially relevant *L4: Then there was both about management and about distribution, dissemination and funding and how to invest that money, how to use it .. everything.* The strong business organization skills of thematic villages are particularly useful for generating income for the community and rural development. **The love for our country** and the desire to develop it, to show its advantages, to protect it, to unite and move forward the actors of the thematic village, to strive to strive *L3: We are empathetic to our area here and it seems to us that our area is the most unique and the best. And nowhere else in the world is it better. We want to convey that to my viewer.*

CONCLUSIONS

The grounded theory of the thematic village development was built around the core category (a critical success factor of the development of a smart thematic village), i.e. weighed involvement of thematic village actors in thematic village activities context. The main condition for thematic village actors and stakeholders weighed involvement is context for theming, digital solutions to facilitate collaboration, communication, accessibility and problem-solving at various levels. Thematic village actors get involved in thematic village activities only when they have specific context – Global, National, Local institutional, Village Community and Individual (smart thematic village actors weighted involvement expectations and possibilities to be involved). Stronger involvement brings more benefits. Thematic village actors enjoy the highest benefits manifesting themselves through self-realization, communication, and creation of prosperity in the countryside. Although village residents and authorities involve passively, they enjoy the benefits created by thematic village actors, which are reflected in the vitality of the countryside. In order to encourage the involvement of thematic village actors, a government support mechanism for thematic villages needs to be set up, including legalization, income generation and the empowerment of local authorities to take care of the well-being of thematic villages. Also, digital technologies should be used in thematic village for example information and communication between thematic village actors, community, inhabitants' government institutions, other stakeholders technologies and also visitors, the exploitation innovations related to the use of the Internet of Things. They act as a lever that enables smart villages to become more agile, make better use of their resources and improve the attractiveness of rural areas and the quality of life of rural residents. As well as these factors make thematic villages more attractive and more accessible to visitors. The results of the research revealed that the weighed involvement of thematic village actors in the thematic village development helps satisfying the needs not only of the visitors but also the villagers and other stakeholders. Community-based activities lay the foundation for thematic village activities. This would enable the activities of a thematic village to be transformed from a hobby into an income-generating job and enable the needs of the residents and visitors to be met through the development of thematic village.

Weighed and active involvement of thematic village actors ensures optimal flows of visitors by attracting them to the thematic village and by adding value that the visitors are looking for. Implementing a village theming marketing strategy gives the village opportunities to strengthen its competitive position in the markets of tourist destinations, helps communities to find ways to make the village more attractive to residents, investors and tourists. Complementing the village theming strategy with digital solutions provides an opportunity to improve access to services (in various fields such as health, training or transport), to a better valorization of the cultural heritage for a greater tourist attractiveness, to enhance business opportunities and create jobs, to the development of renewable energies, to development of a circular economy, to a better exploitation of natural resources, to adapt to climate change, to preserve the environment and biodiversity, etc. Implementing a smart village theming strategy has an economic impact on the village area through increased demand for local products and services, involvement in the tourism sector, business opportunities, job growth and revenue. The social impact of smart theming is felt in in the behavior of the people involved in smart thematic village development activities. They become more socially active, interact and collaborate, create, learn new things, increase their self-confidence and sense of community social identity. The impact of the environmental dimension of village smart thematic activities manifests through opportunities to improve, beautify and change village infrastructure, landscape and nature, and to conserve resources.

The research is supported by project „Research on the implementation of the Smart Villages concept in Lithuania“ No. MT-21-3, which is financed from the EAFRD and the state budget of the Lithuania Republic.

REFERENCES

1. Astrom, J. K. 2017. Theme factors that drive the tourist customer experience. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 11, Issue 2, pp. 125-141.
2. Atkočiūnienė, V., Kaminaitė, G. 2017. Lietuvos teminių kaimų vystymosi varomosios jėgos stiprinant jų gyvybingumą. *Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, Vol. 39, Issue 2, pp. 139-147.
3. Atkočiūnienė, V., Štareikė, E., 2016. Kaimo vietovių vystymo organizacinio mechanizmo funkcionavimu suinteresuotų veikėjų analizė (Analysis of actors interested in the functioning of the organizational mechanism of rural development). *Regional Formation and Development Studies*, 3 (20), p.p. 7-19.
4. Atkočiūnienė, V., Vaišnoraitė, R. 2012. Kaimišųjų vietovių vystymo strateginio proveržio sąlygos: Dargužių kaimo atvejis. *Žemės ūkio mokslai*, Vol. 19, Issue 3, pp.180-191.
5. Bar-Hayim, A., Berman, G. S. 1992. The dimensions of organizational commitment. *Journal of Organizational Behavior*. Vol. 13. No. 4.
6. Bhattacharjee, A. 2012. *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. 129. Textbooks Collection.
7. Czapiewska, G. 2012. Thematic villages as a way of economic and social activation of the region. *Studia i Materiały*. In: *Miscellanea Oeconomicae*, Vol. 1, pp. 109-123.
8. Dombrowicz, M. 2013. ChryśTVowo - A Thematic Tourist Village, is a new offer for tourism. *Journal of Health Sciences*, Vol. 3, Issue 15, pp..
9. Corbin, J.M. & Strauss, A., 2008. *Basics of Qualitative Research (3rd ed.): Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Sage.
10. Corbin, J.M. & Strauss, A., 2015. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 4th Edition, Kindle Edition.
11. Idziak, W., Majewski, J., Zmyslony P. 2015. Community participation in sustainable rural tourism experience creation: a long-term appraisal and lessons from a thematic villages project in Poland. *Journal of Sustainable Tourism*, No. 23, Vol. 8, Issue 9, pp. 1341-1362.
12. European Union, 2021. *Smart villages: Concept, issues and prospects for EU rural areas EP briefings*.
13. European Commission: Directorate-General for Agriculture and Rural Development, 2019. *Smart Villages pilot project*
14. Ferris, K. R., Aranya, N. 1983. A comparison of two organizational commitment scales. *Personnel Psychology*. Vol. 36.
15. Komorowski L. & Stanny M., 2020. Smart Villages: Where Can They Happen? *Land*, Vol. 9, p.p. 151.
16. Kloczko-Gajewska, A. 2013. General characteristics of thematic Villages in Poland. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, Vol. 2, pp. 60-63.
17. Kloczko-Gajewska, A. 2014. Can we treat thematic villages as social innovations? *Journal of Central European Green Innovation*, Vol. 2, Issue 3, pp.49-59.
18. Kloczko-Gajewska, A., Markiewicz, O. 2018. The Spread of Thematic Village Idea in Poland. *Więś i Rolnictwo*, Vol. 3, Issue 180, pp.191-207.
19. Meng B., Choi K. 2018. An investigation on customer revisit intention to theme restaurants: The role of servicescape and authentic perception. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 30, Issue 3, pp.1646-1662.
20. Schmitt, B. H., Rogers, D. L. 2008. *Handbook on Brand and Experience Management*. Great Britain: *MPG Books Ltd*.
21. Sinha, N., Chaudhuri, H. R., Fowler, J. G., Mazumdar, S. 2018. Marketmediated authenticity in culturally themed culinary space. *Qualitative Market Research: An International Journal* Vol. 21, Issue 3, pp.353-374.
22. Myers, M. D., 2013. *Qualitative Research in Business and Management*, 2nd edition, London Sage.
23. Passarelli, G. 2011. Employees' Skills and Organisational Commitment. *International Business Research*. 4/1.
24. Patalano, C. 2008. *A Study of the Relationship between Generational Group Identification and Organizational Commitment: generation X vs. Generation Y*. – PhD diss., H. Wayne Huizenga School of Business and Entrepreneurship Nova Southeastern University.
25. Petkevičiūtė, N., Kalinina, I. 2004. Veiksniai, didinantys darbuotojų organizacinį įsipareigojimą. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Vol. 31.
26. Pine, B. J., Gilmore, J.H. 2011. *The Experience Economy*. Harvard Business Press, Boston, MA.
27. Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., Boulian, P. V. 1974. Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians // *Journal of Applied Psychology*. Vol. 59, No. 5
28. Santos J.L.G., Cunha K.S., Adamy E.K., Backes M.T.S., Leite J.L. & Sousa F.G.M, 2018. Data analysis: comparison between the different methodological perspectives of the Grounded Theory. *Rev Esc Enferm USP*. 52. p.p. 1-8.
29. Strauss, A. & Corbin, J., 1990. *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*, Newbury Park, CA: Sage.
30. Strauss, A. & Corbin, J., 1998. *Basics of qualitative research: Techniques and Procedures for developing Grounded Theory*. 2 Ed. Sage.
31. Strauss, A. L., 1987. *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge University Press.

32. Stromberg, p. 2015. Theming. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Consumption and Consumer Studies*, First Edition, JohnWiley and Sons, Ltd.
33. Szczesna, J., Welosowska, M. 2015. Tourism as a Chance for Development of Peripheral rural areas within the eastern part of Lubenskie voivodship. *Barometr Regionalny*, Vol.13, Issue 1, pp. 85-90.
34. Vaznonis, V., Čiūtaitė, D. 2010. Links between rural economic competitiveness and local entrepreneurship. *Management science and studies for the development of rural businesses and their infrastructure*, Vol. 22, Issue 3, pp. 1-9.
35. Wachter, M., Wyrzens, K. H. (2016). The impact of a local thematic focus on community building activities in rural villages. *Erschienen im Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft für Agrarökonomie*. Vol. 25, pp. 149-158.
36. Wong K., Cheung P., 1999. Strategic theming in theme park marketing. *Journal of Vacation Marketing*. Vol. 5, Issue 4, pp. 319-332.
37. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai. Vaga. p. 375.

SUMANIŪJŲ KAIMŲ VYSTYMO POREIKIŲ SRITYS LIETUVOJE

XXI a. 3-ojo dešimtmečio pradžios visuomenė pergyvena kultūrinę ir technologinę posūkį, kuris verčia iš esmės permąstyti santykius tarp žmogaus, naujų technologijų, mokslo ir kūrybos. Tradiciniai ir nauji suinteresuotųjų tinklai, kurių veiklą sustiprina skaitmeninių ir telekomunikacinių technologijų pažanga, bioenergetika ir gebėjimas panaudoti turimas žinias vietos gyventojų ir verslo vystymo naudai, padeda kaimo bendruomenėms daryti strateginius proveržius. Bendruomenės, kurios nuolat mokosi pažinti, panaudoti kaimo pranašumus ir populiarinti gyvenimo kaime vertybes, sukuria gyvybingus kaimus.

„Kaimo darbotvarkėje turėtų būti pateiktas integruotų strategijų rinkinys, kuris įgalintų ir suteiktų kaimo bendruomenėms galimybes (galią) *iššūkius paversti tokiais pranašumais kaip dekarbonizacija, klimato priemonės, skaitmeninimas, kartų kaita, naujų dalyvių integracija, socialinės naujovės ir kt.* (Rural Europe: Which Way to Go?, 2020²⁹). Sumanūs kaimai yra: bendruomenės, kurios *kuria naujas galimybes besiremdamos esamomis, savo kaimo stiprybėmis ir ištekliais*; kaimai, kurių integruotas vystymasis paremtas įvairiomis priemonėmis, tradiciniais ir naujais tinklais, paslaugomis naudojant skaitmenines, telekomunikacines technologijas, inovacijas, vietos ir globalias žinias; kaimai, kurie daugiausia dėmesio skiria įtraukiam, atsinaujinančiais ištekliams pagrįstam vystymuisi. Siekiama apjungti vietos išteklius ir nepalikti nieko nuošalyje.

Sumanūs kaimai jau yra reikšmingi reagavimo dalyviai į „Žaliąjį kursą“ vietos lygiu. Jie dažnai yra priešakinėse linijose kaimo socialinių inovacijų, kurios yra pagrindinės darnumo iššūkiams priimti. Sumanūs kaimai svariai prisideda prie darnaus vietinio verslo modelių kūrimo, sumanios regioninės specializacijos ir labiau suvienija politinį mąstymą, kad galėtų panaudoti investicijas savo ilgalaikiams tikslams pasiekti.

Tam tikru laipsniu Sumanūs kaimai apima LEADER metodo bendruomenės inicijuotos vietos plėtros (BIVP) principų taikymą labiau vietiniu mastu. Būtų prasminga oficialiai integruoti sumanaus kaimo principus į VVG rengiamas Vietos plėtros strategijas, o VVG gali tapti viena iš pagrindinių pažangių kaimų rėmimo organizacijų. Tačiau tam, kad galėtų atlikti šį vaidmenį, jos turi būti pasirengę tai atlikti.

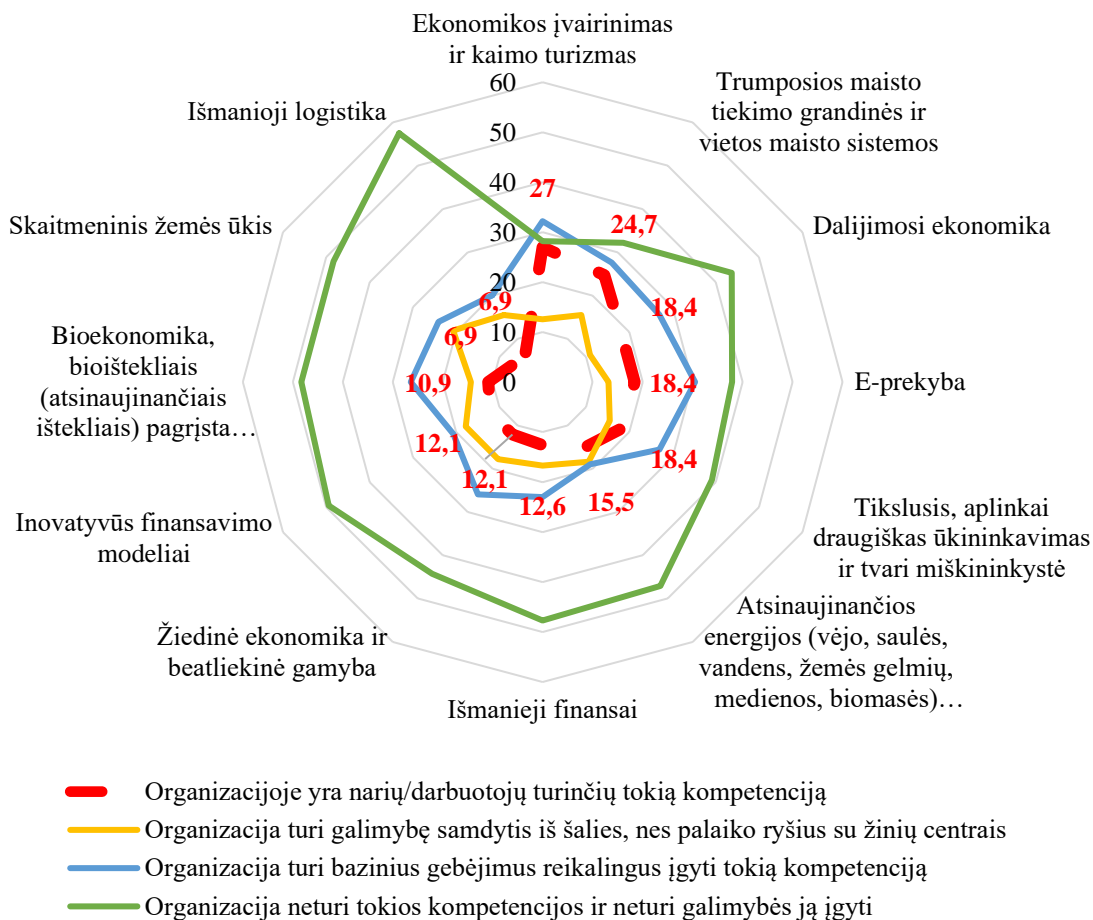
Įgyvendinant Žemės ūkio, maisto ūkio ir žuvininkystės 2015–2022 metų mokslinių tyrimų ir taikomosios veiklos programą, kurią remia Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija buvo atliktas tyrimas dėl Sumanųjų kaimų koncepcijos įgyvendinimo Lietuvoje. Atliekant tyrimą buvo atlikta apklausa, kurioje dalyvavo 174 ekspertai. Imtis ir rezultatai leido patikslinti sumanumo kaime sąvoką, identifikuoti sumanumo variaciją tarp vietos veiklos grupių, kaimo bendruomeninių organizacijų, nevyriausybinių organizacijų, seniūnijų ir savivaldybių administracijų ir geografiniu požiūriu tarp administracinėse teritorijose veikiančių vienetų. Nustatius sąrašą sumanaus kaimo intervencijų kryptių buvo siekiama nustatyti ar kaimo organizacijos, kurias atstovauja ekspertai, turi ar galėtų įgyti kompetencijų, kurios reikalingos įgyvendinti Sumanaus kaimo projektus. Poreikiai, kuriems patenkinti ekspertų nuomone kaimo organizacijos turi daugiausiai buvo vietos ekonomikos kryptyje, o mažiausiai - klimato kaitos pokyčių švelninimo kryptyje. Pagal intervencijų kryptis buvo nustatytos svarbiausios poreikių sritys (1 lentelė).

²⁹ <https://www.arc2020.eu/rural-europe-which-way-to-go/>

1 lentelė. Svarbiausios Sumanų kaimų poreikių sritys Lietuvoje

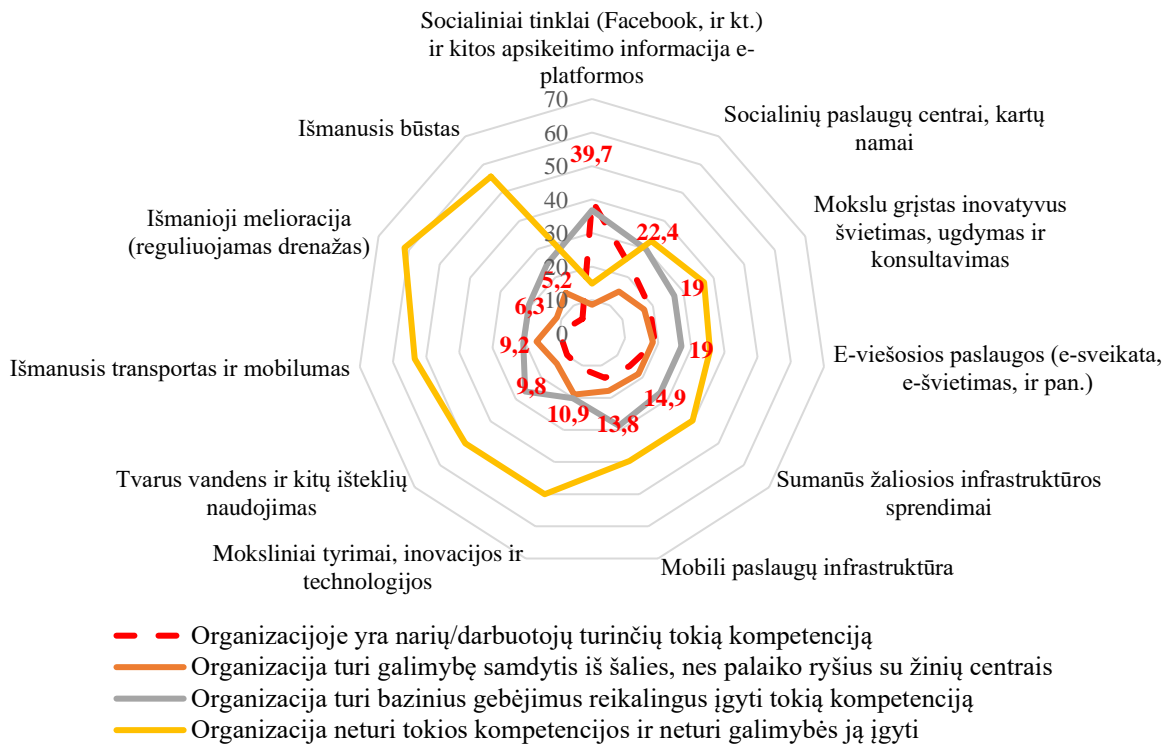
Intervencijų kryptys	Poreikių sritys pagal svarbą
VIETOS EKONOMIKA	Ekonomikos įvairinimas ir kaimo turizmas; Trumposios maisto tiekimo grandinės ir vietos maisto sistemos
ĮTRAUKI VIETOS INFRASTRUKTŪRA IR PASLAUGOS	Socialiniai tinklai (Facebook, ir kt.) ir kitos apskaitos informacija e-platformos; Socialinių paslaugų centrai, kartų namai; Mokslu grįstas inovatyvus švietimas, ugdymas ir konsultavimas; E-viešosios paslaugos (e-sveikata, e-švietimas, ir pan.)
SUMANUS VIEŠASIS VALDYMAS	Nuotolinių viešojo administravimo paslaugų teikimas (e-administravimas); Skaitmeninis bendruomenės darbas; E-dokumentacija, e-archyvai; Organizacinių refleksų vystymas, veiklos optimizavimas ir efektyvumo didinimas
SUMANIOS VIETOS BENDRUOMENĖS	Gebėjimai kaupti ir panaudoti vietos žinias gyventojų ir verslo vystymo naudai; Skaitmeninis raštingumas ir skaitmeninių technologijų taikymas; Partnerystė ir tinklaveika (tarp vietovių, įvairių sektorių organizacijų, veiklų); Partnerystės organizacinių mechanizmų kūrimas ir vystymas
KLIMATO KAITOS POKYČIŲ ŠVELNINIMAS	Tausus gamtos išteklių vartojimas ir atstatymas (sumanus vartojimas); Maisto švaistymo problemos sprendimai; Atliekų valdymas; Atsinaujinančioji energetika; Agroekologija ir agrarinė aplinkosauga

Apibendrinant galima teigti, kad diegiant sumanaus kaimo modelį turėtų būti remiamasi principu „iš apačios į viršų“, atsakingai ir metodiškai taikomas LEADER metodas, orientuojamasi į sumanumo ugdymą, kaimo sistemos elementų integraciją, formalių ir neformalių žinių mainus, į kuriuos sąveikiai įtraukiami visi kaimo pokyčių valdymo suinteresuotieji, pasitelkiamos mokslo ir eksperimentinės plėtros institucijos. Žinių kūrimas ir mokymai organizuojami visuose projektų įgyvendinimo etapuose, vykdomas mokslu grįstas inovatyvus švietimas, ugdymas ir konsultavimas. Skaitmeninės technologijos yra galinga priemonė pažangiems kaimams, bet ne vienintelė. Ypatingas vaidmuo tenka socialinėms inovacijoms ir kaimo vietovės organizacinei kultūrai, kuri yra vietos bendruomenės savireguliacijos mechanizmas. Sumanaus kaimo vystymosi modelis turėtų būti grindžiamas partnerystės organizacinio mechanizmo, t. y. informavimo, konsultavimo, įtraukimo ir dalyvavimo sprendimų, kelių veiklų ir suinteresuotųjų veikiančių sinchroniškai, funkcionavimu.

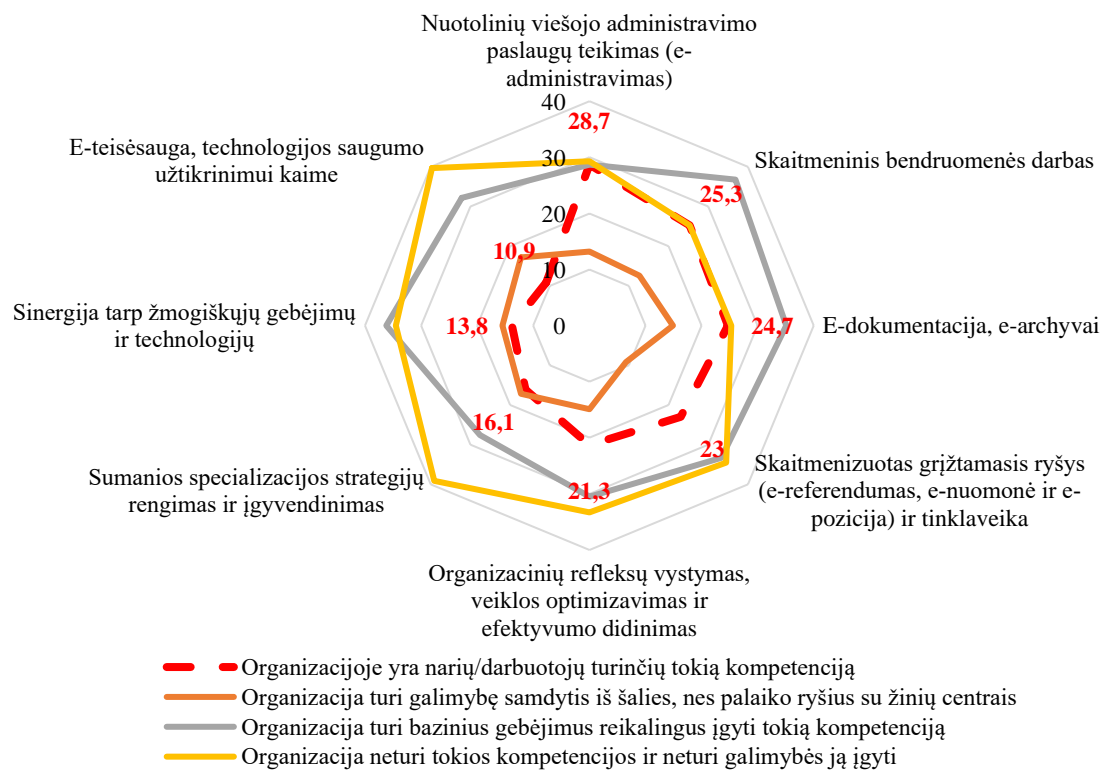

1 pav. Respondentų nuomonė „Ar Jūsų organizacija turėtų kompetencijos įgyvendinti VIETOS EKONOMIKOS projektus pagal žemiau išvardintas sritis?“, proc.

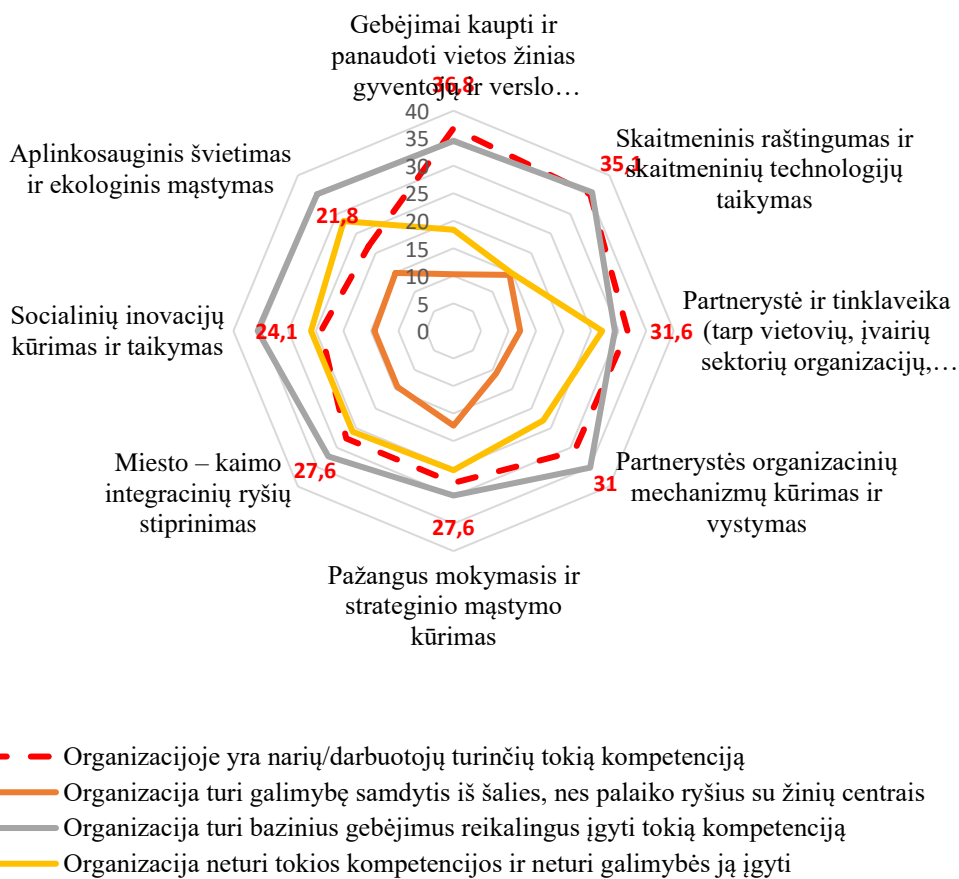

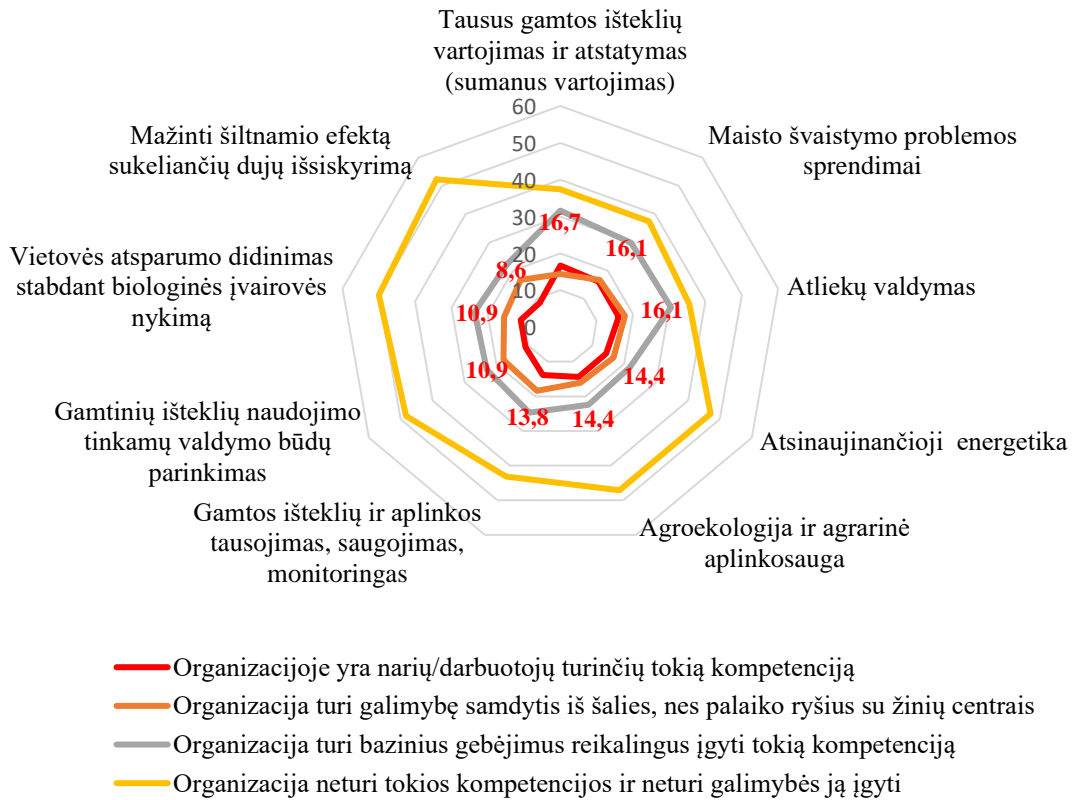
2 pav. Respondentų nuomonė „Ar Jūsų organizacija turėtų kompetencijos įgyvendinti ĮTRAUKIOS VIETOS INFRASTRUKTŪROS IR PASLAUGŲ projektus pagal žemiau išvardintas sritis?“, proc.

3 pav. Respondentų nuomonė „Ar Jūsų organizacija turėtų kompetencijos įgyvendinti SUMANAUS VIEŠOJO VALDYMO projektus pagal žemiau išvardintas sritis?“, proc.

4 pav. Respondentų nuomonė „Ar Jūsų organizacija turėtų kompetencijos įgyvendinti SUMANIOS VIETOS BENDRUOMENĖS projektus pagal žemiau išvardintas sritis?“ proc.

5 pav. Respondentų nuomonė „Ar Jūsų organizacija turėtų kompetencijos įgyvendinti KLIMATO KAITOS POKYČIŲ ŠVELNINIMO projektus pagal žemiau išvardintas sritis?“ proc.

Sumanaus kaimo paramos priemonės aprašymas

1. Pagrindinė informacija apie intervenciją

1.1.	Intervencijos pavadinimas	Sumanaus kaimo paramos priemonė
1.2.	Intervencijos rūšis	Bendradarbiavimas
1.3.	Intervencijos sritys	<ul style="list-style-type: none"> • vietos (kaimo) ekonomika • įtraukti vietos infrastruktūra ir paslaugos • sumanus vietos (viešasis) valdymas • sumani vietos bendruomenė • klimato kaitos pokyčių švelninimas
1.4.	Fondas	EŽŪFKP
1.5.	Teritorinė taikymo sritis	Taikoma nacionaliniu lygmeniu
1.6.	Produkto rodiklis	Sumanaus kaimo priemonės paramą gavusių projektų skaičius ir/arba vietos plėtros strategijų, kuriose kaip vienas iš prioritetų nurodytas „Sumanus kaimas“, dalis.

2. Priemonės sąsajos su BŽŪP 2023–2027 m. specialiaisiais tikslais ir kompleksiniu tikslu

2.1.	Sąsajos su 2023–2027 m. BŽŪP specialiaisiais tikslais	<p>Specialieji tikslai:</p> <p>(e) – skatinti darnųjį vystymąsi ir veiksmingą gamtos išteklių, tokių kaip vanduo, dirvožemis ir oras, valdymą;</p> <p>(g) pritraukti jaunuosius ūkininkus ir sudaryti palankesnes sąlygas verslo plėtrai kaimo vietovėse;</p> <p>(h) skatinti užimtumą, augimą, lyčių lygybę, socialinę įtrauktį ir vietos plėtrą kaimo vietovėse, įskaitant bioekonomikos ir darnaus miškų ūkio sektorius.</p>
2.2.	Sąsajos su 2023–2027 m. BŽŪP kompleksiniu tikslu	Kompleksinis tikslas – modernizuoti sektorių kaupiant žinias ir keičiantis jomis, diegiant inovacijas ir gerinant skaitmeninimą žemės ūkyje bei kaimo vietovėse, taip pat skatinant praktinį jų taikymą

3. Priemonės sąsajos su nacionaliniais 2023–2027 m. Lietuvos ŽŪKP strateginio plano nacionaliniais poreikiais

<p>Priemonė susijusi su šiais Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros situacijos analizėje, rengiant 2023–2027 m. ŽŪKP strateginį planą, nustatytais poreikiais:</p> <ul style="list-style-type: none"> • remti kaimo gyventojų ir kaimo bendruomenių verslo iniciatyvas; • užtikrinti bendruomenių inicijuotos vietos plėtros tęstinumą, sprendžiant kaimo gyventojų užimtumo ir socialinės įtraukties iššūkius; • užtikrinti, kad kaimo gyventojų gyvenimo sąlygos atitiktų aplinkos, saugos ir sveikatos reikalavimus; • gerinti kaimo vietovių pasiekiamumą užtikrinančią susisiekimo infrastruktūrą, spartinti viešųjų paslaugų perkėlimą į elektroninę erdvę; • skatinti bioekonomikos verslus; • skatinti verslų kūrimąsi kaime; • skatinti ne žemės ūkio verslų kūrimąsi kaime; • skatinti pažangių kaimų kūrimąsi.
--

4. Priemonės rezultato rodikliai pagal intervencijos sritis

4.1.	Sumanus vietos (viešasis) valdymas	<p>Geresnis vietos (viešasis) valdymas naudojantis skaitmeninėmis paslaugomis/technologijomis. Kaimo gyventojų, kuriems pagal Sumanaus kaimo priemonės teikiamą paramą, sudarytos palankesnės sąlygos naudotis naujomis ir patobulintomis skaitmeninėmis viešosiomis paslaugomis, dalis/skaičius.</p> <p>Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sukurtų ir įsidięgtų sumanių technologinių, techninių, administracinių, vadybinių, socialinių inovacijų skaičius.</p> <p>Darnaus regioninio vystymosi skatinimas. Projektų, prisidedančių prie regionų specializacijos strateginių tikslų įgyvendinimo, dalis.</p>
4.2.	Sumani vietos bendruomenė	<p>Geresnių veiklos rezultatų siekimas pasitelkiant žinias ir inovacijas. Asmenų, gavusių paramą pagal Sumanaus kaimo priemonę mokymams, konsultacijoms, keitimuisi žiniomis ir dalyvavusių įvairiuose bendradarbiavimo/sumanaus veikimo veiksmuose, skaičius.</p>
4.3.	Vietos (kaimo) ekonomika	<p>Kaimo verslų plėtra. Kaimo verslų, įskaitant bioekonomikos ir darnią miškininkystę, gavusių paramą pagal Sumanaus kaimo priemonę, skaičius.</p> <p>Alternatyvus/papildomas rodiklis. Kaimo verslų sukūrusių ir įsidięgusių inovacijas, plėtojančių sumanią specializaciją ir taikančių sumanias praktikas skaičius.</p> <p>Ekonomikos augimas ir darbo vietų kūrimas kaimo vietovėse. Naujų aukštesnės pridėtinės vertės darbo vietų sukurtų įgyvendinant Sumanaus kaimo priemonės remiamus projektus, skaičius.</p> <p>Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sukurtų darbo vietų, kurių pagrindas sumanūs sprendimai, skaičius. Sumanaus vietos ir atsinaujinančių išteklių naudojimo atvejų skaičius.</p>
4.4.	Įtrauki vietos infrastruktūra ir paslaugos	<p>Europos kaimo jungimas. Kaimo gyventojų, kuriems, pagal Sumanaus kaimo priemonės teikiamą paramą, sudarytos palankesnės sąlygos naudotis viešosiomis paslaugomis ir įtraukia infrastruktūra, dalis/skaičius.</p> <p>Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sumanių technologinių ir techninių sprendinių įtraukioje vietos infrastruktūroje ir paslaugose skaičius.</p>
4.5.	Klimato kaitos pokyčių švelninimas	<p>Aplinkos/klimato srities veiklos rezultatų gerinimas naudojantis žiniomis. Asmenų, gavusių paramą pagal Sumanaus kaimo priemonę mokymams, konsultacijoms, keitimuisi žiniomis vykdyti, kiek tai susiję su aplinkos / klimato srities veiklos rezultatais, skaičius.</p> <p>Alternatyvus/papildomas rodiklis. Sukurta ir įdiegta sumanių technologinių ir techninių sprendinių susijusių su aplinkos / klimato srities veikla.</p>
4.6.	Kiti rezultato rodikliai nusakantys sumanumo didėjimą kaimo vietovėje	<p>Priemonės indėlis į kitus rezultato rodiklius galėtų būti papildomai nustatytas arba patikslintas po Sumanių kaimų galimybių studijų atrankos ir vertinimo.</p>

5. Intervencijos modelis, reikalavimai ir tinkamumo sąlygos paramai gauti

5.1. Intervencijos modelis

Priemonės tikslas – *skatinti kaimo vietovių spartesnę vystymąsi ir stiprinti kaimo vietovių socialinį ir ekonominį gyvybingumą, didinant paslaugų įvairovę ir prieinamumą bei vietos gyventojų kūrybiškumą, užimtumą ir verslumą, užtikrinant sklandžią kartų kaitą ir patirties bei tradicijų perimamumą; o taip pat siekti ūkinės veiklos efektyvumo didinimo ir socialinės atskirties, maisto švaistymo, aplinkos taršos bei klimato kaitos įtakos mažinimo.*

Ši intervencija skatina „strateginę partnerystę“ tarp kaimo vietovių plėtros suinteresuotųjų (VVG, kaimo bendruomenių, kitų NVO, verslo, mokslo, studijų ir konsultavimo organizacijų ir vietos valdžios), dalyvaujančių sumanių kaimų vystyme, siekiant formuoti sisteminių požiūrį ir sumanų vietos valdymą, bendradarbiavimą ir glaudesnes sąsajas tarp sumanaus suinteresuotųjų veikimo ir kaimo vietovės pažangos bei regionų sumanosios specializacijos strateginių tikslų.

Vykdamas projektus pagal Sumanaus kaimo priemonę, kurią siūloma kaip atskirą prioritetą numatyti Vietos plėtros strategijose (toliau – VPS) ir įgyvendinti pagal atrinktas ir patvirtintas Sumanių kaimo vystymo planus, yra siekiama prisidėti tam tikrų 2023-2027 m. BŽŪP specialiųjų tikslų ir kompleksinio tikslo bei ES Sanglaudos politikos tikslo „*Piliečiams artimesnė Europa*“, skatinant integruotą visų rūšių vietovių ir vietos iniciatyvų plėtrą.

Priemonės įgyvendinamas turi prisidėti realizuojant kompleksinį 2023–2027 m. BŽŪP tikslą „Modernizuoti sektorių, kaupiant žinias ir keičiantis jomis, diegiant inovacijas ir gerinant skaitmeninimą žemės ūkyje ir kaimo vietovėse, taip pat skatinant jų praktinį taikymą“ ir turi atitikti šiuos kompleksinio tikslo poreikius:

- padidinti ūkininkų ir kitų kaimo gyventojų prieinamumą prie žinių ir inovacijų sklaidos ir jų praktinį taikymą, plačiau panaudojant mokslo institucijų, konsultantų ir ūkininkų organizacijų tinklų galimybes;
- didinti žemės ūkio ir kaimo vietovių skaitmeninimą.

Sumanaus kaimo paramos priemonė yra integruota į LEADER programos priemonę, todėl ji bus įgyvendinama vadovaujantis ES Reglamento 2021/1060 nuostatomis, reglamentuojančiomis bendruomenių iniciuotą vietos plėtrą bei BŽŪP Strateginių planų reglamento ir kitų susijusių teisės aktų nuostatomis.

Sumanaus kaimo paramos priemonės įgyvendinimo metodas iš dalies skiriasi nuo LEADER programos priemonės ir kitų 2023–2027 m. ŽŪKP strateginio plano intervencijų įgyvendinimo būdo. Priemonė yra įgyvendinama taikant tam tikrus Europos inovacijų partnerystės metodo elementus, kai kaimo vietovėje strateginės partnerystės tarp nevyriausybinio, verslo, vietos valdžios sektorių veikiančios jungtinės veiklos principu pasitelkus mokslo, studijų ir konsultavimo institucijas nustatomas konkrečios kaimo vietovės potencialas (išteklių, kompetencija, pajėgumai), plėtros galimybės, ištiriami kaimo vietovės gyventojų poreikiai ir jiems tenkinti numatomi

	<p>konkretūs sisteminiai veiksmai. Šie veiksmai pasižymi sumanumu, dideliu socialiniu arba ekonominiu novatoriškumu, t. y. parengiamas <i>Sumanus kaimo vystymo planas</i>.</p> <p>Sumanus kaimo vystymo plane siūlomi sumanus kaimo veiksmai turi papildyti, derėti, bet ne dubliuoti kitų veiksmų, kurie yra numatyti tos kaimo vietovės VVG parengtoje Vietos plėtros strategijoje arba to regiono sumanios specializacijos strategijoje.</p> <p>Sumanus kaimo paramos priemonė įgyvendinama dviem etapais:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>pirmajame etape</i> parengiami ir atrenkami Sumanus kaimo vystymo planai, kurie bus vertinami ekspertų ir tvirtinami Vadovaujančios institucijos. - <i>antrajame etape</i>, Vadovaujančiai institucijai atrinkus ir patvirtinus geriausius Sumanus kaimo vystymo planus, VVG skelbs kvietimus teikti paraiškas planuose identifikuotiems Sumanus kaimo projektams įgyvendinti. <p>Sumanus kaimo vystymo planas turėtų pasižymėti tam tikrais sumanumo požymiais:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rengiamas konkrečiai teritorijai (nebūtinai sutapančiai su teritorinio administracinio vieneto ribomis), telkiant dėmesį į mažesnio masto projektus, tenkinančius tiesioginius bendruomenės poreikius ir orientuojančius į sumanią regiono specializaciją; - sumanus vietos išteklių panaudojimas, tikslu įtraukti ir sudaryti galimybes dalyvauti daugiau gyventojų (nepriklausomai nuo amžiaus, išsilavinimo, pajamų), nei vieno nepaliekant nuošalyje; - pilotinis pobūdis (turintis demonstracinę galią); - sumanus kaimo vystymo planas integruotas į vietos plėtros strategiją; - sumanus kaimo vystymo plano kūrimas ir įgyvendinimas, įtraukiant vietinius gyventojus ir išorinius socialinius partnerius (pvz., mokslo, studijų, konsultacines įstaigas, aukštų technologijų įmones); - įvairių finansavimo šaltinių sutelkimas ir derinimas. <p>Sumanus kaimo vystymo plano turinį sudaro:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Įvadas; 2) Sumanus kaimo išteklių (potencialo) ir SSSG analizė; 3) Intervencijos logika (Sumanus kaimo vizija, strateginiai tikslai ir uždaviniai, sisteminiai/sumanūs veiksmai, jų aprašymas; laukiami rezultatai (produkto rodikliai), poveikio rodikliai); 4) Strateginė partnerystė (suinteresuotųjų šalių įtraukimas į sumanus kaimo vystymo plano rengimą ir įgyvendinimą); 5) Sumanus kaimo vystymo plano įgyvendinimo proceso valdymas (pažangos vertinimas (stebėsena) ir atsiskaitymo už pažangą ir galutinį vertinimą nuostatos); 6) Finansinis planas.
--	--

<p>5.2. Remiamos veiklos</p>	<p>Pagal priemonę parama teikiama šioms projektinėms veikloms:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) sumanaus kaimo projektams, atitinkantiems patvirtintą sumanaus kaimo vystymo planą, įgyvendinti; 2) teritoriniams ir tarptautiniams sumanaus kaimo vietovių bendradarbiavimo projektams, įskaitant ir dalyvavimo ES sumanių kaimų tinklo veiklose, parengti ir įgyvendinti; 3) sumanaus kaimo plėtros dalyvių (kaimo bendruomeninių organizacijų, kitų nevyriausybinų organizacijų, verslo subjektų ir kt.) kūrybiškumo skatinimui ir sumanumo ugdymui. <p>Teikiant paramą sumanaus kaimo projektams ypatingas dėmesys turi būti skiriamas kaimo vietovės organizacijų sumanumo ugdymo (naujų pažangių žinių įgijimas), kaimo vietovių socialinio ir ekonominio gyvybingumo stiprinimo įskaitant ir bioekonomikos, vietos paslaugų plėtojimo, didinant paslaugų prieinamumą ir verslumą, kartų kaitos ir patirties perimamumo užtikrinimo, vietos gyventojų užimtumo didinimo, socialinės atskirties ir maisto švaistymo, taršos mažinimo, naujų rinkos dalyvių ir darbuotojų pritraukimo į kaimo vietovę, aplinkos apsaugai ir klimato kaitos įtakos švelninimo veiksmams ir jų atitikčiai patvirtintų regionų specializacijų strateginiams tikslams.</p>
<p>5.3. Bendrosios ir specialiosios tinkamumo sąlygos paramai gauti (tinkamumo kriterijai)</p>	<p>Projektui pagal Sumanaus kaimo paramos priemonę taikomos bendrosios tinkamumo sąlygos paramai gauti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Projektas atitinka Sumanaus kaimo paramos priemonės tikslus ir prisideda prie šių tikslų įgyvendinimo; 2. Projektas įgyvendinamas vienos arba kelių gretimų VVG (funkcinis regionas), kurioms teikiamas projektas, teritorijose ir duoda VVG teritorijos (-jų) bendruomenėms ir kitiems teritorijos (-jų) vystymu suinteresuotiems asmenims socialinę ir (arba) ekonominę naudą; 3. Projektas atitinka bendrąsias (horizontaliąsias) tinkamumo sąlygas, taikomas 2023–2027 m. BŽŪP strateginio plano priemonėms; <p>Projektas turi atitikti specialiąsias tinkamumo sąlygas, nurodytas Sumanaus kaimo plėtros projektų įgyvendinimo taisyklėse.</p> <p>Specialios tinkamumo sąlygos sumanaus kaimo projektams nustatomos taip, kad jas būtų galima patikrinti ir kontroliuoti.</p>
<p>5.4. Projektų atrankos būdas, projektų atrankos kriterijai</p>	<p>Sumanaus kaimo projektų atrankos kriterijais turi būti sudaromos vienodos sąlygos projektų paraiškų teikėjams, turi būti siekiama geriausios Sumanaus kaimo vietovių projektų atitikties Sumanaus kaimo paramos priemonės tikslams, Sumanaus kaimo vystymo plane nurodytiems prioritetams ir galimybėms, kaimo vietovių VPS tikslams ir prioritetams, efektyvaus lėšų naudojimo.</p> <p>Teikiant paramą sumanaus kaimo projektams prioritetas turi būti teikiamas inovatyvumui, skaitmeninimui, kuo platesnei partnerystei (kuo daugiau projekto partnerių, iš kurių mokslo, studijų, konsultavimo institucijų dalyvavimas privalomas), integruotumo (projektu siekiama keletu 2023-2027 m. Lietuvos ŽŪKP strateginio plano ir (arba) VPS tikslų, projektu vykdoma</p>

	<p>ankstesnių ES paramos projektų kaimo vietovėje plėtra (skatinamas projektinės veiklos tęstinumas), o taip pat projektų atitiktai patvirtintų regionų specializacijų strateginiams tikslams, kaimo vietovės istorinio-kultūrinio paveldo įveiklinimo bei kartų kaitos ir patirties perimamumo; ūkinės veiklos efektyvinimui ir verslumo skatinimui.</p> <p>Nustatant atrankos kriterijus paramą sumanaus kaimo projektams įgyvendinti atsižvelgiama į:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Numatomų įgyvendinti projektų parengimo kokybę ir planuojamus pasiekti rezultatus; 2. Projekto atitiktį regiono sumanosios specializacijos tikslus ir prisideda prie šių tikslų įgyvendinimo; 3. Naujų produktų, naujų paslaugų, veiklų, procesų ar technologijų inovatyvumą ir naudą tikslinei grupei (-ėms); 4. Projektų rezultatų viešinimą; 5. Sukurtų naujų žinių kokybę ir jų panaudojimo aprėptį, ir jų pagrindu įdiegtų sumanių sprendimų, technologijų pažangumą ir efektyvumą; 6. Pareiškėjo ir (arba) partnerių pasiektą sumanumo pažangą. <p>Teikiant paramą Sumanaus kaimo verslo projektams, kuriuose numatytos gamybinės ir kitos materialinės investicijos, prioritetą turi būti skiriamas papildomų finansavimo šaltinių pritraukimui (didesniam pareiškėjo ir (arba) partnerio(-ių) įnašui) bei sumanumo kuriamai pridėtinei vertei.</p>
--	---

6. Pareiškėjai, pareiškėjo partneriai, su pareiškėju bei taikymo teritorija susiję tinkamumo sąlygos paramai gauti (kai taikoma)

6.1. Pareiškėjai ir pareiškėjo partneriai:

1. Sumanaus kaimo projektų pareiškėjais gali būti viešieji ir (arba) privatūs juridiniai asmenys ir (arba) jų grupės; fiziniai asmenys ir (arba) jų grupės, kaip numatyta Sumanaus kaimo vystymo plane. Privalomas arba prioritetas atrankos kriterijus pareiškėjo partneris mokslo, studijų, konsultavimo įstaigos.

2. Sumanaus kaimo bendradarbiavimo projektuose pareiškėju gali būti VVG, kaimo bendruomeninės organizacijos, įskaitant ir jų skėtines organizacijas.

Sumanių kaimų bendradarbiavimo projektų partneriais gali būti kitų kaimo vietovių VVG, miesto VVG, žuvininkystės regionų VVG, įgyvendinančios patvirtintas VPS. Įgyvendinant šio tipo projektus kaip partneriai turi būti pasitelktos mokslo, studijų ir konsultavimo įstaigos.

6.2. Su pareiškėju bei taikymo teritorija susiję tinkamumo sąlygos paramai gauti:

1. Projektų pareiškėjų, išskyrus partnerius, registracijos ir (arba) veiklos vykdymo vieta turi būti VVG teritorija.

2. Parama neteikiama vidutinėms ir didelėms įmonėms.

3. Siekiant didesnės priemonės paramos sklaidos parama susijusiems asmenims (susijusioms įmonėms, organizacijoms ir sutuoktiniams) negali viršyti 500 000 Eur per 2023–2027 m. ŽŪKP strateginio plano įgyvendinimo laikotarpį.

7. Paramos forma, paramos dydis ir intensyvumas

7.1. Paramos forma	Dotacija
7.2 Paramos teikimo būdas (mokėjimo būdas)	<p>Dotacijos formos:</p> <p>(a) paramos gavėjo faktiškai patirtų tinkamų finansuoti išlaidų kompensavimas. Atskiroms išlaidų kategorijoms gali būti nustatoma didžiausias paramos suma.</p> <p>(b) Fiksuotoji norma.</p> <p>Supaprastintų išlaidų apmokėjimo būdas, taikant fiksuotąją normą pagal Strateginių planų reglamento 77 str. 1 d. (d), gali būti taikomas projekto bendrosioms (netiesioginėms) išlaidoms.</p> <p>Fiksuotoji norma apskaičiuota vadovaujantis Reglamento (ES) Nr. 1303/2013 67 str. 5 dalies (a) punktu. Netiesioginių išlaidų fiksuotoji norma apskaičiuojama nuo visų tiesioginių tinkamų finansuoti išlaidų, neįskaičiuojant veiklų rangos išlaidų.</p> <p>Netiesioginių išlaidų fiksuotoji norma nustatyta nacionaliniuose teisės aktuose, remiantis supaprastintų išlaidų apmokėjimo būdo – fiksuotosios normos – apskaičiavimo taisyklėmis, taikomomis Bendruomenių inicijuotos vietos plėtros vietos projektams, finansuojamiems ESF lėšomis, kaip numatyta Reglamento (ES) Nr. 1303/2013 68 str. (a) punkte.</p>
7.3. Paramos dydis ir intensyvumas	<p>Didžiausia paramos suma</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Didžiausia viešosios paramos suma Sumanaus kaimo projektui – 250 000 Eur. VVG turi teisę sumažinti didžiausią viešosios paramos sumą vienam Sumanaus kaimo projektui. 2. Sumanaus kaimo vietovių bendradarbiavimui gali būti skiriama atitinkamai ne daugiau kaip 50 000 Eur. <p>Didžiausias paramos intensyvumas:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 95 proc. sumanių kaimų projektams, susijusiems su viešųjų paslaugų, įskaitant socialinio verslo projektus, paslaugų, aplinkosaugos bei klimato kaitos pokyčių švelninimu. 2. 85 proc. investicijoms į sumaniąją viešąją infrastruktūrą (kelių ir gatvių sutvarkymą, gatvių, aikščių ir pastatų apšvietimą, laisvalaikio ir pramogų infrastruktūrą ir kt.), kai ji būtina įgyvendinant viešųjų paslaugų, socialinio verslo bei kitus projektus. 3. 65-85 proc. sumanių kaimų projektams, skirtiems ekonomikos, įskaitant žemės ūkį ir kaimo verslų skatinimo, projektus. 80 proc. paramos intensyvumas gali būti taikomas, kai pareiškėjas yra jaunas ūkininkas, 85 proc. - kai pareiškėjas smulkus ūkininkas. Visais kitais atvejais bazinis paramos intensyvumas sumanių kaimų verslo projektams 65 proc. 4. 100 proc. Sumanaus kaimo vietovių (teritoriniam ir tarptautiniam) bendradarbiavimui, įskaitant ir dalyvavimą ES Sumanaus kaimo tinklo veiklose ir sumanaus kaimo plėtros dalyvių sumanumo kompetencijų ugdymo projektams. <p>Paramos gavėjas gali prašyti avanso, kuris sudarytų ne daugiau 40 proc. viešosios paramos.</p>

7.4. Tinkamos išlaidos	Tinkamos finansuoti išlaidos: <ul style="list-style-type: none"> • Ilgalaikis turtas (nauja įranga, gamybos linijos, įvairi technika, darbo priemonės); • Statybos darbai (nauja statyba, kapitalinis remontas, rekonstrukcija); • Infrastruktūros pritaikymo išlaidos (gręžinys, nuotekų valymo įrenginys, privažiavimo kelias, gatvės apšvietimas, viešosios erdvės sutvarkymas ir pan.).
-------------------------------	---

8. Valstybės pagalba

Priemonė nepatenka į Sutarties dėl ES veikimo 42 str., tačiau jai gali būti taikoma nereikšminga (*de minimis*) valstybės pagalba.